

ი ჯ ე შ ი



ლიტერატურული და პოლიტიკური

ჟურნალი

წელიწადი მესამე

№ III, მარტი

---

თბილისი

მ. როცინიანტის და კომპ. სტამბა.

1883

142

28347



ჩვენ სიყვარულსა პოეტნი თუ სხვა გვარ შერადლი  
სხვა-და-სხვა ფერად აგვიწიკენ და შეგვიშვებენ;  
მაგრამ ვერაფერა გადაგვითით მოქმედი არ არი —  
რა არის იგი? მისთვის გინი ცნობას რად ჰქარებენ?

კახანისმა სიტყვა: სიყვარული არს ძალა რამა  
ორთა სჭესთ შუა ურთი-ერთმდვი მიმზიდველობის,  
რომ შით თვის შსტაგისი მოაშენოს ადამიანმა,  
და ამ მხრივ სწავლა ესე სწორედ სარწმუნო არის.

მაგრამ ამითი არ იღსნება: იგი და არი?  
ჩვენ რას გვარება, რომ მომქნდეს კიდევ ჩვენგანა?  
რად არ გვარება, მისთვის გრძნობა ესე ცხოველი,  
რათ უნდა იყოს ასრე შწარედ გულის შწოველი?

ან, თუ ასეა: რატომ ერთი იბურობს ჩვენს გულსა,  
და შორე კი, უკეთესი ამისედ გვამა,  
ფიქრბოვ არ მოგვადის, არ აღვლევს ჩვენს გულს და სულსა,  
და სოცია კიდევ ჩვენს გულსა სძაგს ვით შავი ვამი.

გვრეთვე კიდევ: უფრო მაშინ რათ გვჩნება გულსა  
მიჯნურთა სხე, რომს უბურთავით სვედისა წელულსა?  
ან კიდევ მაშინ, როდესაცა ბედი გვიღიმის  
და სიფიცხლესა გული ჩვენი ტუბილად შეჭსარას?...  
ეს არ ვინ გვითხრა, დეე სდუმდეს ვერ ეს აღსნადა;  
სმირად ჩვენ უფრო მას ვაფასებთ, არ ვიციით რაცა  
და რასაც ჰყვარავს საიდუმლოს ბნელი შერარი, —  
ა უმეტარი ვინ არის სმირად ნეტარი.

საქართველოს ენციკლოპედია  
საქართველოს ენციკლოპედია  
საქართველოს ენციკლოპედია



საქართველოს  
საქართველოს

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

საქართველოს

საქართველოს

საქართველოს

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 9 Апрѣля 1883 г.

საქართველოს

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

0581

ჩვენ საყვარული გამოძრავეს, სიგოცხლეს გუბატებს,  
 უსიყვარულოთ თითქო კაცი მძიმობს სიგოცხლეს;  
 ჩვენ საყვარული კეთილისთვის თავს <sup>გაწირავს</sup> ~~გაწირავს~~  
 და ~~იარაღისთვის ხშირად~~ სისხლს აგვიმღევარებს.

მაგრამ მაინც კი ტბილი არის ეს გარბობა, შჩკელი:  
 ჩვენ „სიყვარული ალკამაღლებს“, ბრძანებს რუსთველი.  
 მას რათ იგზობა ქვეყნად ტრფობა და სიყვარული?  
 რათ ვდევნით მას, ვინც სიყვარულით არს შეპერობილი?

სიგოცხლის ცუცხლს ეს ალკამაღლებს ჩვენ ჩამჭრალს გ  
 ხშირად კი ჩვენვე ჩვენს თავსა გგზობთ ამ გარბობისთვის  
 მაგრამ მაინცა მიწურით სახე ღრმად გაბეჭდება  
 და ჩვენი გული სიგოცხლისთვის კვლად დღევადება.

სახე სატრფოსი უიშვოს და ცუდს უოფაშა,  
 რადგა იმედს გვისახავს და გავმღევს ძაღსა,  
 გვიადვილდება ჭირში უოფნა სატრფოსს დსოვნაში  
 და დსინში უოფნა უმართოთ გვიწვდავს გარბობასა.

გვასხრებს ტრფობა, გვასადისებს, თერთებს გვასხაშს, გტყბ  
 თცხების სახით სატრფოსს ვახავთ, ბიარონის თქმით;  
 და მისთვის, ხშირად, როს თცხება გაგვიქარდება,  
 გულითა შწირი, სულით გლახა სატრფოთ ხელით გვრჩება.

ხშირად გკვიცხამენ, როს შევიცვლით სატრფოთხედ გულ  
 თცხება ტბილი ვერ დარჩება დიდს ხანს ჩვენს თავში.  
 თუ რომა იგი ვერ იშოვის სახრდის ვით შურსა  
 სატრფოსს გგვეასა, მის ჭკუასა და ხასიათში.

მაშინ მუხახათს და ორგულსა უკვლავ გვიძახის.  
 მაგრამ ძალათი ვინ განდევნის ამ ტბილს გარბობას!  
 შექსშირის სიტყვით, ტრფობის უფან, სიგოცხლევ არ ქლი  
 ვინ არის იგი, ვინ შჩკედეს თავსა მტრობასა?!



ჩვენ სიყვარული უნებურათ დაგვესმის თავს,  
უნებურადვე თავს გვანებებს და გვეყვარება.

მაშ რათა ვვიცხოვეთ, რაც არ არის ხელთა კაცთა,  
რისაც შეძენა და დაკარგვა უწყნოდ სდება?

ჩვენ კაცის გულსა და საქმეთა ვწვევთ და ედევნო ხშირათ,  
ედევნათ ჩვენ სსკებშია, რასაც მუდამ თვითონ ჩავდივართ.

ჩვენთა საქმეთა ნიადგა ვათვარებთ ხელსა,  
და ამავე დროს არ უტყვიან და ედევნით სხვესა.

მუდამ დავეძებთ დამნაშავეთ და შეტყობდეება,  
ხშირად ვსრვით ქვას, ვინც არ აძლევს არ ვის ენებასა,  
ვესრვით მათ ქვასა, ვინც თვით სვისა მსხვერპლნა არიან,  
ვინც უნებლიეთ ბედის წარსსა ქვეშ მოტყუოდან;

და ამავე დროს იმით უწვევთ დაძლა თაყვანსა,  
ვინც, ნამდვიდ კაცის სისხლით ძღება და სწოვს ტყინს კაცსა;  
თაყვანს გვემით იმით, ვინც პოროტსა განგებს წადიან,  
ვინ, ბედის ეი არ, თავის ნების მონა არიან.

შეყვარებულთ და გაკრივებულთ კბილთა ღრტყნით კვშიათ,  
როდესაც კაცი აქ არ არის სრულად თავის ნება.  
და თაყვანებით, ნიჭის თაფით ხელეის განუბურდით,  
ვინ ჩვენ მოგვისძო ენა, ნება, ძალა, გონება ..

სხვის ბედში უოცნა აღძრავს შურსა ჩვენს სისხლს კრელშია,  
სხვის ნეტარება მტრობას ქადაგებს კაცის გულშია...  
შური თ უფურებთ, როს სხვა უფვართ და დასტყებინან,  
შინ ვართ შეკმუნსროთ — სიტყვათა რათ მისცემინან!

მტრობა და შური კაცის გულს წარსკბი გახდენს,  
კაცთა საქმეთა აბრუნებენ, ამოძრავებენ.  
კაცი კაცისა მტელათ, ღვთიანთა გვითხრეს,  
და ესე სიტყვა კაცთა ეთქმის უფრო მეტათ დღეს.

ძაღვის თვისებას ტრფობაშია გვიანსვეს კაცს.  
ღრინვით, კბილთ ღრქვით შეუვარეულთ დაჭკუენ თავსა,  
ჭკუენენ, სდვენან, ღორბლს ბერან, უღესს უღესმან,  
და ამ ცხოვრების აღმძვრელს კრძნობას კაცს უწამლიან.

საღაღწოთ და სკანკაშოთ მაფხურით ქსადან,  
ზიზლით, თხვილით, გმობით მითხედ გაძახიან;  
ჭკიცხავენ მასა, რისაც შონა თვითონ არიან  
და ამ წმინდა კრძნობას კაცში სრულებით ქრეენან.

ამ კვარ უთუოთ გაკვიცხადით ჩვენ ნორჩს თამარსა,  
რადგანც მის გული ჩვენ არ გვეურა და ეურა სხვასა;  
ათას მიზეზებს მოუდებდით, რომ მოგვეწამლა  
მის სიცოცხლისა აღმძვრელი ტრფობისა ძადა.

მაგრამ მის ბედა: არამც თუ სხვამ, თვითც არ იცოდა  
ეს გულის ღელვა, ნახვის ნატვრა რასა ჭნიშნავდა!  
ის ანგელოზად და მფარველად თვის მღსნელს ქსახავდა,  
და სხვა რამ აზრსა ის ფიქრადაც არ იზრახავდა...

რას დაედეოთ მის, რომ ჩვენ ტრფობა გვანახებს ხშირად!  
რას გკრძნობო ტრფობასა, ნეტარნი ვართ მაშინ ხომ სრულად  
ერთი ათასად ჩვენ მაშინა ვტვებებით სიცოცხლით,  
და ბოდოს ვის თავს რა იქნება — არავინ ვიცით!

მამ დეე დანტკებენ სიყვარულით, ვისც ნამდვილ უყვართ.  
ნამდვილი ტრფობა გულის ჩვენსა აწვევა ძვარათ,  
მაგრამ, ვაი მას! ვინც რომ ტრფობას თამაშით გაჭხდის,  
ვინც საყვარელსა და სიყვარულს წუთობით იცვლის!



XXII

ამ გეგმ თამარს არა ჭკრძნობდა, რასაც წინაშეა  
 მის გულის ღელვა, მოგონება თავის მღსნეულს,  
 ყოველს სვედის დროს მის გონება მასთან ჭყრინავდა  
 და მით თავის თავს უმატებდა რაღაც ძაღსა.

რაცა რომ თამარს მისცეს მგინჯ თავისუფლება,  
 ის მრისხანეს და უფამურს ტბას არა ჭმორდება,  
 მარტოთ მარტოკა მთელი ღლითა უხის ამ ტბასა  
 და უგვებს უურსა მის ღელვას და გარს ქარიშხალსა.

მრისხნეთ ჭკროდა ბღღვრიაღლითა აქ ქარიშხალი,  
 და მრისხნეთა ქანობდა ტბა, ბურმომუდარი.  
 ურუ იყვნენ გარე უდაბურნი კლდენი მიტაღნი,  
 მღვას მთბიდგან მოისმოდა ანწივთა ხმანი.

საზარო გრკინება ხამუშ-ხამუშ გარს გაისმოდა  
 და მთის წვეროსა თოვლის ზევაი უცუბ სწედეოდა,  
 კორიანტულით ჭკეპა-გრკინებით მოხვადებოდა,  
 კრიალ-გუგუნით ზეობებში იკარგებოდა.

საზარო არის აქ მრისხანე მძღაერი ბუნება.

მაგრამა თამარს ამშვიდებდა ეს საზარლება:

მის მრისხანება ბუნებისა სვედას უსშობდა

და საზიზვართა კაცთა კრებას დაავიწყებდა.

მას, ვით საღმუნია, გულს ნეკტარათ გადაესხმოდნენ,

როს იმის თვალწინ, საღდაც უცუბ მთის წვეროზედა

შეად ღრულები ზედეოდნენ და სქელდეოდნენ,

და მათში იამარს ეხვეოდა და მიეჭკრებოდა.

შეა ღრუბელი, მთის წვერო, უყნო ბნელი,  
წინ ფრიალო კლდე, ძირს ტბის ღელვა, ვარს ვარს ვარს მეს  
ხეობებიდგან ქარიშხალი, ფიქრთა დაშშეკლი,  
თამარს გულიდგან გადუყრიდნენ ყოველთა სენთა...

მთის წვეროთაგან თამარ ტბისკენ დაეშეპოდა,  
ფიქრით მოცული, ცაღუქს ბილიცს შეუდგებოდა,  
ფიქრიდგან რდნუ მსოფლოდ მაშინ გაერეკოდა,  
როს მის დანახვით ფრინველთ გუნდი უცებ ქობებოდა,

კარგებული და შემერთალი ბურინდებოდა  
და თქრიალითა ტბისა წელესზედ დაეშეპოდა.  
მაგრამ აქ კვალად უძლეოდა ფიქრსა ათასსა,  
კვალად ელოდა ბუნებისკან მრასხანს ძალას

და, როდესაცა მოღალუღსა და მოქანცულსა,  
მის ტბის ბილიცზედ სიარული მოქებურებოდა,  
ის დაფიქრებით, სადმე ბორცვსა ტბაზედ წარდგმულს,  
უცხ დაგიდებით წელის სიღრმისკენ, წამოხდებოდა.

ივდა უძრავად, გასტერებით, ფიქრით დიდს ხანს,  
და მისი ფიქრი მოარს და უცნობს აღაცს ჭფრინადა,  
ჭფრინადა საცდა უცნურს და ნეტარს აღაცსა...  
სადაც ბუნება მას წარსულთ ღლეთ დაუიწყებდა...

ივდა თამარი ბორცვებზედა, ტბის ნაპირასა,  
ერთი ვაძერა და... ტბის ტალღებში წაერეოდა,  
და საუყუნოდ მოარჩებოდა ამდენს ტანჯვასა,  
მაგრამ თამარსა თვით უყვირდა, რაღას ელოდა!

მრავალ-ჯერ ვადეც ვადარწევია ეს საზარლება,  
და აი ვადეც დაბძირა ტბას ვადაეღება...  
მაგრამ თვის მდისნელის სახე იმ წამს ევლინებოდა  
და მის ნახვისთვის სიგოცხლესა უბრუნებოდა...





ივდა თამარი, ფიქრებისგან გატაცებული;  
 ქარიშხალი და ტბის ტალღები უსმობდნენ ფიქრებს  
 და მის გონებას, შემსჭკაღული და წამებული.  
 მუდამ მის მღსნელის სახეს თავსა დასტრიალებდა.

იმას სძირადა ქარიშხლის გრგვენვა-ქუხილში  
 იმა ყრმისა ხმა შორიდგანა თითქო ესმოდა,  
 ხუდ განახული, დამტყრებით და ღუღუღით გულში,  
 ამ ოცნების ხმას დაკვირვებით უურს მიუგდებდა.

უგდებდა უურსა. მაგრამ ეს ხმა ქქრებოდა წუთში  
 და ქარიშხალთან ეს სატრფოს ხმაც იყარებოდა...  
 ხშირად შეკრულს და ჩასაკებულს ტბის სქედს ბურუსში  
 მას იმა ყრმისა სახე ცხადღვ ეჩვენებოდა,

ეჩვენებოდა ისე ცხადად, რომ აკერ ჩქარა  
 თითქო ის ყრმი მას დაძმურად მოეხვეოდა.  
 მაგრამ დაქქროლა ქარიშხალში, ბურუსი გაქქრა  
 და ამ ბურუსთან ამ ყრმის სახეც უკვე ქქრებოდა...

ამ ცხოვრებაში ატარებდა თამარ თვის დღეთა...  
 თითქო რადასაც სხვას ელოდა იმისი გული.  
 ესე ღოღინი გულსა ჭებენდა ისე მწარეთა,  
 რომ ასრე მწარეთ არ სდებოდა გულს დღე წარსული.

რადას უფემდა გული ასრე იმას მწარეთა?  
 გამოკლილს დღეზედ უარესსა რადას წინახედა?...  
 ბული უფემდა, შექვეყნებოდა, შევალაღებდა...  
 დიდებულს ღმერთსა დამშვიდებას კედრებოდა...

მთლათ მოქანცული ღოგვეებითა და ღუთის კედრებით,  
 ის თვის დასახეებს ტბის კიდეთა მიამურებდა,  
 იქ ტბის ტალღებსა და ქარიშხალს გონების ფიქრით  
 თვის გულის თქმათა და სუკდათა უხიარებდა.



ივდა კრთხელად ტბისა კიდეს ფიქრით თამარი  
 და დაშტურებით დაჭეუნიდა ტბის სპეტაკ წყალს.  
 ჭიერი იყო უძრავი და სრულებით წყნარი,  
 ისრებმ ისროდნენ ტბისა წყალნი შინას სხივებსა;

მადალთ მითათ წვერნი, უკენიდაც თოვლით მოსილნი,  
 გადმოჭეუნიდნენ ტბის უძრავ წყალს და შივ მოხანდნენ;  
 ტბას მოსდგომოდნენ ალყა ვარე ჟისეთ და თხათ ვოგნი  
 და ტბის ფრანგულნი ნებიერად ტბაზედ სცურავდნენ.

თამარი გულთ, უნებურად, მათ შეჭნატროდა:  
 ის სიხარულით თხად და ჟიხვად გადაქცოდა,  
 მათთან ერთ მთაში კაცთა კრებას გაკვებოდა  
 და იქ წარსულთ დევთ დავიწყებას მიეცემოდა.

უცე მან მოტყრა თვალი მხედარს მსწრაფლად მომხელელსა  
 ის ტბის ნაპირზედ, კლდის ბორცვებსზედ მოაშურებდა.  
 ცალ ფეხს ბილაკზედ, ხროთკს კლდეზედ აფრენდა ცხენსა,  
 და მის მაგარი შინის სხივებსზედ მოაშუქებდა.

თამარსა გულმა სპინელად დაუწყო ძკვარა.  
 მაგრამ სიზმარი კვლავ ჭკონია და არა სუერა.  
 იმან სსიქაროდ ორთავ თვალთა ფშენეტა დაუწყო  
 და დაშტურდა კიდევ მხედარს, — და ცხადი იყო.

მხედარი სწორეთ, ცხენოსანი, იარაღშია,  
 მოდის ტბის შირას, გახეული ყბაღახშია,  
 სცემდა ცხენს შითრასს, იმისაკენ მოაშურებდა  
 და თვის თეთრ ცხენსა კანჯარით მოასტუნებდა.



შექმნის თამარ და უმეტეს გული ღელავს:  
 ამა მხედარმა ნამდვილად სცნობს თავის მღასწავრობას,  
 ის ხელ-კანხერობით, გულის ძველით წამოყარდეს  
 და მუხლთა თრთოლით მხედარისკენ გაქანება.

მაგრამ, აგერა მოულოდნელად წამოუბერა  
 შთის წვეროს ქარმა და ხეობით ნისლი მოჭებრა.  
 აგერ დაჭქროლა კიდევ ქარმა და არე მოუღი  
 შავთა ნისლთაგან კახდა ვითა უყუნო პნელი.

აი კვლავ ქარი! და გაჩუმო ისე დაჭებურა,  
 ისე დაახშო მთლით ქვერი ნისლი და ბურმა,  
 რომ თვალითაგანა არაფერი სრულად არ სჩანდა  
 და თავისთავსა აქ სულ-დგმული კვლავ არჩევდა.

აი მას მკზაკისა, აქ მკაღისა, თუ რომა ესა  
 ამ ბურუსის დროს გაჭებუდას და წინ წარსდგამს ბიჯსა!  
 წინ ფეხის წადგმა და მაშინვე ტბას გადავლება,  
 ტბისა ტალღებში შიგ ხაღუბვა — ერთი იქნება!

შექმნის თამარი და შეჭვეირა, თავს ზარ დასხმულმა:  
 — შესდევ მხედარო! არ გაიძრა! — და თვით განერდა.  
 შესაზარებლად უწყო ცემა შემერთადმა გულმა, —  
 სულ მაკმენდილი მხედარის გზას შწარვად უმწერდა.

უცებ მოესმა მას თქლათუნა ტბისა ტალღებში,  
 და შიშის ზარმა ფრიალტული დასცა ძარღვებში.  
 ერთიგ შეჭვიელა თამარმა და უკონოთ ისა  
 ზედ მოესვენა კლდისა ცხვირსა, წამდგარს წელის ზირსა.

მაგრამ სასწრაფოდ მოაერის თამარმა ძაღა.  
 ამ დროს მთებიდან ქარიშხალმა დაიდრიალა.  
 დაჭქროლა ქარმა და ბურუსი გაჭყანტა მთლითა  
 და კვლავ მწემან ტბისა ტალღებს ცხოვლად დაჭნათა.

შეჭხედა თამარ და... ისიღა კვლად მსუდარი.  
მომანს მსუდარი, მხოლოდ ჩხენი ღირსად არა.  
ამ მოას ნაკალი და ცნობილი ის უაფილად  
და იმავ წამსვე ცხენადგან ძირს გადაოსუდიყო.

გადმოსტა იგი და ხადავეს ჩხენს სტაცა ხელი,  
მაგრამ ტოკავდა არ დგებოდა ცხენი ფიცხელი;  
შეტღინეა კიდეც და გადაველო ტის ტაღლუშია,  
მაგრამ უძრავად მსუდარა დგას ვაწროუშია.

მოჭკრა თამარმა მსუდარს თვალი, ქნახა ცოცხალი!  
ულდასავითა მსუდარისაკენ მიაშურებდა.  
მაგრამ, როდესაც მიახლოებდა, იგნა მსუდარი,  
უფეხ, შემერთალი, კლდესავითა იქვე ეაჩქრდა.

იგი მსუდარი არა ჭკავდა მის მხსნელსა ერმისა.  
მაგრამ მსუდარი თვით ესწრაფდა თამარის გზასა.  
ის მოწიწებით და ერძაღვითა წარსდგა მის წინა  
და დაბეჭდილი მძიმეთ წიგნი ხელთ მიაწვდინა.

გულის კანკალით თამარ ჭდსნიდა მოცემულს წიგნსა  
და სისწრაფისგან ხელის თრთოლით ანტერეკდა ბეჭდებს.  
კითხულობს თამარ და სისხლი სცემს თავსა და ზირსა:  
მას სწერდა, ვისთვისც იხახებდა თამარ სიფიცხელს!...

„გაგაკვირებს რომ ერისთავი ღაზნელის ქალსა  
გაბედავ და ბნერ დატევებულს ამ გვარსა წიგნსა.  
ვიცი, მეც დამდეგ დანამულს და ბიძის ბრადსა,  
რათვან თან ვახლდი, როცა ჭღერიდხენ ღაზნელთა სისხლსა.

„მაგრამა, ვფიცავ შენსა გულსა და შენსა მზესა,  
რომ არ ვიცოდი, სად მიუკავდი მე ბიძა-ჩემსა ..  
სწორედ გვეგონა, რომ მიუკავდით ჩვენ თათრებსედა...  
მგოდნოდა, ფეხს არ გადავდგამდი კარის ბეჭესედა.

„არ გამოა სისხლით ბიძაჩემი: სულ სისხლი! სისხლი!  
 იმის ბიძაჩემი შეტა არ ვის აღარ და ესმის;  
 გუფიციები, რომ ჩვენ თვითონაც კაპიტ დადი ფაქტობრივად  
 და იქნება რომ იმისგინვა ჩვენც კვ დღე გვეღობს“

„არ მოვეუბოდი, გუფიციები! მაგრამ არ ვნანობ!  
 იგი აფთარნი უწყობთა შენს სისხლს დაქვრივდნენ...  
 დაქვრივდნენ შეთი? განა მარტო სისხლის ღვრას ვამბობ?!  
 იგი ბიძაჩემი შენს მშვენიერებას არ დაინდობდნენ!...“

„არ მოვეუბოდი, ვიდრე ვფიცავ, მაგრამ არ ვნანობ!  
 შე სისხლის ღვრისი შენ გავიცან, და აქა გაცნობ:  
 მას აქეთ სიტად გულს: ჩემსა ქსუფავ და იბურობ,  
 და მას აქეთა შენით ვგოცხლობ, შენით ესულდგმულობ.“

„ჩხადღავ თუ სიზმრით შენ მიდგეხარ მუდამ თვალინა.  
 უშენოდ უთფნა სანამღავად მიგვეს სიგოცხლეს;  
 ჭკუენად თავი ჩემი მიმანს მარტო შენთვის  
 და მარტო შენთვის სისხლი მიღულს და გული მიცემს.“

„თუ რომ რითაშე ღმერთი შე შენს თავს ამაღდნს.  
 მაშინ ვაჭ ჩემ დღეს! დედის ერთ ღმერთს თავს შევწირავ,  
 აღარ ვიგოცხლებ უშენოთა თავს არც ერთ დღეს  
 და იქვე შენწინ ჩემი ხელთ თავს გავიგმირავ...“

„შე ბიძა ჩემი, ვიცი ამის ნებას არ მომიცემს,  
 რათგან ნახვეარ საღაზხელის ეპატრონება:  
 თვით ვეწმა და მათი მახლობელთ ეს გადასწევიტეს,  
 ვიდრე ბიძა ვეწმისგან ამისი ნება.“

„ასესგან ანდუთავარ უფრო ვბიღს ჭლესავს  
 და აფთარით იმას შენი სისხლი სწეურთან,  
 და რომ შექძლოს ჩემზედ იურას ვეღაფერს შენს ჯავრს,  
 მაგრამ ვერობით ის ბრყოლდება და ემინიან.“

„შეხვედია, ორთავ უნდათ შენი სიკუდილი,  
მაგრამ ვერ ქბედვენ, რათვან მხედვენ შენს მისაძრწლოთა;  
და ორივეს მარუვე დროსი აქეთ მოდოდნენ, რომ  
რომ მაშინ გაძღნენ უმანგოსის შენი სისხლითა.

„მაგრამ ეადრემა ჩემს ძარღვებში წვეთი სისხლი ქდის,  
მინამ შენსედა მათი ხელი ვერ აღიმართივს.  
თუ რომ შეგბედვენ, მაშინ ღაზნელთ სისხლს მე ავიღებ,  
და, გუფიცები, მაშინ ორთავ ბოლოს მოუღებ.

„ამით ვათაკებ მე ჩემს წიგნსა, და, თუ გინდოდე,  
თუ არ დამადებ შენთვის შევდარნა ბიძის ცოდოებს,  
ამ მხედრის ხელით შენი სიტყვა უნდა ვაცოდე,  
მაშინ ჩვენს ბუღსა თვითონ დმერთიც წინ ვერ აღუდგეს!“

ვაითხულობს თამარ და ამბავი ეს არა სჯერა;  
ვაითხულობს, და თან მღელვარებით თვალთ უხნელდება;  
ველად ვითხულობს და ვითხულობს ათჯერ, ოცჯერა  
და ამ წიგნისა წავითხვითა კედარა ძღება.

დარწმუნდა თამარ: წიგნი სწორეთ არის იმ ერმისა,  
სახარულისკან თვალთავან ქღერის ნაკადულ ცრემლებს.  
მაგრამ ცრემლს ქმაღავს, — ერიდება მოციქულისა,  
და ის სასქაროდ თავის სამყოფს კომეს მიაშურებს.

შევა კომეშია და ჩაქვეტავს მაგრა კარებსა,  
დარჩება მარტო და სახატრელს წიგნს გულში იკრავს, —  
იკრავს გულშია და თან ქკოცნის, ასხავს ცრემლებსა,  
და გული მისი ათას სიტკბოს და ღელავს ქხატავს.

ამ დროს არ აღსოვს თამარს თვისი შწარე დღეები,  
ველა გუდიდვან გადუფანტა, ვით ცას ღრუბლები;  
გადწმენდილს გულს თამარისსა შხე დაქნათოდა  
და მის არსება ნეტარებით აიკებოდა.

სიციხეებშია ეს დრო ერთსულ-ორჯერ გააჩნის,  
 როს სატრფოს წიგნი ასრე ტებილით აკამდელებს,  
 და ესე წუთი თვისის ძალით მიჯერ სიციხეებში ტიბის.  
 ხშირად ამ წუთსა ახატვლებს კაცო სიციხეებს.

დაუდა თამარი მასუხისა დასაწერათ.

მას ხაკადული სატყეებისა შირს ადგებოდა.

რაც აქამდისინ ხამარხული გულს ქქონდა ღრმითა,

ახლა ქალიღვრედ შეუწყვეტლით გადადიოდა.

აქასაც კი გასტყეს, რაც ტყეებნი მე მომეღენია.

სათუთათ გაზრდილს, ნებოერსა, მიჩვენეს ისა,

რაცა ზღაპრითაც სორცეელს კაცს არა სმენია...

კარს მომაყენეს მშობელთ, და მშათ ღვარი სასხლისა!...

აქვეენის ერთგულთა ხეითა თვალითინ დასჭრეს თაყუბი:

მუსახათები ქვეენის მღსნელებს ადენდენ მუსრსა!

ენახვეო ქვეენის სატახტელი, სასხლთა ღვარები

და შტრის მახვილი გაწონილი ქვეენისა გულსა!

ენახვეო ქვეენითა, ვით სამარე უგუნო ბნელი,

სად ამოხუთვილ და გამქრალი იყო ჭიკრი!

შისა სახათელს დამხატრეს, შუურგად-მძიერი,

და მოღარბეთ მომიეენეს მშობელთა შველელი!

აგადეკი უსიტყვით, გულს ეოფოსით წიგნელ ახთეხული,

არამც თუ კაცთა, მიღათ სულ-დგომულთა მომორბეული-

გარე მესმოდა რამოთაკან ტყვეთ კბილთ ღრჭილი

და მათი გამიკით ცხოვლდებოდა ხემს გულში ალი.

აგადეკი ცოცხალი და ცოცხლადკე მყოფი საფლავსა,

იმ ცოცხალთ შორის, ეინ ცოცხლადკე დამარხულიყენ.

საწამლავით ეს ცხოვრება მივლიდა ტანსა!...

არსით ნუკეში, არსით სასო — ხეითვის არ იყენეს!...

ყატი ღუთაუბათ გულისა შქონდა მე ჩასახელი,  
და ის აფთობათ და ასბიტ გველად მომეკვდინება.  
შაგრამ, რას ვამბობ? არც გველი და არც სხვა სულდგმული  
კაცის ბოროტით გაუმაძღარს გულს ვერ ედრება.

მას მღუთაუბრივი თვის გონება მიმართა მასა,  
რომ მოიგონოს დამღუპველი კაცთა ბოროტება;  
აწამებს უფხოს, შეცნიერსა, აწამებს ძმასა  
და მისი გული ამ წამებით სცხრება და სტყება.

არა ქვემდრომი, არა მსუკი ვერ მიუწყდება...  
მალდა აეენებს მხეცხედა კაცსა თვის ბოროტება!...  
შე რას კვლავი და რა ვნახე ქვეყნიერთათა...  
ეს უფრო მეტათ აცხოვლებდა ჩემთა სვედათა!

ამ დღეთ მნახველსა, მხოლოდ სახე შენი ჩამრჩა გულს  
და რაღაც ნუგეშს ის შამდედა შეკდარს და წამებულს.  
შენში ვხედავდი მხოლოდ კაცსა კაცის გულითა  
და ვსულდგმულეიუავ მხოლოდ შენი მოლოდინითა.

შენში შეხვედრამ დამარჩინა დღემდის ცოცხლათა,  
თორემ საცოცხლე არ გამანსდა არც თუ საღათა,  
გფიფავ, აქამდის ჩემი სელით თავს გაკვშირავდი  
და სულსა ჩემსა აქამდისიხ ღმერთს შეეწირავდი.

შაგრამ ერთიგა, ვადრემ მეღვა სული ტანუფულს ვამს,  
ერთიგ მინდოდა შენი სახეა, მისოდა ხმა შენი,  
და მას უყანა თვით მივეცემდი მე სიკვდილს ჩემს თავს  
და არ შესდრეკდნენ გულსა ჩემსა სამარის ბრტყენა.

და აკერ ახლა შორით შესმის ტებალი ხმა შენი!  
შენც ჩემი სახე შეგობრულათ გულს ჩაერჩენია.  
აჰა, გიგზავნი გულსა ჩემსა, რაც ვინდა ქქენი,  
შენი თამარი ამას იქით სრულად შენია!...





ისწრაფე ხანკა და შენს ამბავს მალე მაცნობდე,  
და მინამ უკვლა ამას შეხვებით ველარსებოდე, <sup>საქართველოს</sup>  
მოუთმენელად ღამემდისინ კარსედ ვიუდეპი, — <sup>მისწრაფე</sup>  
შენი ღოდინით და ვიცოცხლე, თავს გუიფების  
დასწერა თამარ და სანქაროთ მისცა მხედარს.  
მხედარმა მსწრაფად გასწია და გაჭქრა მის კვადი,  
თამარ დიდ ხანსა გაჭქურება მხედარის გზას  
და დიდ ხანს ამ გზას ვერ ამოარა იმან თვის თვალი.  
გაჭქრა მხედარი და თამარი კვლად ედა წიგნს,  
თანა ჭვითხულობს, თან ბერივეით მას ცხარეთ ჭკოცნის;  
კვლად ჭლხნადა, ჭვითხულობდა, კვლად ჭკოცნიდა  
ჭკოცნიდა კვლად, კითხულობდა, გულს იყოხვიდა.

#### XXIV

დიდი ხანას ქსნის კრისტოვით სამთავ მძღაურებსა  
კრისტოვობა უნდოდათ რომ საეკდოთ ხელსა.  
დიდი ხანას სამნივენი შურიით ერთმანეთს  
შესტქერიან და იმარხვენ გესლით ამ შურებს.  
სამნივე მძღაურნი დიდს კეძირსა იჭკურენ წუშით  
მძღაურ თავადებთან, შთის საღებებთან, შეუკებთანა,  
დაღისტნელებთან, ქისტ-დიდოსთან, და ამით უნდათ  
ერთმანეთისა დასაღებად მომხრეთ შექენა.  
შეუკებისა მორწილება იმდენად ჭკობდათ  
მძღაურ თავადებსა, რამდენათაც საჭიროთ ჭხადდნენ  
ამ შეუკებსა შათი საქმის დასახმარებლათ,  
და სხვათრევე შეუკეს თვის შეუკეთ არა ჭრაცხვადნენ.

ველა თავადი თავის თავსა შეეუთ ქსახვდა  
და შითი საუმო შეუეებათ იმათ ქრატხვდა.  
უძღურს შეეესა, ვითა უცხოს ეურნებოდნენ  
და ზოგჯერ მძღაურნი შეუეებზედ თვით პატრონობდნენ.

ქართველსა ხალხსა, ათას ნაჭრად გადაჭრულსა,  
განცალკეებით დახატულს და ძალ-მილეულსა  
ვინმე მოსისხლე უციოხვად თავს აუღებოდა;  
მათ ქართველთა უნებლიეთ ემონებოდა.

დღეს ერთი მძღაური მოიმხრობდა უცხო ხალხებსა,  
ასტეხდა ბრძოდასა, დაესმოდა ხალხსა ქართველსა,  
დედა-მინასთან ხალხთა საყოფს გაასწორებდა  
და მისი სარწო მტერს აღაფად მიეცემოდა;

რა სსვა პატონთა ამოსწყვეტდნენ და გადაჭრიდნენ,  
მაშინ საუმოთა დაჭერილს ხალხს თვითონ ისდიდნენ.  
ამ გვარად, ხშირად შეუეებსა ართმეედნენ ტახტსა  
ან თვით იჭერდნენ ან არა და აძლეედნენ სხვასა.

გურგენის ზღვიდგან სპერის ზღვამდე ქართველთა სისხლ  
უყვნიდგანვე ამ გვარ იყო რუებრ დაღვრილი.  
აქ ერთი მძღაური, იქ მეორე ხალხს უბრძანებდა  
და ქართველსავე ქართველს მტერად გადაჭვიდებდა.

იქ გაბატონდა დადიანი, აქ გურიელი,  
იქ შარვაშიძე, ათაბეგი, აქ თავდგირიძე,  
იქ მარშანი, გელოვანი, იქ წერეთელი,  
ამილახვარი, ერისთავი, იქ ჭავჭავაძე

და სხვა ათასი და მეფობას ვველა ჩემობდა,  
და ერთმანეთის სამესისხლით აიძლებოდა:

შეჭრებდნენ ვარსა, ერთმანეთსა თავს დაესხმოდნენ,  
ერთმანეთს ჭლეტდნენ, ერთმანეთის სისხლით თერებოდნენ



თვის კრული გულის წყურვილია შესაჯერებლად  
 მძინარე კარე მძლავრ მტკრებსა მოსახმარებლად;  
 ეს თუ არა და შემოსულს მტკრს მხარსა აძლევდნენ  
 და ქვეყნის მტკრსა შეგობრუდად წინ მოუძღოდნენ  
 ამ გვარ, ერთობა, ძლიერება გვეპარებოდა:

მძლავრთ თაკადთაკან საქართველო იღუპებოდა.  
 ხალხი მდევ-გმირად გარე მტკრსა ეკეთებოდა,  
 მტკრამ შივნადგან იმას ფრთები ეკვრებოდა.

დადი იასე კრისთავი შორს ქვეყნის შირსა  
 იყო განთქმული გაგვაცობით და სისხლის ღვრითა.  
 იმისი მტკრი მოკლებული იყო ტყბილს ძილსა,  
 არც თუ მოეკარე ისვენებდა იმის შიშითა.

ის არც მტკრსა და არც მოეკარეს არ დაინდობდა,  
 თუ მათ დაღუპვით ეს რასაჲ შეიძინებდა.

შეწამებულად დაეკებდა სამტროდ მიწესსა,  
 ვისაც მიწანში გაჭხუდავდა — ვაი მის ღღესა!

ვაი მის ღღესა, გადასწევდებდა ვისაც შთანთქმასა!  
 უნდა ცოლითა, შეიღებოთა და მისხის მისხით  
 გამოჰსაღმოდა საუგუნოთ შრისა ნათელსა! —

ის მას შექმისრდა, განახსკვდა ფეხის მტკერივით!  
 იმის გულშა არ ეწერა კაცთ სიბრალულა:

იმას არც ცრემლი, არც ვერძება, არც საუკუდური  
 ვერ აღუძრავდა კაცურს კრძნობას, და მისი გული  
 იყო ნიადაგ სისხლის ღვრისთვის აღუღებულა.

ვათ მტრის მახვილი ვერ შესდრეკდა მის შიტად გულსა,  
 ბრკით კაცთ ტანჯვა ვერ აღძრავდა მის სიბრალულსა;  
 ვათ მტრის მძლავრს ხელსა მასუხს სცემდა მძლავრი ხელითა,  
 ბრკით ცრემლებსა ასუშებდა ისევ ცრემლითა!

საქართველოს  
 მუზეუმი



აი ამ მძლავრსა ჭეუანდა თვისებრ ორი მძლავრი ძმა,  
მთელ საქართველოს გასულიყო მათ სამძლავრის ძმა.  
იმათი შიშით შედრეკობდნენ ვაკე და შიხანი,  
და მათ წინაშენ მუდამ თრთოდნენ სსკა ერისთავნი.

იმათ თვის საეშო სააჯგანოთ ჭეუდათ გაწკრთილი  
და შეზობელთა ასაკლებათ მუდამ აშლილი.  
თვისვე შეზობელთ ქართველებსა არ ასვენებდნენ  
და სარბოსა და საცხოვრებელს მუდამ სტაცებდნენ.

ოდობდ მათ ტანჯვას და ცარცვას გადარზნოდნენ,  
მათ ბატონობას შეზობელნი ისევ რწმოდნენ, —  
ვისაც მათებრივ არა ჭეუანდა მძლავრი ბატონი,  
ისევ რწმოდნენ განხდარბეუენ მათი საყმონი.

აი, ეს სამნი, ღვიძლი ძმანი, ბატონობასთვის  
ერთმანეთსუდა შუერთ, სისხლით ივენენ აღძრულნი:  
ისინი ხუმათ დროს ეკუდნენ ძმათ სისხლის ღერისთვის  
და ამასუდა ივენენ სამნივ თავ-დადებულნი.

ამ სამთავ ძმათა ჭეუდათ ერთივ ნორნი ძმის წული,  
თვრამკრი წლისა, ვერ უმაწვილი და უწკერული.  
იმის მშკენება ვკლას მსახელს განხციურკუდა  
და მოუვარულს გულს თვითონ მტერივ მატეოსა სტემადა.

ამ დედას ერთის სატრეო დედა სათუთათ ზრდიდა.  
მას ვაჟ-კაცური და ძველური გული უწემადა.  
არ წახდენოდა შერედ კიდეკ ბავშვური გული  
და კვთ ცრემლებსუდა თვითივ სდიოდა ცრემლით ნაკადული.

ჭოი, სიუმაწვილეკ, სიუმაწვილეკ! ხარ შენ ნეტარი!  
წმინდა გაჭეს გული, ვით მთის წყარო და წყუმხდარი:  
შენ ვკლასა ჭკრძნობ, ვკლას უკრძნობ, ვკლას შექხარი,  
სამართლისათვის თავ-გაწირვით გიჭირავს მხარი.



კიდრემ სიწამხდრე და გარეუნილი გნევა სოფლის  
 უმით ვითარებით არ გასცეკვთავს შენსა წრფულს გულს  
 კიდრემ შენ გიყვარს ქვეყანა და კაცი უოკული  
 და სიყვარულით მუდამ გიწამს გული ცხოველი.

მაგრამ კადის დრო შენ ბრახვათა კარებათ ხელი,  
 ქხედავ სიწამხდრეს, ცუდ საქმეთა, ცუდს მაკადიოსთა,  
 ცუდი საქმითა ქვეყნად არის საესე უოკული.

ქხედავ — ცუდს საქმეს უკულა ჭმონებს და სცემს თაყვანსა,  
 ცუდი საქმითა თითქმის უკულა ჭკუნად იწინეს თაკს,  
 კაცი თაკს იწინს ქვეყანაზედ ცუდი საქმითა;

სამრუდე აღძრავს და აბრუნებს ქვეყნის მშობრავს ჩარხს  
 და მთლიათ ქვეყანა შეპყრობილი არს სიწამხდრითა, —

და შენც გიზიდავს ქვეყნის ჩარხი, ჭოი სიუმიწვილე!  
 ბურუნება გრძნობა, ცუდება გული და შენც სხვათ განდეუ:  
 თან-და-თან გადსოვს მარტო თავი, სხვა გავიწვდება  
 და ცხოვრებაში გულს შიამი და ბორბოტი გრძება.

ამ გვარ ელიზბარ, დედის ერთა, ქსნის ერისთავა —  
 ელიზბარ ერჭვა ჩვენს ურმა გმირსა, თამარის მღსნელსა —  
 იყო ჯერ ხორხი, საესე გრძნობით და წაუშხდარი, —  
 ბერია მშობელი შენატროდა ამის მშობელსა.

თუმც იყო ხორხი, მაგრამ ნაკეთი ჭმონდა გმირისა,  
 შიარ-ბეჭი სრული, გმირთა მკლავი, ტანი აღვისა;  
 ამ გმირის ტახსა ამშვენებდა ნაზ-მშვიდი სახე,  
 და სიტყვა ჭმონდა გამჟღავნა და გამჭრიახე.

ის უნებურათ იზიდავდა თვით ბიძათ გულსა;  
 თუმცა აღძრავდა მათს კრულს გულში ცესლსა და შურსა;  
 უკულა მათგანი მტერს ქხედავდა მაში ბოდოსა  
 და გულში მუდამ იზრახვიდნენ მისთვის ბორბოტსა.

დედის შუველში იგინი მას გააწყალებდნენ,  
რომ მას ცოცხალი მამა ვერ თავს არა სდგომოდა;  
მამის უკანაც ძირიანათ ამოიღებდნენ,  
რომ მუხრან-ბატონს იგი სიძეთ არა ხდომოდა.

რა მოიხარდა და ჭკუენამ გაიგნო ეს ყნძა,  
დიდნი თავდნი ცდილობდნენ მის დამოუკრებას.  
ეს რა გაიგნა თეიმურაზ მუხრან-ბატონმა  
მის დედას სთხოვდა მოუკრობას და დაშხახლებას.

უკულა ქალებში, ვინც ეი რომა ეძლეოდა მას,  
მუხრან-ბატონის ქალი ხვობდა უკულა იმთა,  
უკულა ადგილას მოისმენდა იმ ქალის ქებას  
და თვით მის დედას სასძლოთ ქხურდა იგი დიდათა.

თვით ელიზბარსაც ის ენახა სვეტიცხოველში,  
და მის მშუენებას წაეზიგნა მის ნორჩი გული.  
რა რომ დაბრუნდა დღეობიდან დედასთან სახლში,  
მის დაწინდებისა უმაღ მისცა დედას დასტური.

ჟერ სრულად ნორჩი ქალი იგი მაზედ დაწინდეს  
და ქასაკს მოსვლას მათს ქორწილსა ელოდებოდნენ.  
მოვიდა ქასაკს, საქორწილოთ შზადება იწყეს  
და სიხარულით შეუღლებას ეშადებოდნენ,

რომ აქ უცრათ საქართველოს შარი დაეცა:  
შაჰბაზ მძღაგრი ქართველ ხალხსა მესხებ დაეცა.  
მთლათ საქართველო აირია: არეინ იცოდა  
დედეს ცოცხალთ კაცთა ხვადისათვის რა მოელოდა.

თეიმურაზ არ დაემონა შაჰბაზის ხმაღს:  
მან თავის ჭკუენა ხვადთებსა არ ანაცვალა,  
იგი მეფეებს აფიცებდა სამუსსა და თავს,  
შეჭრდოდნენ მტერსა, ნუ უშეებდნენ ხალხს ღვთის ამარა.



საქართველოს  
საბჭოთაო  
საზოგადოებრივი  
საბიბლიოთეკო

მისთვის ამაზე შატო იყო განრისხებული;  
სხვაზედ მეტათა შატოს ვარნი მას დაეძებდნენ.  
მა ამაზეზედ ელიზბარის შედგა ქორწილი,  
და მარჯვე დროსა ქორწილისთვის ელოდებოდნენ.

ამ დროს კიდევ ვრისთავი ამოიწოა ხუშით  
ამილახვარმა ანდრეასთან დახვედით შემესვრად.  
ბიძა იასემ ელიზბარი თან წაიყვანა  
და მის რჩეული საემოს გმირი იახლა თანა.

წაჭედა ელიზბარ თვის საემოთი ბიძა იასეს.  
ის სრულებითა იმ აზრზედა იყო დამდგარი,  
რომ ის ან სმარსებს ეომება, ან მთას ამაგრებს,  
და ამაზედა მას შეუთქმის ამილახვარი.

მაგრამ აქ ნახა უცნაური რამ სანახავი,  
რომ მას თუქრათაც შეარეკდა ესე ამავეი:  
სმარსების წილათ მათ გასწევიტეს დახვედის გვარი...  
აქ ელიზბარსა შეეფეთა თავის თამარი:

ნახა თამარი და მის სახემ ის მთლათ შეიბერო-  
იმას როდისღაც ეს ენახა კიდევ სიზმარში.  
მაგრამ სიზმარი ესე ისე ცხადი რამ იყო,  
რომ ვერ არჩეკდა ელიზბარი მართალს და ცხადში.

ნახა სიზმარში სასხლის ღვარი და წვეხლის ალი.  
ნახა უწალოდ ქმისრადნენ და ჟღერებდნენ ხალხსა.  
თმა გაწეწილი, მოკ-პერანგა იდგა აქ ქალი  
და შემართებულს მახვილებსა უშეკრდა თავსა...

გამოეღვიძა ელიზბარსა, მაგრამ სიზმარი  
ესე უწეღვიდა უნებურად სულსა და გულსა:  
ან შორდებოდა კონკიბიდან ნახული ქალი,  
დრმათ დაბეჭდოდა მისი სახე მის გულის უფრსა.



ნახა სიზმარი და სიზმარი იპურთბდა მის გულს, —  
მას შეუყვარდა სიზმრივ ქალი, ვის ამოცნობდა მის  
გულს იმორებდა გონებიდგან მას, სიზმრად ნახულს,  
და ვითა მართალს მას აწრდილსა გულს ამოხედა.

აღსოვდა იგი შეუწევს ოღოვ და ხშირად მასა  
ის დაემკდა უოკელს გუთხეს და უოკელს მხარსა;  
ეძებდა ხშირად და ხშირადაც ეღანდებოდა,  
თითქო ისმენდა მის ხმასა და მასა ქუხდაუდა.

და აგერ მართლაც, მისი სასე, გაშმაკებული!  
ის უცნაური ამბისაგან გაქვავებული  
სდგას ბუხრის გუთხეს, შოკ-შერანგა, თმა გაწეწილი  
და ღედის სისხლსა შესცქერია მთლათ აღზნებული!

სდგას, კეფხვისაჲთ თვალეში მთლათ ცრებლ ანთებული  
და აგერ მძასა კადეფაფრა, გაათორებული!

ის, თავ-განწირვით, მძის მაგიერ თავს მახვილს უშუერს,  
და მძის ღარჩენას ეკედრება .. ღედის სისხლის მღერქელს!..

ღიახ. სიზმარი გაუმართლდა! და ელიზბარი  
ამ სახახავსედ გადაყარდა, ვითა აფეთარი.

იმან მრისხანეთ, შესაზარათ შეჭყვირა მტარვალთ,  
და ამ რახხავსედ მათ ხელიდგან ხმალი გავარდათ.

მას აქეთ გაჭქრა მის გულდიდგან უოკელი ქალი:  
ახლა იმის გულს შეიძურობდა მარტო თამარი.

მას აქეთ თამარ ცხადლივ თუ ძილს ქუეკა ხატათა  
და თამარისთვის და ქრაცხავდა თავსა ცოცხლათა!...





ვით ანდუჟაფარ, დასვერა ცხადით ქს. დაედა,  
რომ ელიზბარო თამარისთვის იკლავდა თავსა;  
რომ მის ღსოვნაში ის შეეპას და ძიღსა ჭკარგებდა  
და რომ უთუოთ ცოლად ქსურდა ის ელიზბარსა.

გულით ბრაზობდა დასვერად ანდუჟაფარი,  
რომ არა ჭკლავდა აქამდისინ ღახნელის ქალსა:  
იგოდა რომ თუ ღარსებოდა ცოცხლად თამარი,  
გამოაბამდა ის უთუოთ თავის საქმეთ თავსა.

ესეც ადვილათ მათთვის იყო საფიქრებელი —  
თამარ მოსთხოვდა ელიზბარსა ღახნელთა სისხლსა,  
და ელიზბარი გახდებოდა მათ სისხლის მღვრელი-  
ანდუჟაფარი შედიოდა ამასეც ფიქრსა.

ის აჩქარებდა, რომ მოეკლა მადე თამარი.  
მაგრამ დასვეს აფიქრებდა ჟერ ელიზბარი:  
იმისა საეშო მისთვის იყო თავდადებული,  
მისთვის ჟერ ამ სისხლს იგი იყო მოარიდებული.

დასვემ თამარ გაისტუმრა ეამურის მთასა,  
ურახულეში მოუყენა შრავალი გარსა;  
მოარიდებდა ელიზბარსა იმის ამბავსა  
და ამისათვის შეუკრავდა მას უოველს გზასა.

მოუსვენრავდა მისი იყო საფიქრებელი,  
რითმე მოესწო მას თამარის საღსენებელი.  
ამა ხანებში მოუვიდა დასვეს თავსა,  
რომ ესარგებდა თამარისა მშვენებით მასა.

აქ ევრე გასცა მან პრძანება, რომ თამარისთვის  
შაერთ შეება, საყდრისად მას მოჭქეოდნენ,  
მხოლოდ ანკინ ენახენათ შირად ამისთვის  
და გავცვისთვის უოკელს საღსარს მას შეუერავდნენ.

მან გადასწევიტა თავის გულში ეს განახენა,  
და განახენა ეს ღრმით ქქონდა გულს ჩანახენა.  
უწუო ჩქარობა მუხრან-პატონს საქორწილთათ,  
ამ დაჩქარების შეუთელიდა ათას მიზეზთა.

მუხრანპატონიც უოკლიდა, რომ ის ხულ მზათ იყო,  
ხწკრდა, სახადო საქორწილთ წამოსულიყო.  
დედამ ელიზბარს განუცხადა და აჩქარებდა,  
მაგრამ ელიზბარ არ ჩქაროდა და მდუმარებდა.

დედას უყვირდა ეს ამბავი, ცრემლით ქკითხავდა.  
მაგრამ დედასაც თავის გულის თქმას უმაღავდა.  
ბოლოს, როდესაც ვერ გაუძლო დედის ცხარს ცრემლსა,  
მაშინ ელიზბარ ეტყვის დედას თავის მწკელს ნაცხლსა.

დედა ვერ ხანად შეჭკრთება და ეუცხოვება,  
მემრე ეს აზრი თითქო კიდევ მოეწონება:  
მთლათ საღახნელოს მუპატონე იგი განდება,  
და საერისთოც კიდევ ხულში იმას დარნება!

უოკელს დედა-კაცს ეს დიდება გაიტაცებდა,  
და გაიტაცა ელიზბარის დედაც ამათა.

მაგრამ, როდესაც მოაგონდა და ღრმით ჩაუიჭრდა —  
სინანულსა და დარდებშია მან შეიუყანა.

მაშინ ის მტრითა გაიხდიდა სამს დიდს თავადსა:  
მუხრან-პატონსა, ერისთავს და ამილახვარსა!  
სამნივ მის შეიღსა სასიკვდილოთ არ დაზოგავდნენ,  
ვით საღახნელოს, იმის საუმის შუა გაჭეოფდნენ.

და აქ დაშწკარი ღუდა მისწუდა შეიღეს ცრემლებითა,  
თმა გაწეწილი შემცდარს შეიღეს კეკეღებოდა, უკრძინებოდა,  
ქუშაკის საფრთხეს ნუ აბამდა თხეს თვის ნებინა,  
თორემ ეს საქმე დაჭლუპავდა და დაამხობდა.

ღუდა ელიზბარს უმტკიცებდა ცხარე ცრემლითა,  
რომ ორივესთვის სარფა იყო, სჯობდა ბეკრითა  
მუხრან-ბატონის დათვისება და დამოუკრება,  
რომ შეთვის დარი კაცი მომხრედ მას ეუღლება.

მაგრამ ამოდ ღუდა ჭღერიდა ცხარე ცრემლით რუსა:  
არა ღაბაჩაკს არ უკადებდა ელიზბარ უურსა.  
სიკვდილი უფობს თამარისა დაშორებასა  
და კადაგვიითი კტუვის იგი ამას ღუდასა.

ამ დროს იასე გორის ციხეს იახლა შაქსა,  
უცებ ელიზბარს უცნაურად მოადგა კარსა  
გორის ციხიდან შაქ-აბაზის მძღაური ბრძანება,  
რომ მუხრანხანთა ჭაღის შერთვა იყო მის ნება.

თუ ელიზბარ მის ბრძანებას შეასრულებდა,  
მაშინ მის სიამარს თავის საემოს დაუბრუნებდა,  
დანამუღსაც უოველისფერს მიუტკიცებდა  
და მის საემოდგან თავის უარებს გამოიუყანდა;

თვითონ ელიზბარს გაავსებდა თვის წყალობითა,  
განდევდით თავადთ უმებს მისცემდა ზთასობითა,  
ოქროთ და კერცხლით შემოსავდა, თვის ხმალს მისცემდა  
და თავის კარის უფლობასაც დაუმტკიცებდა.

თუ რომ გაჭბედაეს და დაარღვეეს ამ ბრძანებასა,  
მაშინ თვის რისხვას მას უეწი მოუგლინებდა,  
შენანებდა იმას ავით თვის ურჩებასა  
და მის ღუშუდა უკავს და უორანს აამეივნებდა.

ეს თავს ზარი ეღიზნარის მწუხარე დედას,  
ის თავის შვილსა შეკადრიადა მუხლებს მარჯვლი,  
რომ ნუ ასდევდა გულის თქმისა და მავნე ექმას,  
და თავის ბედსა მან ატყაროს შიძიე ბორვილი.

მაგრამ ეღიზნარ შესტარადა თვითონ დედას,  
რომ ის კრას გზით ვერ დატყუება იმას ნებასა;  
რომ უთამაროთ ვერ აცოცხლებს ის ვერც ერთს დღესა,  
და მას თამარა ურჩევნიან ქვეყნას მთელსა.

მაშინ მაქმართავს სხვა ღონესა საბრალთ დედა:  
გულის შეგობართ და ნათესავთ შეუუენება.  
ბოლოს დაიწყო სასიკვდილოთ იმან მზადება,  
და მარჯე მოძღვარს კიდევ უთხრა მან აღსარება.

მაშინ ძლივს გასჭრა დედის ცრემლმა, დედის კედრებამ,  
ნათესავთა და შეგობართა რჩევა-რეკადრებამ.  
მან მორჩილებით მოინდომა დაქორწილება,  
საქორწილოთაც სასწრაფოთა იწყო მზადება.

უკეთესთ ვაყვანთ თვის სუიმოში მისცა ბრძანება,  
რომ საქორწილოთ ბატონისა შეკრებილიყვნენ;  
რომ სიმამრთანა სკადრისად შესძლოდა ხლება,  
უგბარი მისულით იმასთან არ შერცხვილიყვნენ.

შემოკრება სუიმო სულ ვაჟ-ვაგი და სულ რჩეული,  
სულ მკლავე გაწყრთილი და ბრძოლაში გმირად ცნეული.  
მათმიც ეღიზნარ აარხივა მხოლოდ ორმოცი  
სუუკეთესო გამოცდილი გმირი ვაჟ-ვაგი.

რადგანაც რომა დიდს ქორწილსა ამა ხანებში  
მუხრან-ბატონი ვერა რა გზით მოასერსება,  
რავი ის იყო სახიზნ ადვილს გასული მთებში  
და უკვლავურში ვიწროობას ივა ითმენდა.



ამისა გამო კლიზმარმა სხვა თვისი უმანი  
თავ თავის სხელში გაისტუმრა, თვითონ სხეულისა,  
რჩეული უმუხით, არ აყოენა დრონი და ხანი,  
სქობრწიღოთ მთას განწია განქარებითა.

XXVI

რაკი თამარმა შეუთვალა თვის კლიზმარსა,  
რომ სამუდამოთ მას სწირავდა გულსა და თავსა,  
ის სუყოველ დღე თვისთან სატრფოს კლოდუბოდა  
და იმის გზაზედ შეუწყეტლად თვალი რჩებოდა.

თამარ მთელი დღე დადიოდა და იფდა გზაზედ,  
რომელი გზითაც მოუღოდა თვის კლიზმარსა:  
ფრინველთ ურთიანზედ, თხის ნახტომზედ, სიოს ბერკაზედ  
მას ურთანტელი დაუფლიდა მთელს გულს და გვამსა;

გულის კანკალით, თვალით დაბნევიით, ამ დროს ხტებოდა  
და მღელვარებით სატრფოს გზისკენ იტყობოდა.  
მაგრამ ამოდ! დღენი დღეებს განდევდნენ უკან  
და ამით ცნობაც არა ქჭონდა მას თვის სატრფოსკან.

ამა ლოდინში თამარ სრულად ქვარკავდა სასოს,  
გულით იმედი მას თან-და თან ამოხდებოდა,  
სასო მისდილი, გულში სიკედილს იძრახდა ამ დროს,  
და სიკედილის წამს მას... იმედი უბრუნდებოდა.

კლის თამარი გულ-მიღევით, მომწუდარი სახით,  
კლის და ცაგბლი ედებოდა იმის სიგოცხელს.  
მარცა ტყეობამ, კარცა სისხლმა თვის მწველი აღით,  
ეს მწარე დღენი და სკვდანი ვერ დაევენეს

წმინდა მამანი, როცა სთხზავდნენ სანაშუბელს  
კაცთ კასწართყელად უარესს და სასწარულს, **ცაცხელს,**  
ბაინის ცაცხელზედ უარესი ვერ მოიგონეს **ცაცხელს**  
და მისი ზარით კაცთ დაჭერა ხელთ მოინდომეს:

ქს. დაედა მხოლოდ ხორცის ცაცხელს მათი გონება, —  
უმაღლეს მხარეს არსებისას ვერა ქსედავდნენ;  
იმით ვერ იცნეს კაცთა გული, კაცთა ზნეობა,  
და მიტომ მასაც ივინა ცაცხელს ვერ უყიდედნენ.

ვერა მტარვალთა, კაცთა მტერთა, ვინ თვის ცხოვრება  
წამების საღასრთ მოგონებას სრულად შესწირეს,  
ვერ მოიგნეს ცაცხელს, ცაცხელს, რომელსა არა ედრება, —  
ცაცხელს ზნეობისას, გულის ცაცხელს, ცაცხელს უსაზარდესს.

მხოლოდ მოიგნეს ამა ცაცხელსა მტარვალთ ჩვენთ დღეთა.  
მხოლოდ გაწკრთილმა გონებამა მოიგნა მასა,  
თავი ანებს ცაცხელთა, კაცთა სორცის დაშველთა  
და მოუყიდეც ცაცხელი კაცთა გულის გრძნობასა.

დაის, თამარი ზნეობითა იტანუებოდა.

ვით ჩუმი ცაცხელით, მისი გული იფერფლებოდა  
საქრმოს ღოდინით და მის აშბის უცოდენელობით.  
ნეტავი მას, ვინც არ ეწამა არსად ზნეობით!...

და აკერ კიდევ ესმის, რომა მის ელიზბარსა  
მოუშხადებენ საცოდლობა სხვა დამაზ ქალსა;  
რომ იგი ქალი იყო მისგნით მოწონებული  
და ჭორწილიცა მათი იყო მოშხადებული.

მაგრამ იმშვიდეც თამარ კიდევ მით გულს და თავსა,  
რომ მასუკანა მან უხვეს მას სიყვარული.  
მაინც უნებლეთ სორჩსა გულსა თამარისასა  
იმა ქალზედა შეიპარა იქვი და შური.



ჩვენ სიყვარული შურით გვივსებს სულსა და გულსა,  
მტკიცე იბურთს მთლიან ჩვენს ცნობას და გონებასა;

მელეპარებით და გულის წამით ადევნებო უურს  
ჩვენთა სატრფოთა ყოველს ძარღვის მოძრაობასა;

და თუ მათს სხეს ოდნავ გაჭრავს ფიჭვის ღრუბელი,  
ან გაუღეკებს რამ მოღებესა მოულოდნელი,  
ჩვენ იტყვიანთა აგვიღეღებს შურსა გულშია,  
შსმითა კვჩამღავს და აგვიმღის წელულსა წელულშია.

ჩვენ სიყვარული ძვირად გვხვავს ხე ღრად წიღშია,  
გარეშე მტერი, მოძმე-მტერი, მოყვარე მტერი,  
მტერი ღხინსა და მტერი ყოველს გასაჭირშია,  
გული მტრობისა მოლოდინში გვაქვს მუდამ მძიერი,

და ძლივს ერთსა გზოვებთ სხედოს და მოზიარეს,  
მშინ გვინდა რომ იგი სრულად ჩვენ ავიკეთებოდეს,  
და თუ ვხედავთ რომ ის თვის გულში სხვასაც წიღს უღებს,  
მშინ ამასა გული ჩვენი ძნელად ინელებს.

გული კაცისა წამებელი და მოქანცული,  
გუტანლობით გამწობელი და შეშინებული,  
იმე სიყრმიდვე გავსებული ცეცხლით და გესლით,  
შის ღაღატითა და მეგობართ დაუნდობლობით,

დაექებს შწარედ თვის ტყვილის თანამგრძობულსა,  
და აკერ იგი ძლივს ქმოვებს გულსა ამეგარსა.  
უღინის მას გრძობასა, უღვიარებს გულის მცნებასა,—  
ძიანდობს იმას ყოველს ღხინს და ყოველს სუფასა,

და აკერ იგიც იწვლის ჩვენსად გულს და გრძობასა,  
თთვისებს სხვასა და მას სწირავს ყოველს ცნობასა,—  
ეს ჩვენს გულშია გვინისა ცეცხლსა აღკვნებს,  
და თითო წამი ამა დღეთა შსმით გაგვაქვსებს.



ენუ თუ ის ქალი ელიზბარს მართლად უყვარდა?  
 ვერ ეს ფიქრია თამარს მხამთ გულსა უწყლადს!  
 და ახლა უფრო მოემატა იქვი და მუწის-  
 რა ელიზბარის არღა ჭქონდა ცნობა მოსული.

და ჭეიქრობდა რომ სხვა სატრფოვნედ იმას სცვლიდა,  
 სხვას სწირავდა ახლა თვის ჭანუკსა გულსა,  
 გულით მას ტრფოვას ძარასად აღმოთხვრიდა,  
 და მას კახდიდა საჩუდამოდ დაიწებუდა.

უწყლადა მური თამარს გულსა, და სხვა სკდაზე  
 ახლა ეს გრძნობა უფრო სწყლადა იმის გულს და კვამს.  
 ის უიმედოთ იდგა მტკრებს მოსავლას გზასედ  
 და გულის კენესით დავრჯომილი დაჭურვება ტბას.

დაჭურვება ტბას და მურითა ის შესრქროდა,  
 რომ იქ ფრინველნი წვილ წვილათა ნებოვათა,  
 ადენსიანად სიხარულიდ წენარად სცურავდენ,  
 სტებებოდნენ წამით და საცობლით გაიხაროდნენ.

კელურ ფრინველთა, წელის მკურავთა, მიწას ქვემკრობთა,  
 მთისა ნადირთა, ტყისა მხეცთა, უძღურთ ჭათა,  
 უკლასა ჭეუდა მეუღლე და გულისა ტოლი;  
 თამარ გა კაცი, კაცის ვინათ—იყო თბოლი!...

აღუღებული, დანაგრული უღლიდა ტბასა  
 და ნეტარებით მოელოდა მთის ქარიშხალსა;  
 ელოდა გულით მთის სეგებსა, ტბისა ღელვასა;  
 მთის ღრთანკულში გართობდა ფიქრსა მღელვარსა.

და აკურ უკვებ გაეარდა ხმა: მის ელიზბარი  
 ემზადება რომ დაიქროს სხვა ქალსედ ვერსი;  
 რომ სამაყროთა შეუერთა მოემე რჩეული;  
 რომ თვით უკენა საქარწილოთ ჭეავს მოწყეული.





ამ საზარო ხმის თამარ მოჭერა შეშრთაღი უფრო  
და უგონოთა ის ღაუფა თავსზარ-დასხმული.

შინ არ იცოდა — სიზმრად იყო ის თუ ცხადობა,  
და ათასჯერა იკრებდა გულს და ფიქრთ მღეფარობა.

შეგრამ უოკუღგან ის ისმენდა ამავე სიტყვასა,  
დახევათებით უამბობდნენ მას ამ ამბავსა...

მაშინ გულმკედარი ის შეჰარდა თავის სადგურსა,  
დაკვდოა პირქვე და დაჭლკრიდა ცრემლებთა წრეს.

ეგლო უძრავად, უგრძნობკლად, გონ-დაფანტული,  
მის არ ესმოდა, რა ხდებოდა მაშინ მის თავსა;

ის ხან, ვით თონე ენთებოდა, წაცხლ-მოადებული,  
ხან ციფდებოდა, ვითა მკედარი, მღები საფლავსა.

როს მოვიდა გონს, ის განერთხო ჩოქისა თავსა,  
ორთავ ხელები მსურავალებით განუძერო სატსა!

წმინდა ხატის წინ თავის ბედსა მწარედ მოსთქვამდა  
და აქ უკადრება კედრებასუდ მეტი ისმოდა.

— ღმერთო მადლო, რა შეტოდე, მიუწდომედსა,  
რა ცოდოები მიმიძლოდა ბავშვს, უფოდველსა,

რომ ჩემს სატანჯველს, ჩემსა ცდასა, ჩემსა კადალსა  
ბოდოს არ უღებ და არ აძლევ დასასრულს გზასა!

— და, თუ მაქვს ცოდო, რით ვერა ვზღე ამდენი ტანჯვით?!  
ჩემნი ტანჯვანი მოაღბობდნენ პიტლთ კლდეთ გულთა!

შენ ხომ ღმერთი ხარ, ღვთაებრივის გულთ მადლით,  
ღმერთი უმწკილთა, ღმერთი მართლთა, ღმერთი ტანჯულთა!

— და, ნუ თუ ჩემზედ მეტი ვისმე უფლია ტანჯვა?!  
ნუ თუ სიმაართლე ჩემზედ მეტი ვისმე მიუძღვის?!

რად არ მაკმარე წამება და ამდენი საფუა,  
რისთვის შემეარე იმას, ვინცა არ ცხურდა ჩემთვის?!



— გულთანშიღო, ვან უკლას ბუღს იბურობ ხელშია,  
ვინ უკლას გულში იხედები და ქუხდაუ უკლას  
ნუ თუ სიბრალულს არ აღვიძის მენს ღმერთს გულშია,  
რაცა რომ ცოცხლი გვენისა გულში მიბრუნავს?!

— ნუ თუ ამ ცოცხლსა რამ უდრიდეს კიდევ სასუელი?!  
უკლას დამკარგი, თბილი, ტყეა, ხელშეურობელი,  
უნათესაო და თვის ტომთა ამოწვევტილი,  
მომბელთა გვამხედ თვის ტირილსაც კა მოკლებული,

— მე მარტო ერთი-და ნუგეში მქონდა ჭკუენათა,  
მარტო მითი-და ვიბრუნებდი ცოცხლივ გულს მკედარსა,  
და ისიც ჩემთვის შეიმურე, და უწყალოთა  
მომგლივე გულით და უბოძე იცინა სხვასა!

— ნუ თუ, მართალო, შენ სიმართლე ჩემთვის დამკარგე,  
და რისხვა შენი ჩემხედ მარად ესურ იქონია!  
მამ ერთსა გვედრი, ეს წყალობა მაინც მომაგე:  
შენ შეიწირე ჩემი სული, მომიღე ბოლო. —

მან ასე ლეღვით, ტანთ ჩაცმულმა, თმა გაწიწილმა  
მთლათ მთელი ღამე გაატარა ლოცვითა ცხარით,  
აკერ მთის წვერებს ისრუბივით სხივი ქუჩა მსხემა,  
თამარ კი ისევ ხატების წინ სდგას მოქის თავით.

მან აღარ აღსოვს აღარც თავი და აღარც ძილი:  
ახლა მის გულში ისახება მხოლო სიკვდილი:  
სხვა რამე თუქრო, სხვა რამ ერძნობა მას აღარ უცემს,  
მხოლოდ სიკვდილის საღსარს თამარ გულში დაუძებს.

შექხედა თამარ მთის წვერებსა და აღმასივით  
შხის სხივებისკან გასტკიოდასუ დაძლიანით, ბრწყინვით.  
ცას მოწმენდილსა და სმეტაკსა გააქვს კრიალი;  
მთით მომწქეთარე მდინარეთა ისმის ჩქრალი.



აქ ელევბერ სწრაფად ადგა თამარ ატყეპული.  
 სანქაროზედა გადაისვა ხელი თვალქმუნდ,  
 მხრებს გადაიარა, გაისწორა თმა დამკებულად,  
 და უფრო შეხტა, ვით კანფარი, თანხრისა ბჭყუნდ.

მალღას კლდეზედ მდგომს კოშკი ადგა მღალას ცხესსა,  
 და ეს კლდე იყო ჩამართული ტბისა სიღრმესსა,  
 ძირს დამშვიდებით, სარკესავით ახვარა წმინდა  
 გაჭიმულიყო უძრავით და ნებიერთი ტბა.

გადაიხედა ძირს თამარმა და მისი თვალი  
 თავის კოშკადგან ძლიერს სწვდებოდა კლდისა ძირასსა,  
 ახლად ამოსულთ მზისა სხივითა გააქვით კრიალი,  
 უთამაშებდენ მომწინვარე ტბის წმინდა წყალსა.

და აქ თამარმა დაიხოკა სხანთურის ძირს,  
 და ტბისა წყლებსა გატაცებით ესუბრებოც:

— თქვენ, წმინდა წყალხო, ვინ სარკეთა მე მსახურებდით,  
 ვინ ჩემს წამებულს გულს მრავალჯერ ნუგეშსა სტყმდით,

— ვინ მხოლოდ მარტო მოისმენდით ჩემთ გულის თქმათა,  
 ძმურათ, მშობლურათ ითვისებდით ცრემლთა მხურვალთა,  
 ვინ ამდენს ხანსა მიხშეთ სვედა გულს შეგონარულათ, —  
 თქვენვე მიმიღეთ თქვენს ტალღებში განსასვენებლათ.

— მარტო ღმერთსა და თქვენს ტალღებსა ვანდობდი გულსა,  
 მაგრამა ღმერთმა არ უსმინა გულს, წამებულსა;

მხოლოდ-ღა დამჩნით ქვენიერად თქვენ ნუგეშათა:  
 ჩემს გულს მშვიდობა უნდა მისცენ თქვენთავე ტალღათა.

— თქვენ მშობლიურათ გაშიღსებით თქვენი კადითები  
 და სუდარის წილ მომახვიეთ თქვენი ტალღები! —

არ ვინ ხმელეთზედ ჩემს დანთქმაზედ თქვენ არ დაგწვიკლით,  
 არ ვინ სულადგმულსა გულს არ ატყენთ თამარის დანთქმით!



— მე ქვეყნიურად სატარელი აღარ ვიხი ვარ,  
და აღარც ვასთივის მკვდარი გული ჩემი ვადიდებ  
თვითონ ღმერთისთვის მეტი ვარ და აღარ უნდა ვიქნებ  
მხოლოდ ტანუვისთვის ის სიკვდილს ჩემსას ახანებს.

— და ტანუვა ჩემი გადემეტა ჩემს მოთმენას!...  
ქოი! წმინდა წყაღნო, ხუცე მკვთო ჩემს ტანუულს გვამს!  
თქვენ ჩაქვრით ჩემს გულშია უზრეტო აღი,  
თქვენ დაამშვიდეთ ცრემლებსეგან დამწვარი თვალი! —

მოსთქმიდა თამარ, და ზუნება მსიარულეუბან:  
მისსა ხათვლი ოქროსსავით მოახათებდა;  
ტბისა შირასა ირემით ვოგი დახვარდობდა,  
და ხეობებში ზვავთა გრევიანვა შორს გაისმოდა.

მაგრამ თამარის გულს სიცოცხლის არ რა ესმოდა,  
მას ეგელა გრძნობა ცხოვრებისა გულს ჩაქვრობოდა:  
იმას სიკვდილი გულში ჭქონდა გადაწვეტილი  
და თვისა ტანუვის დაშვიდებათ ახნდა სიკვდილი.

იგი წამოდგა სასწაროზედ, გრძნობა მღელვარია,  
ერთიგდა კიდევ გადიწრა უგრძნოთ შირევიარია,  
ერთიგ მშვიდობა შეუთვალა ტანუულს სიცოცხლეს  
და გატაცებით მიეუუდა სანათურის ბრჭეს.

და გადწოდა ტბის ტალღებსა... აგერ ვარდებს!...  
აქ უნებ მოჭერა იმან თვალი მხედართ გვაზუდა.  
ისინი ციხეს სასწრაფოთა ემურებოდნენ  
და მოუთმენლად ციხის კარებს გარს უკრემებოდნენ.

მინამ თამარი შეიკრებდა ფიქრთა ღელვილთა,  
მინამ მხედარნი გარს მოადგენენ ციხეს ნგრევიათა.  
იელვა სმალმა! აგერ, კიდევ გავარდა თოთია.  
ციხეს მივარდა დასაცავად მცველი, მუნ შეოთია.



ამ სანახევრედ თამარს გული უცემდა მძლავრად:  
ის განცვიფრებით დაატყდა თანჯარიდან მხედართ  
თითქო ნაცნობსა დაჰკებდა ვიღასაც მათში.  
თვის ბხელი ზრახვა შეუენა ამან მათს ცდამი.

აგერ იჭიქა სასარულათ ციხის კარებმა  
და დგრიადლითა იგი მძამეთ დაჰმვა ძირსა;  
აგერ ვერ უდგრო ამ მხედართა თვითონ ციხემა,  
და შემოფანტეს ციხის მცველი ვით ჟოჯო თხისა.

აგერ თამარის კარების წინ გახდა ხმლის ელვა!  
მისი კარები დაიჭირეს ციხის მცველებმა.  
მაგრამ აგერა ერთმა ნორსმა ასაღვანდამა,  
თავით ფეხამდის იარაღში სულ მოღათ ჩამუდარმა.

კალომებულმა, ანთიქულმა, გულმირისხანეთა,  
შესებრ კამათ ერთ წუთსზედ ჟგუფა მის მცველთა.  
აგერ მის მხლებულთ იგი მცველნიც სრულად შეიბერეს...  
შეჭხედეს ვოშესა და თამარი კარებში იცხეს...

შეჭხედა თამარ და ლომ გულში სცნა ელიზბარ...  
შეშენოდა იგი ახვრანნი და ნამარია!...  
იცნა თამარმა და... მინამდის გახს მოვიდოდა,  
იმის ელიზბარ იმას ცხარედ უელს ვხეყოდა!...

XXVII

მაისისა მზე ნებოირად ადგა მთის წვერთა.  
უოკელს მხარესა ჭაფის სურათ და ღრიახცელათა.  
ნაკადულთ ღვარი მთის თოჯელთაგან ჩამოსჩქეფამდუნს  
და თვის კვლური მძვინვარებით უერთა ატყობდუნს.

ცაღუებს ბილიკზედ თოვლიანთა და საძით კაღუთა,  
შთის ცქატნი ცხენი ბოძიძითა დაუშუბოღუნს,  
გულმხსე შუღარნი სიბრთხილითა ქმართაღუნს ცხენთა  
და სიბრთხილითა თოვლიანთა გზათა იკვლევენს.

ამ შუღართ შორის ბუღნიუკად მომძვალაოდა  
ნეტარებითა ავსებული ორი მიჯნური...  
სამშვიდობოსა ადგილისკენ მიასწრათადა  
თვისი თამართ ბუღნიური ურმა ელიზბარი.

იმით გზა ედოთ ღიას შორი, დაახ საძნელა:  
შთ ჩუქჩუეთში გადასწევიტეს, რომ გადასახლდნენ,  
სად ელიზბარსა დედეული ჭეკედა სამშობლია;  
სად ანდუყაფარ და იასე ვერ მიავნებდნენ.

ჭია სიემაწვილეე! არ აქვს შიღვარი შენს განუდგასა!  
საბოლოავოსა ხმარად ხწირავ ცხარს გულის თქმასა;  
ხმარად წუთს აჩსეკ საუგუნოთ მივიდს ცხოვრებასა,  
მაგრამ ეს წუთი ხმარათა სულის მთელს სიფოცხლესა.

როგორც რომ ხმარად ერთი წუთის სულით ჩამება  
მთელი სიფოცხლის სატანჯველსა შეუდარება,  
ეგრეთვე ზოგჯერ ერთი წუთის ტუბილი ამება  
მთელი სიფოცხლის ტუბილითა დღეთა გაღმეტება.

რა არს სიფოცხლე. თუ არ წუთი, ფიქრი გაეღება?  
და კაცო სიფოცხლე არს ჩამება და კაღაღება.  
დაე გონებას დაამონონ მედამ თვის გული,  
ვისაც უმაწვილი სისხლი არ აქვს აღუღებუღი!

მაგრამ უმაწვილს გულს უუკარს ბრძოლა და მღვლეარება,  
ის თავს შესწირავს გულის თქმითა და მჩქეფარს სისხლსა;  
მის გულს იმონებს მხალად მაშინ მშვიდა გონება,  
როდეს ეწვევა უძღურება მის ძვალს და რბილსა.



ამ გვარ ეღიზიარ საშინელსა საქმეს ჭზრახავდა:  
ერთი ქალისთვის, ვის ჰატრონი ჭკუენად არ ჭკუდა,  
ვინ თვის გულს შეეს ვარ მისცემდა მის მკურნალობას  
ვინ გადუქტოდა წამებათა მოუღს სიგოცხლესა,

ის თავს სწირავდა და ჭკუენას ანაცვალებდა;  
თვის სარჩო-სამყოფს და სუეარულს ტებილსა დედასა  
თვის სისხლის მსმელთა სისხლიანსა ხელთა ბუდებდა  
და, ამ უძღურს ქალს ის სწირავდა ჭკუენად უკვლასა.

მაგრამ არ აღსოვს ანათერა ჭაბუკსა ურძისა:  
ის ნეტარია, თვისად ჭხედავს თავის თამარსა, —  
იმას იმისი ერთი ნახვა, ხმისა მოსმენა  
მოუღს სიგოცხლესა და მოუღს თავის ბედსა ერჩივნა.

მიდიან ასრულ ბედნიერნი და სულ დიდისა  
ეპირებთან ვეკრას წერას სტევან-წმინდასა.  
იქ ქორწინების გვირგვინითა შეიმოსვიან,  
სუეუნოთა სუღით, ხორციით შეერთდებიან.

და ხვალისათვის რა იქნება, არა სწევნ დარღს. —  
არცა ვინ იცის, რა იქნება ხვალა და ვის თავს;  
მიჯნურთა გული, ნამდვილთ მიჯნურთ არ ეძებს ხვალას,  
ის წუთით სტებება და ეს წუთი სუობიან მოუღს ფაშს.

მიდიან ასრულ სრულ ნეტარნი, ბედნიერთა,  
ნეტარებითა აღსაკუნია თვის ნეტარებათ  
კურ წარმოსთქვამენ ცსარე სიტყვით, და თვის ცრმობითა  
მდუმარებითა წარმოსთქვამენ უფრო მძეტოვლად.

მიდიან სრულნი ბედნიერნი იმა ძნელს გზასა,  
და არა ჭკრძნობენ არც დაძრობას, არც დაღალვასა:  
მიდიან, თითქო ფრთებ შესხმულნი, თვის სიძარდიითა  
გააკვირებენ გამოცდილთა პირველ მსუღართა.



მიდიან ასრე და შეინჯარის ხანისათჳს თოჯელის  
 შიადკენ ძარძი, სთელაკენ და ადგამენ იუხუხეს,  
 მიდიან, სადაც კაცის იუხუსა არ გაუკლია,  
 სადაც ბაღივი მთის ხადირთგან გაკლეულთა;

სად გამბუდავი მონადირეც ვერ გასდევს ვიხესა,  
 სად დამშვიდებით დანაკარდობს ქურციკი მთისა;  
 მიდიან, სადაც ირქით უთვი შეყუდ თავსა ჭკრძნობს,  
 სად ღაუნდობელს და მუხთაღსა კაცსა არ ჭშიძობს.

მიდიან ასრე, და აკერს ისინი მაღლა  
 შთელს კაკასსა წვერს მოქცენ ვითა ორბეზი,  
 აქ იმათ თვალ წინ გადაიჭიმა და გაღიძელა  
 შთელი კაკასი და ვარქმო მისა ჭკუენები.

შორს რბის მათ თვალა და მათ თვალწინ დაუსრულებლად  
 იჭიმუბოდა ცის კამარა, ვრცელი ჭკუენები.  
 შეჭხედა თამარ თავის ქართლსა და უნებურად  
 შემერთაღთ თვალთგან წარმოსციუდა ცხარე ცრემლები.

მას აუღუდა უნებურად შწყელი გრძნობანი  
 და წარმოუდგა შემუსკრიღნი თვისნი და-მშანი;  
 მას წარმოუდგა იქ ნახული შწარე ღლეუბი,  
 ტანჯვა ხალხისა, ლაღატი და სისხლის ღვარები.

ზოღნი მთებისა იმათ თვალ წინ იჭიმუბოდნენ,  
 მიდიოდნენ შორს და სივრცეში ივარგებოდნენ;  
 ხოსებიდგან, კეშამივით გაჭიმულები  
 იზღაყებოდნენ ვრცელს ვაკეში მდინარე წყლები.

თამარ საჩქაროთ მოამორა თვალთა სამშობლოს  
 და გაართობდა გულს კელურთა მათთა ცქერებაში  
 და შეჭურება ეღიზიარსა — თვის ნეტარს სატრფოსა,  
 თან მოწამილელი და თან მყოფი ნეტარებაში.





ართობდა გულსა გულსრული და დაღუბით გულზედ,  
 და აკურ მთადგან ძირს დაქმნენ ხვენი მგზავრები,  
 აკურ მოდინს ხეობისკენ მთისა ბორცვებზედ,  
 საკადულაივით, ციფობოზედ საღმართულები.

აიძობებენ წინ ბოძებრივ აფხებს ცხენებს  
 და ვითა კომლი ასდიოდათ ოფელის სეირთქლები;  
 მოდინს თავ-ქვე და აკურს მთისა ბორცვები  
 თავს დაშუქრიან, მოსასწავლეულად დაკადულემა.

მიდინს ძირსა, ვით ზღამარში, მიწის ქვეშეწეთსა,  
 ვაწრო ხეობა გადამხრთ იმით თავებსა;  
 საღა კლდეები, შემართულნი უბსურულს ჭიკრსა,  
 თითქო თავით ცას ეხვანენო, ჭიკრადენენ მზესა.

ძირს კლდედგან კლდეზედ, ღრმანცელით და მრისხანეთა  
 წყალი მშფოთარე ქაფს ისვრიდა, კლდეთ აქანებდა;  
 მაღალთ კლდეთაგან, ქუხილითა და ხსრიალითა  
 უახგარნიშო საკადული გადმოსსქეფავდა.

ამა ღრმანცელს სამინელითა და წყალთ მშფოთარესა,  
 ურუ-ღრმა ხეობა გუგუნითა აძლედა ხმსა.  
 მაღლა ცა არ სსხანს, ძირს ქვესეკეთი თითქო გაღსნილა  
 და კადოჭრული მუეროკობით არე გაუსილა.

იყო დუმილი, უდაბური, კაცთ უსადგური,  
 და უხედიეთ ძრწოლდებოდა აქ კაცის გული-  
 სიურუკე სრული, მხოლოდ მშფოთარე წყალთ ხმა ისმოდა  
 და ქაფდასხმული თოკელის წყალი მთათგან იღვროდა.

მოდინს ასრე ხვენი მგზავრნი, მოჭნულეები  
 და ეს ბუნება უხებლიეთ მათ აღუშობდა.  
 ცხენი თუ მგზავრი, მოღლილნი და მოწყვეტილები  
 მოუთმენელად მოსვენებას ელოდებოდა.



მიდიან მდუმრად, და აკერა მთისა წვერზედა,  
სად საუკუნედ განენიღეს თოვლი სადგურებს,  
უცნაურადა შუად სქელი კომლი ავარდა.

„მოვიდა ზეგვი“ გამოცდილთა მხედართ შესძახეს.

დაიძრა ზეგვი მთის წვეროდგან და მისმა გრკეინგამ  
ფოფოხეთისა გუგუნითა განვლო მთათ მთიდგან.  
აზეგუდა თოვლი, წამოვიდა მდეკებრ სღაზსწყითა,  
თან ძირს მოდას და თან იზრდება, აქ დიდი ხმითა:

— ჩქარა ცხენს ქუსლი! — შემოსძახეს მთას გამოცდილთა.  
და სუველამა მოუჭირა ქუსლები ცხენსა...  
აკერა ხევში გუგუნითა და გრიალითა  
დაეცა ზეგვი და სიბნელე დასცა არესა.

დაბნულდა იმტრკელიც, დაეცა თოვლის კორიანტელი,  
და თვალთაგანა არა იყრა არ ირჩიოდა.  
არ ვინ იცოდა, სად ვინ იყო, და საზარელი  
თოვლისა ზეგვი ხომ არავის არ დასწოლოდა.

მინამდის იფიჭრსა მოვიდენ და მინამ ბნელი  
გაიბნოდა და ერთმანეთს კიდევ იცნობდნენ,  
უცებ მოესმათ თავს უიფინის ხმა საზარელი,  
და მიგ შუა გულს ხმლით მხედარნი მათ ჩაერვიენ.

ვიდრემდის ვინმე მოვიდოდა გონსა და აზრსა,  
მინამ დამსხმელთა ხელი სტაცეს შემერთალს თამარსა:  
მინამ მხლებელნი მოაკლებდნენ იარაღს ხელსა,  
მინამდის თამარ მსწრაფელ შუაგულს ბედაურს ცხენსა,

და სიბრაჟითა უწყეს ელექტა მხლებულთა მისთა,  
თან განქარებთ ვიდასაცა სხვას დაეძებდნენ.  
რა ვერ ქმოგებენ თავის საქებარს, თვალთ სასწრაფითა  
გაიგვევიან და თან თამარს გაიტაცებენ.



ქართული  
ნაციონალური  
ბიბლიოთეკა

ს ი ს ო.

(მოთხრობა)

(გაგრძელება\*).

IX

ირაყრატა... ვარსკვლავით იყრიდა ეცვალათ, დაჭკარტეს სიბრ-  
წინებად და სიკვლევად. შერძე სრულიად გაჭტრინს; აღმოსავ-  
ლეთისაკენ ბინდმა სინათლეს დაუთმო ადგილი; მხოლოდ დასავ-  
ლეთისკენ ცას შერძა ერთიღა ვარსკვლავი, რომელიც დღის მო-  
მად სინათლეს თითქოს ეყიბრებოდა. ვათქნდა, გაიღვიძა  
ბუნებაში; კვირა დღეა და გლეხკაცობა ჯერ არ იმღვია; შხე  
მოსასვლელს აწის და აი აიძლდა ხელხი; ჩაჯარდა სო-  
ფელში ხმურობა, საქონლის ბღავილი, ხვისციანი ცხენთა; სო-  
ფელი სდგულს დილით სიციცხლითა; მიერეკებიან საქონელს ს-  
სინათროსკენ; შაწია შჩუეშეხი მიხანხადებენ გუდების ხრატა-ხრუ-  
კით; თავშალ წაერულ კოვოკებს ეყბშიძეკლას აყხათ დაუთი-  
თობათ სბორები, წაუღლიათ ეუდებში ხელი და მიარბევინე-  
ნ. ხბორები, რძით დამძღრები და ხსთამოვინება შშეკნაირი  
რძით, აყუნდრუკით და კოწიანით კარბიან-კარბიან და მათ-  
შეკენ კოვოკებს, აი, აკერ! — დეცა ერთი ხამიან პაღახხე, აი,

\* ) იხილეთ იმავედითი № № III, IX & X 1882 წ.

მეორესაც დაუსხლტა ხოსს კედზე ხელი და პირქვე გამოხლართა მიწაზე; საბრძლოს შირი მიწით აუვსო; იწმინდა, იხედავს ხელზე, ტირის, იხიჩქნის თვალებს; ბრძაში მოსდის, რომ იმისა-მა ამხანაგებმა ბრძეკა მიატყვიეს სანახაროზე ხორებს და ამას კი უბედურობა დაემართა. წერდება ერთ ადვკას ტუჩ ჩამოშვებით, საღისი სანახარებს ამის დანახვაზე: ტაშის სტეშს, ჭიბი, ჭიბის<sup>2</sup> უუბნება. აი ტოლი ვოკოეი მოვიდნენ, ხელი წაჭკრეს, გვეხუმრნენ; დანავრულმა ერთი უკვად შესცინა, გადიფარა დარდი დაჭადა! — გაქანდა პროჩიად-პროჩიადით.

შირეკა სანახაროზე მოუღმა ძაღლის-ხეკამ საქონელი; საბძელთან შეიფარა ხაღხი, რივი ამოქნარებს, რივი იჭიმება, საღამს აძღვეს; ხუმრობენ, დასდინდარობენ.

— ხე! მოგეტანეს ამ კვირა დღითა; შესე ი დეჯღასა, დააკნისთვინ რო აუკიდნია ტომარა და ჩანახი.

— მოსე ურია კი არ მოაწლატუნებს თუ ცხენსა ამ ადრანათა.

— შამაო, დღეს წირვა არ იქნება?..

— დასე ამ ჩვენ დააკვანსა და! ასეთი რწევა ეცოდინება რო!...

— ხელობა მა რა არის, უბახუხ დააკვანმა. ვიარეს შემოთ.

— ასეთი ალაღი ღვინის სმა იფის მა დააკვანმა, რო შენა მოწონებულა; ერთ კი გადასყამს უღვაშზე ხელსა და ის არის, ისე გამოწიფამს, თითქო თავი დღეში მივ არ მდგარა რაო, გაიხუმრა ვიღამაც.

— ღვინოში, მე შენ მოგახსენო, მღვდელი კი ჩამოუყვარდება? იყო მასუხად.

— სოსიკა ი კაი მოწერები მოვირეკია, ბიჭო! ძან დაღოცვილი ჭედი უჩანთ, ხემა ბიჭი გავცხავზე ქაღაქს და ნეტა შე-

ნა სიგრიცხლით არ მოატყუოს კა; გამოუცდელია და... მე ხე-  
ტახლის თავი აღარა მქს... სიტყვა ბერიკმა.

— მოატყუებს კა ნუ იტყვი, ძმა! ძლიერ დახსიე თავი,  
ძლიერ. კა ფასიც მივეცი... იმხდენ თათია, თათია! და სდ  
არის? — კა ცხრა თუმანი დამათკლევინეს, სიტყვა გულნატყნად  
სოსიკამ.

— ძე — ძე! გაისმა ხდისში; ჭია ჯედასა! ამ ათი წლი  
წინათ ვეკარს კა თარქამულს თუიდა კაცი მეც ფასათა.

— ათი რად გინდა, სიტყვა ბერიკმა, ხუთი თქვა; ჩემ კამე  
ხეში, ხუთი წლი წინათ ათი თუმანი არ ძვე; ეხლა რცდა  
ასხაც არ კათქვევინეს, ჭო თავი არ მამიკვდებს!... ეს ტასაწ  
ბიჭი არ არი? აი ე რა ვარბის?... ღმერთმა უშველოს, უშოკ-  
ნათა. იმ ღამეს მენა ნათლი-დედამ მითხრა, რომ ესე-ესე ტა-  
სოს ბიჭი დაეკარგათ. ღვთის წინაშე, დავამირე წამოდგომა,  
მარამ წელი კვლარ ავიტანე; გამტყეს ვათამ და სიბერემა.

— ღამა მესრება მესწრებთან, ამით მიუკვლევით, თორე,  
კინ ივის, თუ რა სიგრიცხობა დატრიალდებოდა; ეშმაკს თვალთ  
არ უჩანს, ათასი რამე სდევს ადამიანი შეიღოს, ცუცოს და მი-  
ხს უშოკნათ... შერე მესრე ბიჭა და... სიტყვა სოსიკამ.

— ღმერთა, ჩემო სოსიკო, როგორც გაჩენს, ისეც  
დაარჩენს; ღმერთს ვაუგზავნიან ი ცუცო... მადლიანი დედ-მამის  
შეიღოს. მაგასაც ღმერთი უშველოს... ასეთი სათნო კაცი იყო  
ცუცოს მამა, რომ სოფელში ცალი არ ჭეადა.

— მე შენ მოგახსენო, ბერიკო, ცუცოც კარგი ბიჭი ჯეება;  
რა საჭიროა, სოფელში მაგი ბადალი ბიჭი არ დადის; სწორეთ  
გაჭირვების ტალ-კეხია.

ბერიკოსა და სოსიკას ღამნარკის დროს ხდის ხელ-ხელა  
შიამღ-შიამღა; სოსიკა და ბერიკი ერთად წამოვიდნენ ბასით;



შემოიარეს მისა კვარძის სასიხსკენ. მისა ურუმს თელეებზე  
 სდგამდა, ცეცოს მახარა და სასრუ მიეკდო ცერდზე და შესუ-  
 დომოდა ღერძს, რომელსაც მისა თვალს უდგანდა.

— დილა კარკა უოუნხისთ, მესალმა სოსიკა. ბიჭო! თქვენში  
 კვირა არ იცანს?

— რას დაუშდის კვირასა; ხუდამდი ი ხუცესსა, როგორ ტო-  
 მარა აყიდებული გარნოდა ამ დილა-ადრინანს, მე შენ მოვახსენო  
 იქადაუებს; იმ დღეს, დმერთი არ შემარცხვენს და ი წიარები  
 მდღეს, სთქვა ცეცომ, ანება ღერძს თავი და შეხედა ცას, კე-  
 ლესიის გვერდით, ი კატელარაის კარებზე, ვადექით ტოლ-ტო-  
 ლი ბიჭები; გამოვიდა სუდრიდამ ე ხვენი ღუდელი და დაკედ-  
 გომია; ხარცხვილი არ არისო, რომ კვირა დღეა და სუდარში  
 წირვა არ მოისმინეთო, თქვე თათრებო! სწორეთ ამ სიტყუ-  
 ბითა თქვა; დმერთი არ შემარცხვენს... მაინც ე მოზარდი ხაღ-  
 ხი სუდარს არა სწყალობთა და დმერთიც თავის მოწყალებას  
 მოვაკლებთო .. ი თვალეში სიბარზით სუ ნახურწყლები გამც-  
 ვინდა. ქუდი დაკდოთო და სიძარბოელი ისე ექნათო, ამისი არ  
 იუოს; წირვაზე ღუდელისა არა ისმისა რა და დიაკენასა; დმერთს  
 კარზე მამე კო კერ შეკახვენებო...

— კვირაც გატეხილია და უშეშება; ეს რხერა, კაცი კაცს აღა-  
 რა მტემს, ხაურთო მისემ, რომელიც დონე შემოურილი შესც-  
 ქროდა კახტა თელეებან ურუმს.

მხემ კარკად შეიძალდა, იქნებოდა ათი საათი; შუა სო-  
 ფლიდამ ხმაურობა, დორღელი შემოსმა; ხამუმ-ხამუმ ხანგრძ-  
 ლივი სარხარი რომელიმე ხერხიანად ხათქამ სიტყვაზე, ხანდის-  
 ხან „ტუნია დედას და ტუნია მამას“ და „ბა დათუიდე—ს  
 ძალილი. — ეს კანცელარაისთის შეურიდიუო ხაღხი და ერთი კვი-

კვირისა მესალმის დონე იცანს და კვირისა დონისა მისინ



რის ანგარიშს ასწორებდნენ ერთმანეთში: ვის ვისთვის და  
 დაეშვებინა; ვის ვინ დაეჩხვრა — ესღა ასწორებდნენ: იმისა  
 განცლარაიის წინ, ქვაზე იყდა და ჩიბუსს შეეჭვოდა  
 ხმელ-ხმელი, მადალი კაცი, წყუთახო ფერისა, ახლად წვერ-  
 მოძარსული ზირით, რომელიც დადაქს ნიკაძის ძელზე ჩაე-  
 კორტნა; ფეხებზე ახალი ხუსტები ეცა; ტანთ ემოს ახლივე  
 შალის ჩოხა შარვალი; წითელ-გულის ზირიანი შერახეა ზედ შა-  
 ვი ჩაიარაძით; თავზე მაგრა ქქონდა ჩამოცმული შავი იმერუ-  
 ლი ცხერის ტყვიის ქუდი. ხუთი-ექვსი კაცი შემოხვეოდა, ზირში  
 ხელს აქანებდნენ. ის კი განუშებული, ცივად, როგორც ის ქვა,  
 რომელზედაც იყო ჩამაშვდარი, იყდა და ჰასუხის მაგიერად  
 აბურჭყებდა. შესეფულობა ამ კაცისა სასოკადოდ შესახარი და  
 შესახიზლი იყო. როგორც კითქვით, უვითულს და გამხდარს  
 სახეს შეიღმენჭდა ისე, რომ ზირის კანს თვალებამდე აიტანდა,  
 შვენი თვალებს, როგორც კაცის ფოთოლი, რომლებიც მუ-  
 დამ წამს გველსვით ვინკიტრამდნენ გულს, საშიძრად დაჭედი-  
 და — ეს იყო მისი გაბრაშების ნიშანი.

ამას გვერდს უდევ უფრო დარბაისლურად ჩანმული კაცი  
 უომრადი მუდის ჩოხით, ამ ფერისავე ახალუხით: შავ შარვალს  
 მისივეს ფერი ჩოხის სათავე ეკრა; ფეხთ ეცა შეკლებური ჩა-  
 დილული ხარახის წაღები ჭ თავზე, ბუხრის ქუდი ეს იყო ზირ-  
 ბუტაყი, წითელი, როგორც ახლად მიხარმული ვიბო; თვალები  
 როგორც იტყვიან — ცხერის ფერი, მუდამ უვითლად ქონებად-  
 რული კილოებიდამ ბაიქამდინ; მუბლი ქონდა ვაწრო და შუა-  
 ში თითქო შედლეკალი, სადამაც იყობოდა ჩოჭ ხოჭად და-  
 წობილი ხავეო ტყვიის ცხერის კაცხატელამდე; ვიუხი, ტანად  
 მართამ დახალი, ისე დახალი, რომ საღორის ბოძს მოვკონებ-  
 ლით; ხელები მუდამ წინა ახალუხის ვიბეღი ქქონდა ჩაწობილი



და მუდამ ჩაფიქრებული და თავ-სადუნული დადიოდა; ღამიან  
 კი ცოტა ენა მოხდინებოდა, ანუ, როგორც ჩანს, მისი  
 მოსულებით იცოდა. ამას ქმნდა სოფელში ფუქანი და  
 ამისი ჭეშა ვახუშა იმაზე იყო მიპრობილი, რომ რაც შეიძ-  
 ლება, ბევრი ვახუშა თბობასვით ქსელაში.

პირველი იყო ფადუა ეშმაკურაშვილი და მეორე ისევე  
 ბლუნბულაშვილი. ეს ის ბატონები იყვნენ, რომლებზედაც წე-  
 ცოს დამე თავის ამხანაგ ღამის მებრკუთან ქმნდა პასი, რო-  
 გორც სოფლის მხატვრელებზე, სოფლის მჭამელებზე, რომლებ-  
 საც მიმამაჟი თანდათან უხნდებოდათ და სოფელს ამურალებს.  
 დორდადის ხმაზე ცეცხლ და მიხამ უკრები ნებოტის; გაუ-  
 შხადნენ ჩასხელე; ად; გზაზე სხვა ცოლი ბიჭებაც მოემატებენ;  
 ხელ-ხელა მიუხლოვდნენ კანცელარობას. ამ დროს წირვის ზარი  
 დაირქვა; ყველამ ქულები მოიხსდეს და პირს ჯვარი გადახსახეს.

— ღმერთო, ბატონო! სთქვას ყველამ გუნებაში.

— ჯვარის მადლო და ძაღო, შენ გაუნჯოტა პირი კომლი  
 აკაცსა, სთქვა ცეცხლ.

— ჭო-და-ჭო! დაურთეს ყველამ ერთ ხმაც.

ამ დროს შემოესმათ მადლი, რიხიანი და უფრო შესმი-  
 ნა ხმა:

— კიდევ შევრკეამ და თვალსაც მოგთხრომ!

— ი ღმერთს შეხედე და ისრე აღაპარაკე, შეტყობთ გამო-  
 უღაპარაკე ვიღაც.

— რა ხემ ფეხებს უფარი; რის იმედით სხრი, შეიღოსა,  
 ყველას პირში ბურთასა, შე ცარიელთ სისხლის გუდაე. შენა!  
 შემოუტა მეორემ. აბა ერთი შერევე?—

პირველი ხმა იყო ფადუასი. ცეცხლს და მიხას ეს ხმა  
 აღმოცენდა. მისივე ხმით დაიწყო მისივე ხმით მისივე ხმით





მამანის ისარგით დატყავთ გულში, რომელმანც უნდა იქნას  
შეშნა, თითქო ჭლამის ბუდიდვას კადმოკარდნასდა.

— არაქნა! ჩხუთია! შესახეს და რომ ესა შეშოკლებინათ  
ბანი-ბან გადირბინეს და ერთს წუთშია ქსეპსით და ქაქანი  
დაურტუნენ განცლარის წინ.

ნეტომ ცალი ხელი უბეში შიდა და ცალით შინზე დაწ-  
დობიდას სახრეს შროწალი დაწყობინა; მან ჩხუბის მიწეზის  
მალე გაკეპამ ისე ააეროდა, რომ სახეზე სიცივის კვალი  
ასხდა.

— კაცო, მამასახლდისი არა ხარ შენ? რატომ ხმას არ იღებ  
ე? უთხრა ხაღხმა.

— შე რა ხმა უნდა ამოვიღო. ე კაცო ამბობს, რა არ შე-  
შირეკიათ.

— აი ისეც გიშეკლის ე დღევანდელ წირვი შადლი, ქოდა-  
ისრე!... ხაღხნო! მაგან არა თქვა, რა შეერეკამ და თვალსაც  
მოკთხრითთა!... ვთქვათ, რა ეგ ერთი ამბობს, რა არაო.  
ბაჭო, ეგ ერთი ამბობს და ჩვენ ე მთელი სოფელი ვამბობთ,  
რო წესულ ამა საქონელმა ჩემი კენახი ამოკდო. თითონ ამა  
შე იყო... შეერეკა კაგლებ ქვეშ უკარი ხარო; მოუნებება, კა-  
ცო, თაჟა და შესულან საესე კენახში .. ემ დიდით ენახე, ძმაო,  
მოუბრუნდა მოხიჯარი ნეტოს და მახას, რომელიც სულ ტყუებს  
იკენეტდა სიბრძნით (ნეტო ეი დინჯად უფრს უგდებდა). ენახე,  
მარა ნეტა არ შენახა, თვალები შეტკინა, თვალთ დამიბნელდა.  
მტკრი სო მტკრია, თაჟი არ მამიკვდება, თაჟი—აა, ტყუალი  
რა სათქმელია—მტკრიც ეი ატარდებოდა, სთქვა გულ დათუთ-  
ქულმა ბესო ზერეკებე.

— რას შეუნებო, მთელი წლის ფეხის მოსავალი, ძმაო, სუ-  
ბუნუთივით არა მოაფუნეტოდა, შექნია ბესოს შეზობელი ილა.



— არა, რო გუუბნებთან ეს ამოღენა ხაღხი. რაგომ არ გუუ-  
რა, მამასახლისო! ბირველ ნუმრა ხო არ არის ფიდუას ეს საქ-  
შეები, ჩაქრას ხმის თრთოღვით პასსი ცეცო; მოუღი სოფელთ  
ამოკდებულთ ამისაგან; უკელას ეს სხაგრაეს. იმ დღეს რაღა  
ყო, რო მაგი მოჯამაგირისაგან თავ კატეხილი ზაღლე ბეცია-  
შეილი მოკუენეს კარსა! დაახვადრა ბიჭი, თითონ გენახიდამ  
აქეზებდა; სწყელი ობოლი ბიჭი კინაღამ რუმი ჩახხრობინა,  
თავიგ გუენეს და შენ ხმაგ არ გავიცია, აბა თუ სავანონო  
გადავიხდეინებთ რამე! შეკდება აქს, მუდამ კვირთა უელმოღე-  
რებული ზინარ მაგი სუფურსუ და იმიტომ?

— რას ელამარაკებით; ხაღხნი არა ხართ, კაცო! მიინრდიღა  
მიხამ შუბლსუ ხელი, რომელღე მუტის სობრაზისაგან უკანკა-  
ლებდა. როღის რა გუურიტებით მამასახლისებსა. სავანონოგ  
სოფელმა დასდოს და სხეა უკელა ფერცა.

— შენ ეი, ცეცო. მისამარას თავში ნუ იწემ, თორემ...

— თორემ რა-დაკულები არ გამოურეკო ბაკიდამა, და ჩუ-  
მხარდამხარდა მიხა.

— შენ ხო აზნაურის სისხლი არ დაგუენეს, ჩახძახ სისხ-  
ლით ფიდუა ეშმაგურიშვილმა.

— შენ ჩემ აზნაურობასთან საქმე არა გაქვს ეხლა; მე აზნა-  
ურის სისხლი მიქვს, თუ გღეხისა — ეს რა შენი სავითხვია...  
უკან გაბრუნდა; შემოურცია მიხამ.

— ღაიცა, ღაიცა! დუჭარა ხელი ცეცომ. მიხა შესდგა. ჩვენ  
ეს უნდა გავიცოთ, განაგრძო ცეცომ, რაღა შენ და ე ბლუნძილა-  
შეილი აობრებთ და ქრთეობთ ამ სოფელსა; ერთისა შუბი  
და მოჯამაგირე, შეორისა დაწირავი შეიღებო... მამულია და  
ჩაიკდებთ ღარობ-დატაკს ხაღხს და შეიღადარ მიწებს სცინე-  
ღავთ. გენასი არ დარჩეა, ეანა, სიძინდი, თქვენმა კასოტიელმა.



საქონელმა არ ააოხროს; ვაგი არ არის, რომ თქვენ წყალი არ  
 წაგერთმითათ; ე ბღუნძელაშვილია და სუ სულია...

— მართალია, მართალია! შეჭვივარ გულ-გაკეთებულმა ხალხმა,  
 ან ჩვენ უნდა ვიყვნეთ ამ სოფელში და ან კვანი სულთა დგო-  
 მა აღარ არის, სულთა დგომა.

ბუნძელაშვილმა დატოვა რომ გუდათაა საქმი, კუდი ამო-  
 იძუა; ამას მამასხლისა ბეჭობდიანა, ამოინარა იღვთაში ვო-  
 ხა და ვისერ წაწვდილი გაჭევა სულის ნაბიჯით ბღუნძელაშვილს.

— მამასხლისები ჩვენ საქმეს არ გვარიგებენ. აბა, ერთმა  
 ვინმემ დახსახელეს, ვის რა ვაურთიკა. თუ იმითანა...მ... მსუქა-  
 ნი კაცის საქმი, ვაკვირდითანთ, რომ მამის კეკნი ვაფხიზდებთან;  
 გზირიც მამის თქვანდდება, — ისრაულიც, მამასხლისიც. კეკნი  
 მართო იქ არიან მარდები, სიტა თავიანთი სარუკა: აბა, ჩინოვ-  
 ნივი მოვიდეს, როგორ უკლავიერი უხვად მოკრიბონ და ვის-  
 გან? ვის მიადგებთან, და მიუტალხებუნ კარსა? ჩვენ ღარბებსა...  
 ე გულ-ხელი დაგიკრებნია, მიუბრუნდა განახლებული წერ-  
 თიფიფას, ვითომ და აქ არა იყრი ამბავითა, თუ კაცი ხარ იტე-  
 ვა, რომ ერთხელაც არი ერთად ერთი კვარტნი მიგაგას? ჩვენა  
 ტურბიუმით რაღა?... მართალია, თუ არა? მიუბრუნდა წერ-  
 ხელს.

— მართალია!... აი შენი დედ-მამა განათლეს, შენი!

— კაცო რა საქირთა, ჩვენ ძველ ადამს მივევით. მოსწრე-  
 ბული კაცნი არა ვინა ხართ, წამოდექით წინა, სთქვა მამამ.

— რაო?

— ისა რომა სოფელმა დაუყენოთ ჩვენი კაცები მკვლელებად;  
 მკრუობაც იმით ხაკებართოთ, მოკალეობად დაუღოთ, რომა ნახ-  
 ნაკუნათესს უური უკლან და ემეგითანა იუღის კვრძის ხალხისა-  
 გან დაგიფარონ...



ფიქსა შეიძინეს, თბილი გადამდ-გადმოცემად...  
 — ემანდ რაღასაც არ აკანტრუებს ე თანეს მამაკვლევი ბამ  
 ლივითა, გაბრუნდი, თორემ ისე გაგატრულეს, როგორც ბამლი  
 აქ დაიციენები ვიდეცა!

— ე უღვაში ნუ სხმია ე ფიქსას, თუ თქვენ უნარო ვერ  
 გიყოთ.

— უღვაშიც შეიძინებეს და ე პირიცა, და აქ შეუღვრა მისამ  
 სახრე.

— ღივცა, მაგის დროც შოვა, ჩასხურნულა მისხს ცეცხომ, ე  
 მისახი არ იყოს, ძველ ათადზე გაეიარათ: ავირჩიოთ სახდო  
 პირები, — აქ ბევრი ვაი კაცი გვეყავს, — შიველკებად და შერეკებად;  
 ემითანა კაცებს, უჩვენა თითით ფიქსასზე, სახდის ვარი შეუგ-  
 რათ: მესობლად ნუ გაუტარებთ; გუთანში სარს ნუ შეუბამთ;  
 მუშად ნუ გაუგებთ, შენ ხარ ჩემი ბატონი; ჭირსა და ღვინ-  
 ში ნუ მივხედავთ. რა არის' ვითომ ნუ უოფილან ეგენი სო-  
 ფელში, ისე ვიანგარიშით... ჭა, საღხნო, რას იტყვიან? ვარცი  
 იქნება?

— აი მე და ჩემმა სიუმემ მართალი ხიტევა, დაიძახა საღხნო.

— უწინ სუ ეგრე არ იყო, სიჭვა ჩვენმა ზემო ხაღხნობმა  
 ბერიგმა, შეუგრამდით სახდეს და გაეცხარიან მალე მოვარეულებ-  
 დით სოღმე! ადამიანი ხო ეშმაგი არ არის; მუშელა ხო არ არის  
 ე რო გეჯელს მიეგრას, უმეზობლოდ გლებ-კაცს ერთი წუთის  
 გამღება არ შეუძლიან.

— მამ, საღხნო, ე კუბოსე-ღვთის მშობლის მადლმა ამოს-  
 წვეიტოს იმის ცოლშვილი, დედა შეერთოს ცოლათა, ვინც ეს  
 პირობა არ დასდოს და არ შეასრულოს.

— ჭანგრე იყოს, ჭანგრე! შექვირა საღხნო ცეცხოს მისუხად.  
 ამოირჩიეს მარჯვე ბიჭები შეველე-შერეკებად; ამოირჩიეს



მე პირნიც, რომელთაც უნდა უყრა კდლოთ, რომ იმათ, ვისაც სას-  
ლო შეუყრეს, ხელი არავინ გაუძარბოს. ხალხი დაიშინა, ხელ-  
ხელა წავიდ-წამოვიდნენ; ცეცხლს უბნელები, ესე ოცნამდე კაცი,  
დაადგნენ შუ სოფლის გზას და დამარაკით წამოვიდნენ.

— ახლა ე კულები სჭარს; თუ ვიდე შარშანდელსავეთ მოგ-  
ვჭირა ი უბრაულოებმა, სწორედ სახლში შედამე გაგვიყვლება,  
დაიწყო ერთმა.

— ქართველი კაცი მაინც იყოს, თავს მაინც არი შეუბრაღე-  
ბს კაცი; ცოტაც არი ღმერთს შოახხლოკუბინებს; აბა ერთი  
კდმოვარდნილი ვინმე, რას დაგიდევს, თუ მე და შენ შამში-  
ღით მოკვდებით; რო გაცქერის, თაოქო უნდა შეგვჭამოსო,  
სე კბილებს აერჭიალებს: გრუზო ფინთი, გრუზო ფინთი,  
შამა-ძაღლი, სე ამას კბიძხის, სოქვა ხლებს შღით ხაღვლით  
ხვსე ხშით მოხუცებულმა ბერიკმა.

— შაკი შუტი კი არა იცის რა, ღუმატეს აჭედ-იქიადმ.

— ე უფხომ რო არ დაგვიხდოს, ვიდე კასაკვირველი არ იქ-  
ნება; ე ხვენი საღხი ხო უფრო უარესია! ჩაიგვამს თუ არა  
რუსულ ფარავას და ი ვარსკვლავიან ქუდს დაახურამენ, სე რუ-  
სულად გიპტიალებენ; ე ჩემ ხათესაკებზე ხო გამომიდგაია; გვა-  
რადკებს შაკი შუტი კი ხურას მოჭკითხამ.

— ე ჩვენ შეშესაგ რო ე რუსული ფარავა ჩაუფავამს; რუსო-  
ბანა უნდა ამასაც აი, კასიუმრა ვიღამაც შეშესე, რომელსაც წი-  
თელ გაღუნებანი საღდათის სერთუკი ეგვა; ისეთია, კაცო, რო  
სე რაღაც სენი ჭვარს.

— ეს ოხერა რამდენჯერ გავამსევე, რო არ გამოელა.

... სენი რო აგრე ჩაჭკდომია და აღარ ეშება, უფხო-კაცი  
რო გავამტყუნო, რო ჩაგვავდეს, სიცილით სოქვა ცეცხლში.

— ღმერთი, რუსული, ცეცხლ, დამიყურეთ: ერთი კარვა გავ-



სახრთო სადმე შევლანი, ე ბატონიც ზედ მივუღლოთ და  
თავს დაგვიანებენ, ვაი არა აქვს მისას!

— ჰო და რა არი! წაღან ხედავდი, ი ბლუნდაშვილი რა  
რაც გუდა-ამოძეებული წამოვიდა... ფიფქსაც კი ენა ხაუვარდა...

— შევლან თაყის! დრო აქვს... რუსი ეხონა არ იცით თქვე-  
ნა... ნაში დროც მოვა, უმავისობა კი არ იქნება. მაგრამ ასე  
კი უნდა ეცემოთ, რომ თაუბედი იწვევლოს და ზვეს სამართალ-  
ში არ მიგვეჩვენ; მისა წელახვე იამრინა, რომ გავამა საქმე წახ-  
დებოდა.

ხალხი გაიფანტა; გვერ და მისა გამარჯვებულება, გულზე  
ცოტა დარდ მოშველებია, რომ საქმე ცოტაც არი გააკეთონ,  
შევიდნენ ცეცხლსა სადილის სეჭმულად.

X

თამროს და მის მანია ძმის გზაზე, წყაროდამ რომ წა-  
მოვიდნენ, ძალიან შეუკვიანდათ: ძმა ჰეპელუბის ჭერას გამოუ-  
დგა; თამროც ამას შესცქეროდა და არა ერთხელ შეუკურთხა:

— შუ გულ-კეჯარო, თაყი დაანებე, თორე მოგკალ! ძმა უურ-  
საც არ იბერტედა და მისდეკდა ჰეპელუებს.

— უციციანო, უციციანო! მაგა, მაგა! მიაყარა სიტყვაბი სიბ-  
რანისაკან მოთმინებიადამ გამოსულმა თამრომ.

თამროც არ იყო უსაჭმოდ: ის იკონებდა გვერს; კერ  
ესე ახლოს არ ენახა, გულში რადამაც ჭიასკით ფუთფუთო და-  
უნყო: არც სრული შეკვარება ეტეობოდა, არც თუ შეუკვარდო-  
ბა: ადრინდელს მშობლების დამარჯვს გვერზე ეს შეხედრაც

ხელ დაერთო და თამროს გულს დაატო; მას ქელა გული  
 უღელავდა; ტანში აზმოარებდა, რამდენიც კი წარმოადგინდა, წა-  
 უღოს. ამ ტკბილის ფიქრებით და თანაც გულის აღმქმინსე  
 ღვლით ჩამოვიდა სახლში. ღოყის თავს დაუყარდა; თავი  
 სიგხისკან აქმდვარა; მკრდი ხშირ-ხშირად ასდომდ-ჩასდიოდა:  
 გეტყობოდა, რომ თამროს გულში რადამაც დაიტარა აღავი.

ღედა მის არ დახვდა. იმას მოსწყინდა მარტო გვებს  
 სახლში; ხვეულესისამებრ სათიბულა და ანუერი წიღო კენახში:  
 ხეხედამ კენახსაც და ხოორებს და ბატებს ბატარა დიქს ამო-  
 უტანო, იფიქრა იმან; წუყარა კარებს ურდული და წაიდა. თამ-  
 როს იმა, რომ ღედა მის არ დახვდა; მძას როგორმე დაუყა-  
 კებს, რომ ამბავი არ მიუტანოს.

თამრო კარეთ გამოვიდა, ზარს ქვემ ხაუდა; თავმდის  
 ურრები თავზე გადაყარა; სახე აქნდა, სრულ გამოუნდა და  
 ამომავალი მთუარესავით დაუნყო ელვარება; ამოიღო ვიბიდა  
 მსხლი და გათქელიძა; მერე უფხად წამოყარდა. როგორც დაუ-  
 ხეხალი ნადირი, შიარბინა დარბახში, ახდა ხის უუთს, ერთი  
 ღორა ვამლი ამოიღო და ვიბეში ჩაიღო. გამოვიდა და დავდა  
 მკე ძარის ქვეშ. რომ ღედას უსაქმობაზე არ მოესწრო, ბაი-  
 მის ქსოვსა დაიწყო. ზაქროს, ამის, მძას, ღერეფანში შეესსნა  
 და ხედღს ნაქიანს კავადს ამტერედა და შეაქნაოდა.

- ზაქრო, ჭიი ზაქრო! დაუძახა დამ.
- რა გინდა? ბუსღუნით ჭიითხა გაბურტულმა მძამ.
- მე შენთვის აფა რა მაქვს?
- რა?
- გამოდი აქა და გაჩვენებ.

ზაქრო წამოყარინდა და დასთან გუტს დაურგო; შირი

გამოტყნილი ჭქონდა ნიკკ'ნით, ზუჭაფებისა შირში და რომ მადან ერთოდა ღამისეუ კადმოსდიოდა.

— უიშე კენაცვალეთ! უთხრა დიმიტრი და დაქუჯით და მის თანაც ორი თითი ტუნებზე შიადო განცვიფრების ნიშნად; რას ზეიქაფებია ე ნიგოზა, თითქო გოჭს ქერი უჭამაო.

— გოჭიცა ხარ და არცა რა იცინა, და ზურგი შეუშვირა.

— აი ჭო, არ გინდა! მის მოტრიალდა და თამროს ხელში დაინახა დიდი ბოჩი კამლი.

— შამუცი, შამუცი!! შეჭდიტინა მის და მივარდა ხელეში.

— იმას ნუ ერთეო დედასა და...

— რასა?

— აი წყაროზე, რო თქვი, რო ვაძუგაო; ცეცო რო იყო. ცეცოს ხსენებაზე თამროს შეაუტოლა, ცხელმა აღმა ჭქარასაზე და შირი წითელი ატლასივით გაუხდა; გულმა ჩქარა, მაგრამ სსისამოცნო ძვერა დაუწყო.

— არ ვაძუგა.

— აბა მამ დაიფიცე.

— ზიარება მადღმა.

— აბა დედა დაიფიცე!

— დედაც არ შამიკედება.

— მამ ვარცი, და მისცა ქრთამი ზაქროს, რომელმაც შეგდო ჭქარში კამლი და შროწიადით, უირა-უირა გამოუდგა იმას; თამამა, თამამა და რომ მოსწეინდა, როგორც კატას თაგვის თამამობა, დაუწყო კამლს კებნა.

თამროს გამსუბუქდა, რომ დარდი მოიშვა გულიდან, სხე გაუმხიარულდა; თვალეში ციმციმი და რბენა დაუწეას; სუნთქვაც თავისუფალი შეეჭმნა; მოჭვიდა შაიჭს ხელი და განქარებული, ხადისიანად, ქსოვნა დაუწყო. წაქსოვა ტოტი, და უგბად ხელე-





და წამოუყარდა, აწითლდა ჰირო და დაჩნა და თუაღუბა გამ-  
 ტერა. წინ და უკან ტანს რეკვა დააწყობინა, თითქო უნდა წას-  
 წევას რასმესო: წამოუდგა ცხოვლად წეარობ და წყურთხელს  
 ქაზე წამომუდარი ცეცო გამკერდილს ხელით, რომლითაც  
 მსხალს აწოდებდა; მის წინ სდგას უმაწიელი სხარტი ბიჭი,  
 რომელსაც ამიგუნებდა ახლად ამწვანებელი უღვაში; წითელი  
 თიგლით წაქრული თაუი და ზედ გვერდზე მოკვებული ნამ-  
 დის ქუდი დასწათათხებენ თამბოლას წამომოდგენაში მის სურათს.  
 და ამან გაამტერა ქალი, რომელსაც სიყვარული თანდათან შეე-  
 ბარა გულში.

ერთ ამ ზემო აღწერილ მდგომარეობაში იყო, როდესაც  
 გამოჩნდა დედა, რომელსაც მხარზე ედო ბაღახის კონა, ბაღახ-  
 ზე თათრული გოგრა; ერთიც მეორე ხელში ეკავა. —

— რას გამოგტერებულხარ, გოგო, და დაგილია ჰირო! უთხ-  
 რს დედამ, რომელიც ისრე წამოაღვა თავს, წამოიღო ბაღახი  
 და ბრავუნით მიჭყარა კუთხეში გოგრება, რომ თამბოლს სწუ-  
 ლადაც არ შეუხამნია, ისე იყო ხელაშული, კართობილი ცე-  
 ვოს სურათთან არმყოფობით და ტრფობით. დედის გამოსმუ-  
 რებაზე ის შეხტა, პირზე ხელი მოისვა და სწრაფად აიღო  
 ხელში ბაიჭი და განქარებული დაუწყო ქსოვნა.

— იმ, დავიღალე ამ თხერ გვერდაზე ასკლა-ჩასვლით; მარჯ-  
 ენა მოვარდეს, ვინც ბარველად აქ ბარი დაჭყრს და სოფლად  
 დაწესას; რა სასოფლო აღაგი იყო. რიგის უური მიისვ-მოისვა  
 და თიფლიანი სახე შეიმშრალა; სად იყო და სად არა განდა  
 დაჭრო, რომელიც ახლად მოხუდ ღორ-ხმოდამ სოს კედში ხელ  
 აკადებული მოაფუნდრეკებდა; დაინახა თუ არა დედა, უშვა  
 სოს, მიფუნქდა, მიფაღერსა.

თითოი ეგნო, ვიციაც სიყვარულით მოუყვარებდას

— დედა, შენი ჭირნიკი, მსხალი მაჭამე; წყენ ბორბადას უკრებოდა.

— ადე ჭო, მანა ხო აღარა ხარ, რომ უბეჭი მაჭარდებსა აჭაანდე! მისცა ორი მსხალი და ორიც თამროს გაუგონა. კანგა, ზაქრო, ადე, გუნჯალოს დედაი, ე კვანები გოჭებს დუჭერ, აეო გუნჯისება ხოდმე. შენც, შეილო თამრო, რაღა თქმა გინდა, უკელას თაგი დრო აქეს, — აუშვი ქოვანა, ხორბები შერკეა, ე დიჭა დუყარე, მანდომში აღარა მოიძეებარა, მშვირვრები დაქიბრების ამ დღიე.

თამრომ თეცხლა; შესრულა დედის თხოვნა, მარტო ის ჭელამდა რომ, ზაქროს არ დაღუშნა სიადუმლოს გაცემით. მაგრამ, ამის და სხუედუროდ, ზაქრომ სწორედ იმ დროს, რომ დესაც თამრო სიადუმლოს გამხილეუბის თეჭრში იყო, უცაბუდად წამოაყრანტალა:

— უჭ, ჭიანია! ... ვაიმე დედე, მარტო კაკეხილე! თეუე, თეუე! ... არა გამს ი მსხალსა, აი წელან, რომა გვაჭამა წყნროზე შე და თამროიოსა ცეცომა, ისეთი იყო, ისეთი იყო, რომა სუ შირში მადნებოდა, სოქვა ზაქრომ. ვახსენდა შირობა და შეანანა. ხიზნად შეცოთმისა და შეხანებისა, ვაღლო შირი, ენა გამოყო და კისერი ჩაიჭრინა. დედამ ამ ცეცოს გავონებაზე ცეცხლივით თეუთქა.

— რაო, რაო? წატანა დედამ, ჩამოიშალა წყარული თაგმადი, ხეცბონს შეიკეტა და წამოიწია ასადგომად.

თამროს, ამ დროს შინა რომ ვასქლომოდა და შიე ჩაჭარდნილიყო, ის კრნივნა; დასხა ცივმა თეღმა, თვლი სრულიად დაუბნელდა, ხაჯდა დერევენში ბაღახის კონასთან; გაშეშდა, მის თაგში თეჭრა შესწედა, სისხლი თათქოს გაუშრა.

— ჭაი შე გულ-მკედრის შეილო! კაკეხიე შეიძელ თათის



ტოლბ გომბიომ, ჰა? დაახებრა როგორც ძერა წიწილას, წიწილას  
წილია; აქ და მოვიდა თამრო გონს, წამოვიწადა და დაწაწი-  
კენ გაიქცა. მაქვეა გაათრებულა დედა „ჰა!“ — *მეცხელია*  
რა, შე საძაგლის შექნილ-ნამობო, რა ხელი გქონდა წა-  
გოსთან, რა, ჰა? მი-თხა-რრა! მიითრია თმით კუთხში, სცე-  
მა, სუკვლიმა და რა რომ ხელები ეტყინა, წაძრო თუხიდან  
ფლოსტი და სუა თაე-პირი აუწვა.

— ვამე დედილო, მოგიკვდი! გაქციოდა მტკივნეულობისგან  
შეწუხებული თამრო.

— მოკვდი, რომ აღარ იყო, მოკვდი... რაზე მამჭერ თა-  
ვი; თაზე დათვი რაზე დაგვაქსია, შე გულ-მკვდრის შვილო-თ-ო,  
ნულარვე. გაგრძელა თამროს დედა მაგდანმა ტირილის კიდო-  
ზე. თქვა, თორემ სული ამოგადრე, თქვი ვინ იყო კადეც წა-  
როზე.

— მაგდანს აღარ შორდებოდა, სწიწნიდა თამროს, როგორც  
ნადირი თავის მსხვერმლს.

— ვამე დედილო! შექვიარა ჩმეტისგან ნამწვამა თამრომ,  
ვინ უნდა ეოთვილიყო! სად მიწაში უნდა ჩამძვრდელიყო... წა-  
როზე მოკვდა და რა შექნა ..

— თთიჭა! წაროზე შენა და შავი ქვა მაგ გულზე, ნულარვე —  
ეს სულ ი დარბაისულმა მამა შენმა შემძვინა; მოვიდეს აქა, ჩემ  
შვილებს ქქობდეთ დედა, რომ მე ის კარგა შევამგო.

რას ამბობდა და რას არა აღარა ესმოდა რა დედა მაგ-  
დანსა. ადგა გაღმასებული, ხან რას წასწვდა, ხან რას, აქ კო-  
ბ წაქცია და წვალი დაღვარა, აქ ქითახი გადაბრუნა; სამკურ  
ბოთხურ მივიდა უარკუთან თან გაქანებული იწვკლეუოდა, იმეჭ  
ქუსოდა, იკანებოდა. დიდ ხანს იწებოდა ამ შდგომარეობაში,  
რომ ძროხების ბლავილს არ გამოერევიდა.

— აი გადავჩიოთ ხეშია დამსადებულმა, როგორც მე ვარ  
 ეხლა გადავრეული. საქრო, საქრო! გაჭვივარა შენს, რას დარ-  
 ბხარ, შე სიყმე შავო! მოუთრიე ა სწველელი გამოძიება.

საქრო შევარდა დარბაზში; გუთხილში შემოვიქმევა დამროს  
 ბზუკენი და სლოკინი. შევეცოდა ბაჩია ძმის, კულარა იწამარს  
 მოღათ დადუღა საბრალობელი; მოწყენით აიღო სწველელი  
 და ხეშიდ ფეხ აკრებით გამოვიდა. ვარსე ბავშვს ფაქრები მა-  
 ლე გადავარა, გაჭნდა ბავშვებსი.

— მოუთრიე ქეთიქა, შე!... რატომ სწველელში წუხელი არ  
 ჩაგისხამა; ბევრი ვეამთ თქვენს თვალებს ვარდხამ, ხუღარვე,  
 ესენც გავიმოწოთ და აკუსებთ და აკუმეკათ ე სამიწე თვალ-  
 ბი, ხუღარვე!... შეუთრიე ჩახხი!...

## XI

მზე ას-ის იყო ჩვიდა; ქარში ხაიბო ასეე ტრიალებდა  
 დასვლეთოს ზღის ფრად გაჭქობდა ღებღაფა მკედრის შხისგან-  
 შორს განხეულნ ღრუბლებს წითელ-ფეთელი ფერი მიეცათ  
 შხის დაშთენილი სხეებისგან: — დაჯიარაძღდა; ხაღხი ადრ  
 შემოაყრინა სახლებში.

ზადივს ახალციხე ჩვეთ ხელში მოადგა სახლის კარებ  
 ამ დროს, როდესაც მისი ცოლი მაგდანი წიკვინებდა: დღის  
 მუხრეკება, რომლებიც ზადივს თან მოჭევენ, გუთხის ღვედ  
 ბი შეიტანეს! დურკეახში. ზადივს ჩამოედა ძირ ქვე ქვეს  
 მოახდა ქუდა მოქხარებით, რომელიც ძირის წლამენით და-  
 თავა; მოქხარების დროს ბირზე ვვარი გამოიხსნა, რომ ეშმა  
 არ ჩასძრომიყო.



— რას წიკვინებდი, ადამიანო! შენი ხმა ხოფელ ვარო კა-  
ზიდოდა... რა მოსდა? საღივას ევონა, რომ უთუოვ ვინა-  
ში შესულა რამე, ან იქნება შეველეება ხოთრებო, ხანწიველებს,  
რომ ასრე წიკვინებსო.

მაგდანმა სმა არ გასცა, შოლოდ ხოს ამოუტყაძუნა პირ-  
ში, რადგან უშლიდა წველაში: — თვერო, შე ბუნსძელავ, შენა!...  
შეუტია ხოს.

— სად არიან ე ბავიკეობა?... თამრო, შვიდო! ერთი წელი  
მასვი, წელი! დაუძახე მამამ.

თამრო დერეგანში გამოსულყო, აუდა და გუიარს იხიქ-  
ნიდა, რომელიც ერთობ დაწითლებოდა ხელის კადებით; თვა-  
ლები შეტის ცრემლით წაღვიძლებოდა; ტყვილება ჩაუქუდა,  
შოლოდ ბეუიდას და გრძნობდა; მშვენიერი დაწკობა ხამ აზრე  
დი ქტონდა ცრემლით. მამას თვე ჩადუნულმა შაწოდა წელი.  
საღივამ შეატყო, რომ იმას თამროს სასე დაყარეკუული  
აქვს.

— გოგო, ე რა დაგმართინა?

— დედამ სცემა, ისე მიწნებქვა; ასე, ისე, რომ... უთხრა  
საწრომ, რომელმაც ის იყო საიდღამაც მოიარბინა, ჩანოჭა  
მამასთან და დაუნდო მის მუხლებს.

საღივას ეს ანბავი არ იამა; თავის დღეში შირეოვეისთ-  
კისაც არ დაუყარამს გამოშეტუბით სახრე და შეიღვიპსათვის ხომ  
თითი არ დაუყარებია.

— კადეც იმას წიკვინი ქტონდა... ადამიანო! რას გაძეკე-  
ბულხარ, არ შეტევი შაზებსა?

— აი გაძეკადით კადეცა და გაკლბევედი, კადეცა! დაქტრა ძრო-  
ხა ვოხი, ადგა და სწველედი შეიტანა; მალე გამოპარუნდა.  
ყარწახეუული, კაბა ჩამოიშადა და მოჭეკა ბუხლებსა; ამოწვეტა



და გადაშენება, ნუღარვე, ამის თავსა და კისერსა, მაიღო ხელი  
თამროზე... სუ შენგან არიან ესრე თავ განუღებნა რაც მოგ-  
ვივა, ახია შენისთანაზე.

— ახა ვაგდახთია!... ამ ადამიანმა დამაბერა, თორე რა დამა-  
ვერებდა, ვლდე კაცი ვიხუ... ახლა მადანო, არ იტყვი რა იყო?

— რათ ბერდები... ღმერთმა რო არ მისცეს შეტი დღე  
უმის თავსა... რაღა რა იყო, აქ მაგდანი ჩუდა, კილო დამარა-  
კისა წესდებდა, თნი თითი ტუნებზე მიიფარა განცვიფრების  
ნიშნად და ვაგრძელა: ამოდენა გომშიომ ეს რიგორ უნდა მი-  
უოს, ქვეყანაში თავი მამჭრას... შეერთიე შინა ი რძე ადუღე!...  
ადამიანო, მაგდანმა ხმა მოუდახდა, თურმე... ღმერთო, დამიხ-  
სენ ამ რეცხლისაგან!...

— დიდესა შენდა, ღმერთო! კვლარ კახთავე? მოუამენლად  
უთხრა სადიკამ ცოდსა.

— თურმე... ე რო შეზობდებმა გაიგონ, ის ღა გეინდა!...  
თავს კვლარ გამოეფობთ, თავს!... უნდა ჩიქილა მოხდილი ვაბ-  
რო გომშიომს გულისთენა! .. თურმე... თოი, დადექით თავ-  
ლებო!... იმ დღეს ი გუთნის ჟერი რო გამოგიტხანე, წყარო-  
ზე თურმე რეგოს ელამარაკებოდა ეგ მზესხელი ეკა!... მან!...  
გაიგონე? თითის ტოღა გოგო ელამარაკება შედრებულ ბიჭსა,  
შერე ისიერ რეგოსა!... დადექით, თავლებო, დადექით!... გაგო-  
ნიდა? თქმულა? რათ მოგვივა კაი დრო! სათათრეთშიაც არ  
მოხდება ამისთანა ამბავი, სა....

— ღება — გეოს! სუ შეუვიდე, სუ! რა არი ახლა, ცხ და ქვე-  
ყანა დაიქცა, რო რეგო შენ ქალს წყაროზე შეხედა? აფა-დაიცა  
მამი შენის ცხოვნებასა, თამრომ რა დააშავა, რო დავიღიღივებთ,  
ახა ერთი, ერთი მითხარ, ქო, მითხარ და! თამრომ დაიბარა,  
უთხარ აქ ჩამოდიო, თუ რა? ე მამა-ძაღლი ტოელა, თავიერ იქ



მქონდა და თქვებინა, მე რატომ არა გაგიგონა; თუ ვერც იყო...  
 ნუ აწვიადებს; მე ზეირთი-ვართა ადამიანი მეგობრად ვიყავი...  
 რაც ავარსიე, ამაღამ უნდა მაჭანკელად მიუტყუას... ან რა,  
 ღვთი წინაშენ, რა მაჭანკელობაა საქმრო, მეც ვიცნობ და ისიც  
 მიცნობს. მარამ წესია და ადართია.

— ნეტავი და მე, იქი, ქი!... გერ შეიტყე, რომ მე იმის  
 ქალს არ მიგცემ-მითქი... ნაწოწი დედი შეიღებს...  
 — რას ატრიალებს ნეტავი ერთი ვიფიქრე! შენმა მზემ, ბა-  
 ტობი შეიღდი მოვა შენა გომბიოსთივისა, არა?... ცეცოს დედის-  
 თანა მანდილოასანი ადამიანი, აბა, რომელის ერთი დამისახელებე?...  
 მარამ რაკი ერთი დაივინე, ის არის, სთქვა ახლავი მართლად  
 ბრანზე მოსულმა სადიკამ. ზაქრო, მიარბინე და ზერეკიძიანთ  
 სოსიკას დამიძახე... შენ ბევრი იფი!... ასეთი გაცი დადგება,  
 სადიკას მზემ, რომ ბადალი არ ქებადეს, კვარას უნდა გენახა,  
 რა ხაირ დაპროწიადდა სოფლი გუდათივისა! მე შენ მოგახსენო  
 დადაცებული სიტყვა მასუხი არა აქვს თუ!... ნაწოწი დედის  
 შეიღდი გათავად რაღეს; კიდევ ი წოწვაში, ი გვარამიანისა,  
 მაგი დედა რომ იყო ბური მცნობლათა, კიდევ იქ ისწავლა ი  
 სიტყვა-მასუხი და ჭკუა.

მადანა გაჩემდ; შეატეო, რომ ქმართან აღარა გაუგონა,  
 რომელსაც გადაუწვევლია ცეცოსთივის ქალის მითხოვება; დაკრძნო  
 მკლავზე და თეჭრებს მიუცა; სადიკა მალ-მალ ასეუბობდა გზა-  
 სკენ, მოუსვენრობდა, ეტყობოდა მიუღ სურდა საქმის წქარა  
 გათავება.

მოვიდა მალღ-მალღადი, ხმელი ამუბტივით და შეგვერქმანი  
 სოსიკა; ერთი კვარის წვერ მოუბარსათა უფრო მკეს ფერს  
 აძლევდა მის აღანმულს სახეს, სოსიკას ძან მაჭანკელობის სახე-  
 ღი ქმონდა დავარდხილი მადლის-ხევაში. ბუჯითი და ტბილი



მოღაპარაჲ იყო; ისეთს გულის სავლეს კალას მისცემდა და  
ძარაჲს და ისე მარხეჲ მოზნეჲდა თავის მადლს ცნის; რო არ  
შეძლებოდა არ დაერწმუნებინა თავის ნათქვამის სისამჯავლემო

— სოსიკა! დავუ ერთი... იმ დღესაც გელაპარაკებოდი. სო-  
იგი გლეხი გციის ცხოვრება, თუ საქმე არ მოიმარჯვებანა, არ  
იქნება... ე ხეშ თამროს გოგოს აღარ ეგვიანებარა, მინდა ე ცე-  
ცოს მივათხოვო.

— ხეშო ზადია, რაც ადრე მოიმორებს გაცი ვაღს, ისა  
სუობდა; მუწევი რა გამოგარწეობა, შეღავათი გეძლევა... მე  
და ხეშო საემუშ. ი ცოლ შეილა ნუ გამიჩუდება, რა მავითანა  
არხეუანს მე ხორციელი ვერ იზამდა, ვერ იზამდა და!

— ხეშ თვალში ვა. აი, რაი თითით წაავლო კბას და ას-  
წია, აა ემის დანთავსევადაც არ მაღირს, სთქვა მადანამ.

— იჲ, იჲ, იჲ! აბა დახე, აბა დახე!... მადანო, მადანო! და-  
ძმობას მაგას ნუ იტყვი, დაიწყო დადის განცვიფრებით, მაგ-  
რამ სამინელის რწმუნების კაღოთი, ნეტავი შენა დღეგრძელა-  
ბით ერთი მოხრებულეი ქალი მეხადოს და ცეცო შეირთამდეს,  
თორე ვინ თავ-ლაფიანა სისარულდით არ მისცემს. აბა, რა შე-  
მოგვიფცო, რა ვთქვა: ერთი ვაჟი გამზინდა ი სამ ქაღში, იმანზე  
გენახოთ შევით. თუ შე თქვენითვის ცუდი შოვიხდომო.

— ოჲ, ოჲ! კარგი, კარგი! აბა, რა სათქმელია; ღმერთმა ნუ  
მოგასწროს... შენ ეს გამოვე ქრთამად რას მოიტანს, ნურც  
მაელ გამოვეილება; ხეში იქნება, იმისი ხარეი ხეში ხარეი  
იქნება.

სოსიკა მინამე მძიმედ წაგიდა: ამისა საქმე ვეელზე ხადღ  
იყო: კარავდებოდა თუ არ კარავდებოდა, სოსიკას ხადღ  
კანშიაი არ ასეცდებოდა.





— მადანო მადანო! უთხრა ტყბილად სალიყამ, მაქროს მო-  
კვიმზადე რამე ვახშმოთ.

— მხალიცა გვაქს, მამა! უთხრა საქრომ, ბიზ-ზიჩიძისა

— უჭ, უჭ! ავაშენით ღმერთმა.

ღოდ ხანს არ გამოუვლდა, სოსიკა მოვიდა; სახე უბრწი-  
ნავედა გამარჯვების გამო.

— საქმე გაეხარსე. იმა ღუდა სუ ცას დაქცია; ცეცოს სო  
ძიელ იამა; სიტყვა გაუშრა, ტუჩებზე დაიკვდა... ქრთამად ოთხი  
თუმანი ფულია, ორა დოქა ღვინო და კაი ჭკადილა.

— მა ნიშნობა ე შემოდგომასზე გაეხადლოთ, ქორწილი სა-  
ღებოთ იყოს.

— რაღა შეაღებება! რახან აღარა ჭქენი, პაჩემ შემოოვომა-  
ხედვე იყოს, უხობაა უოვდისა.

— ხა, ხა, ხა! ხაიანსრასა სალიყამ; მოხველ სემ ჭკუაზე.  
ახგრე იყოს... შეიღო, თამრო!...

— აი, აი! ესლავე ეცემა, სუ გაბეგბინებ, ცოდოა!

— არა. სალიკო, არ ვარცა, გული დაეთუთქება, ნორს პა-  
ღახს რო მსე დახედავს ხოლმე, სუ უურებს ჩამოაურეკინებს  
ხოლმე. ეეი! ხუეკარული, მე შენ მოვასხენო, ადამიანს სუ  
სიუთქავს. ნწარა, სემო სალიკო, თავი დაახებე.

შეზობღები შეჭქენენ ვასმამს; მოიჯონეს პატონის ხამსა-  
ხური; თავიანთ ესრედ წადებული გლეხებისგანვე თავი ეცეპის  
მტრობა. შინდერებს მოკრჩითო, მაგრამ ახლა კულუხს რამოდე-  
ნას შეაწყოს, ვინ იცის? იქნება ბუერს ზედაშეც გაუწედას. შუ-  
ღამე იქნებოდა, რომ შეზობღები გაიყვანენ. სალიყამ მოხვეუ-  
ბით მიიძინა, მაგდანსაც გული მოუბრუნდა, შეურთავდა თავის  
ბუდს, მიღო თავი ხართუმაღსე და ამანაც მალე ასტყინა ცხ-  
ვირა და მოუბანა თავის ჭრმის ხერინვა-ფშენვას.



XII.

ქართული  
ენების

ნათესაობა დაიხიშნა თამროზე, რომელსედაც ფიქრებში არა ერთი დამე უსალოდ გულადმა ვერსქვემ გაუთქნებია. ნათესაობა გამოსკვალდა ახადმა ცხოვრებამ; დამშვენდა, თითქო უფრო გაღაზათიანდა; მის მედამ წითელი გულის-პარიანი შერახვა, წითელი თაქმლით თაქი წაქრული და ზედ ნაბდას ქუდი გვერდზე მოდებულა. კახტურად ამოსხმული ბატა-ფახური ქაღალაში, არ მოუშორებია ტანადამ. წადილი ნახვრობამდინ მუხურულდა, აქვლევებით, გულის ნრჩქალვით ფიქრებში გადადიოდა იმ დროს თან, როცა იმას სამუდამოდ მუხურულდებოდა იგი; შემოდგომაზე ქორწილი ვერ უხერხებოდა და ეს უფროს წყლამდა იმას. ნათესაობა მადი-მადი ხარბებდა ხოლმე სიმამრის სახლში რომელიმე ბუკვის სათხოვნელად, მაგრამ მიხედა იგი თამრო იყო; ამისთვის თვალის დაკვრა უკვდავია იყო. ის ბატონა ცოდის ქმას დაუწყოდა ცელქობას. მაგრამ თვალა იგი თამროსკენ ეჭირა, რომელსაც ხანდისხან გადაელაპარაკებოდა ხოლმე. თამრო გაიღიმებდა; მსუქლისავით გაუბტკობდა და თავსაღუნულია შეკრდებოდა საკუჭნაოში, რომელიც დარბაზს ქკონდა მოდებულა, თამრო საკუჭნაოს ხაურდულადამ გამოიქვითებოდა და სტებებოდა თავის დანიშნულის ცქრით; ის ამ წამებში უსომიდ ბედნიერი იყო. საბრალა ნათესაობა ვერ ხედავდა საკუჭნაოში მოყვარებულს თამროს და გულთით ათასს ვარჯობათურს მკეკუნებას უხეხებდა თავის ხიდვდრს, რომელიც ერთს წამსაც არა არ მორდებოდა ხოლმე დარბაზს, მინამ ნათესაობა გამოვიდოდა; საიუშობათ შირში მესტქროდა. თამროცო სულ ცხვირ აუხლევითი ადგა დუღის თაქს, ვითომდა აქ არა იყრო



ამბავითა, ათასს მიზეს მისცემდა კარზე გასასვლელად, მაგრამ  
 მადანს აგრე ადილად ვერ მოატყუებდნენ.

ძალდი-ხევაში რთვლება ძალიან ადრე იცანს, უნკენისთვის  
 გასულს იმოდენერთა გენახები ჩაკრევილია და ხალხი საფარც-  
 ხავად არის გასული. სოფელში გავარდა სმა, რომ ბატონმა გუ-  
 ლუის გაწერვა მიანდო სოფელის მოხლეკებს და ამით შემწედ  
 მისცათ ბღუნძელაშვილი და ეშმაკაშვილი. ცეცო თავის ამხანაგე-  
 ბით, თითქმის მთელი სოფელი, დასმინეს და ბატონმა თურ-  
 მე სთქვა, რომ მე შავათ-ცეცოს ამხანაგებით — სოფელიდამ გა-  
 გმეკუბინებო. სოფელს გი აღარა ჭეთხამდა: გაამეკუბდა?!

გათავდა აღწერა: ვენახს, რომელიც ადრე კოკას იღებდა,  
 ებღა ორი შიანერეს: მსხვილი ნაწვევები უფრო ცეცოს თა-  
 ვის ამხანაგებით მოხვდა. სოფელი გაიხმრა: იგი გათქვა, რომ  
 რაც უღიათ იმაზე მეტს ნუ მისცებენ. თუ ძალიან ძალას და-  
 ტანეს, მაშინ მეტი ღონე აღარ არის, ძავევით, მაგრამ იმით  
 დაუსჯელებს ნუ გაუშვებთო. ცეცოს რწევით, რომ უფრო მტ-  
 კირე უოფილიყო იმათი შეთქმულობა, ზემო უბანმა დამე ზე-  
 მად მოიყარა თავი ელიის ეკლესიაში და ქვემოთ წმინდა გიორ-  
 გისაში: აქ იმით დაიფიცეს, დაიბინეს, რომ ერთმანერთ არ გა-  
 სცემენ. ამოიწიეს ექესი კაცი: სამი ზემოდამ-ცეცო, მისა და  
 კაკო — და სამიც ქვემოდამ, რომელთაც მიანდეს მტარვალების  
 დასუა რითიც იყოს. ითქვა, შესრულდა.

ბეკრ გახშირდა რთვლები. მედამ საღამოს მოისმოდა ვე-  
 ნახებიდამ ვაენი, ღრიალი, ხსუი, დაწვევის სმა.

— არ მოგეკმ, შეილოსა, არა! რაც აქროსამდე მიღია, იმაზე  
 მეტს ვედ გავიღებ, თუნდ რა ზომოჭიჯითაც დასკდეთ.

— არ გაიღებ და განგ ნებენ გსას.

ვისაც ერკოდნენ, ართმეუდნენ, არაკედნენ. ზოგნი გი ფე-



ცის გამო სურს აკვებოდნენ სანახებებს და კარგად აღუდგინ. გაჭირდა საქმე ფედერა და ბუნებრივად მივიღებოქმდნენ მტკონს- და გამოვიჩინდეს, რომ თუ ის არ ივლის ცუდად არის საქმე.

— თქ. სიტყვა მტკონმა, ეს დაწვეულია ემება!! დაღრ-  
ჭილდა კბილები მხეცავეთ, მიიხედ-მოიხედა და რომ წინ სდგო-  
მოდა ვინმე ცხენით ხაჭებენდა მის ხორცს. უსახებს მოკვეთ-  
ვინებ, უსახებს და სულ ზურვის ტყავს აკამრბინებ მათრახის  
წმით, განაგრძობ კვლავ კბილების კარგებით გამხეცებულმა მტ-  
კონმა.

ქელა დაღვა ცეცოს და მისი ამხანაგების განხიზნებას დღე:  
ქელა უნდა ქინათ თავი, ან სიკვდილი, ან სიგოცხლე, ამისთა-  
ნა სიგოცხლევ ამოკარდეს, გაუუღებდა ხოლმე ცეცოს თავში.  
მავრამ ხათა ეს იყო, მის გულში სხვამაც დაიჭირა აღაგი, სხვა  
სიყვარულმაც შედგა ფეხი, ახალი უკვლავ კარგია და ადვილად კერ  
დასამბობს ადამიანი. ცეცო ამის მოგონებაზე, რომ სოფელს  
პირობა მისცა — გაითქვენ, რომ რითიმე გადაუსდონ მტარვა-  
ლებს და მდევნულებს თრთოლდებოდა, ირეკოდა, რადგან თამ-  
როს სიყვარული, მისი მოგონება, მისი მშვენიერი სურათი,  
მის ბუნება, მკორეს მხრით ის ირდებენდა თავის ჭ თვის მომ-  
შეთა დაუღალავს მრთობს, მუდმივ სოფლის წურვას, რომლის შე-  
მდეგი, სამკშივარი, უსიარტყლოდ სხვას მიჰქონდა და მიაქს ჭ  
გული ევსებოდა შურის ძიებით როცა მის ბუნება გვერდით,  
როცა ის ცხარედ დაიწყოდა ხოლმე ღანძლავ-ვინებას, მტარ-  
ვალეზე ცეცოს სულ ავიწყებოდა თმროც და მომხვალა ბედ-  
ნიერებაც რა კქნა, მე კიდევ ვადე, მავრამ მისას რაღა სურის  
დაკითხა ცეცო თავის თავს, ის ხომ აზნ-ურია, ამის სამულის  
ხომ ღაღა-კუღეხა არ ერთმკვა და რაზე იწირავს სოფლისთვის



თავსა. მაგრამ მისა იმიტომ ივლადებთ თავს, რომ მისა მამუ-  
 ლები სულ ბლუნძელაშვილსა ქონდა ხელში ჩაქონდა მისი  
 სულელი მისი წყალობით, ერთი კენახი ფიფქას ეჭირა: ბერძ-  
 ნის ბერებმა მის მამა-მამას სული ამართოეს მამულის დავაში. თუმ-  
 ცა ვერ ჩამართოეს, მაგრამ იძულებული იყვნენ რომ მამულები  
 კვიდნათ ნეკის დანაფასკვად, რადგან დაკიდარებაში ფული იყო სა-  
 ჭირო. უკვლავ ეს დარჩენილი მისას გვარში, უკვლავ ამკებს ეუბ-  
 ნებოდნენ თავის შვილებს და იმიტომ, როგორც მისას, ისე  
 თვითთულს მის სატარეულთაგანს, სხაცათ ბერების, მოა-  
 ჯილე „უბრაკლიაუშენი“ და მათი შემწე გლეხები, რომელნიც  
 ხაჭის ხარჯით სცხოვრობდნენ და შეიძინეს ქონება. გლეხობა-  
 საც ეს გვარეულობა საშინლად უყარდა, ხათრა ქონდა, ბატონ-  
 სა სტამდა.

ადამიანთა იგივე ბუნება გვეჩვენებს  
 — სწავლისა მისი სიყვარულია  
 იმდენად რომელიც  
 მკვლევარს მისი სიყვარულია სიყვარული  
 (დასასრული შემდეგში)  
 მკვლევარს იგივე ბუნება გვეჩვენებს  
 მისი სიყვარულია იმდენად რომელიც  
 მკვლევარს იმდენად რომელიც  
 მისი სიყვარულია იმდენად რომელიც

იმდენად რომელიც იმდენად რომელიც  
 ... იმდენად რომელიც იმდენად რომელიც



ქართული  
ბიბლიოთეკა

## ჯიჩ იჩ მომკვდარა მოჩხუხნე გული!

გერ არ მომკვდარა მოჩხუხნე გული:  
შემა დრომ მხოლოდ დააყდა:  
შეგრამ ნუგეში დღეს განციცხული,  
გამწერალმა გულმა ბოხილად დამაღა.

ერთხელგ იქნება ცივა ზამთარი  
მოკვდება—მუდამ ის გერ იხარებს,—  
კბილ-აბთრიახი მღმუარი მტკელი  
მუდამ პეშუკებსა გერ შეგვიშინებს.

ერთხელგ იქნება ცა დაიტყვეებს,  
ზეკვი გრიალით დაიწეებს ღენს,  
შეუად ხეკები აღელვებთან,  
არწივი შთაზედ დაიწეებს ეუეჯასა\*).

კლდის შევარდნისა მალღა გვივილია\*\*)  
ამცნებს არესა ზამთრის სიკვდილსა;

\*) არწივი ყფსო ამბობენ ფშაველები

\*\*\*) შევარდნის კვილზედაც ვგროვებ...

მოგროვდებთან ბუნების ძაღნი,  
დაიფიქვებენ მოთქმით ტირილს.



ამოვა ნაზი ბუნების ძარს ია  
ღიმილით შეტუვის „გამარჯვებასა“;  
შენ საღამს მივემ, თავს მოკველება  
და ამოვიდგამ დაბმულს ენას.

გული მოიგრებს თავის ძაღსა,  
დატუბებული გრძნობა იფეთქებს;  
სხვათერე იწუობენ სიმნი კანკაღსა,  
გრძნობა სარჩულად იას დაიდებს.

ვიმღერ ბუნების მშვენიერებას:  
არ შემადრწუნებს ტრფობით მოკლეული;  
აღარ ვახსენებ საზარ „შემშდილსა“,  
ანღა შევნიებას ეძმობა გული.

მაგრამ ჟერ შინამ რამითარი არი —  
უნდა ვიძახო „ბური“ და „ბური“,  
ვისც არ ენახეს შიმშილით მკვდარი  
იძას ჩღუნტი აქეს, ძმაც, გულის უური

იძას არ ესმის შშიურის გენესა,  
გულს არ უძიოთებს მის ცრემლის გუბე:  
თვალს მოარიდებს ამ „უშნო“ სურათის,  
მას შორს ეძახის ბუნების უბე.



ის ზამთარშიაგ „ას“ იძინის,  
 მღერას არ უშლის მკვდარი ბუნება,  
 მაგრამ ვინც შრომობს, გუჯობს: მტკინის  
 დროებით უნდა მას დასვენება.

ქალის კეთილზე, მღერის თანხაზე  
 ანდავეთი მკვი, სეფის მხარეც **გ.წ-9.**

ქალის ძველი მკვდრობს იფუნ  
 მსქითაი ათმსო, იფუნტეტაფ  
 მსქეფი: ამის მტროფი უბოფქმ  
 მსქეფი მეო მსქეფი ათმსო

მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი  
 მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი  
 მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი  
 მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი

— მის ათმსო მსქე მსქეფი  
 მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი  
 მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი  
 მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი

მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი  
 მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი  
 მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი  
 მსქეფი მსქეფი მსქეფი მსქეფი





საქართველოს  
საბჭოთაო მკვლევართა  
ინსტიტუტი

### ამოკლები (amazonki) კამკასიური.

(დასასრული\*)

როგორც სხანს თეოფანის სიტყვით ამორძლებს ქვეყა  
 იყოფებოდა მთებში აღმანის მადლა და მდ. მკამო-  
 დაღისი საზღვრიდა მათს ქვეყანას სვეითების ლეკიდეგან და  
 გლეხიდეგან, მეტროდორის და ვიფსიკრატის—სიტყვით ვიდექ  
 ამორძლები სცხოვრებდნენ ჩოილოყითთ კავკასია იმ მთის  
 კალთებზედ რომლებსაც ეძახიან ქართუნის მოკეს, მკზობლათ  
 კარვარეთისა. მთიდეგან ხამომდინარე მკრმადაღისი არღვედა  
 მათს ქვეყანას და ჩადიოდა მეოტის ზღვასა. როგორც თეო-  
 ფანის მიერ ხახვესები ნამსკი ამორძლებს სცხოვრებელს ად-  
 ვიღისა, ავრთვე მეტროდორის და ვიფსიკრატის ერთ ხმათ  
 აპტიცებენ. რომ ამორძლები სცხოვრებდნენ კავკასი ქედის  
 პოლოს აღმოსავლეთით, და არ მესხეთის მთებთან, როგორც  
 ჭგონია გვარამამქს (სემოვ. ჭარ. ცხ. 147 გვ.) ან ვიდექ დასავლეთ-  
 თით კავკასიასა, როგორც პომქის სიტყვებდეგან სხანს. მხოლოდ  
 სწორედ არ არის ხახვესები თუ რომქის ადვილში უნდა ეფ-  
 ხივრათ: თეოფანეს სიტყვით ისინი სცხოვრებდნენ აღოს

\*) იხილეთ „იმედი“ 1883 წ. № 1.

ლეკებისა და გელების ქვეყნისა შთებში, ამით ქვეყნისა საზღვრად და შემოღდაღისა; — სხუებისა სწრაფ-მისინა სწრაფობდნენ ქერაუნის შთის კალთებზედ გარკარებისა შესაძლებლობად და შთა ქვეყნისა განვლიდა შემოღდაღისა. თუმცა ერთი შთებში აქვენებს და მეორეში შთის კალთებზედ; ერთს შთა შეზობდათ ლეკები და გელები მოჭეკეს და მეორეთ გარკარები: ხუც მანც ორთავესაგან ნახვენება ადგილი ერთ ადგილათ მიკვანხია რადგანაც, როგორც ბირკელი მწერალი, ისე შორეუბი ამით ქვეყნისათან თუ ქვეყნისა ახვენებს შდ. შემოღდაღის ანუ შემოღდაღის.

თუ მივიღეთ მაღალისა აზრი, რომ შემოღდაღისა არის თერგის ტოტი-შერმედიკი და იქ ავსიმუნთ ამორძღების ბინა, მაშინ ყოველის ფერა ახსენება; როგორც ლეკების და გელების შესაძლებლობა, ისე გარკარებისა; როგორც შთებში აღბანის მაღლა ყოფნა ისე ქერაუნის შთის კალთებზედ დება. ახრანბირად: ყველამ ვიცით, რომ თერგს და ახდისის ყოისოს შუკაკის უმთავრესის ქედიდან ახლოს ბორბაღოსი იწყობა ახდისის ქედი და ეს შთა მიემართება ჩთილოეთ აღმოსავლეთისკენ. მაშინსადამე თუ თერგის ხეობაზედ ამორძღები სწრაფობდნენ, მაშინ ახდისის ყოისოსზედ მცხოვრებნი სვეთის ტომის ხალხნი ლეკები და გელები ჩათვლებოდნენ შთა შესაძლებლათ აღმოსავლეთით ანუ დაღესტნის მხრით. ამას კარდა თერგის ხეობა შედარებით ვაკე დაღესტანთან შთა ადგილია.

თუ ამას დაუმატეთ, რომ ნახვენები სვეთები-ლეკები და გელები არის ერთი და იგივე ხალხი, რომელსაც ხუც ლეკების კვანხით (გელები კვანხებ უნდა ამ სიტყვიდან გადაკეთებულყო ლეკ-ბი), უსდარი და დუბროვინი კიდენ დაღესტნის ლეკებს და რომლებსაც აქამომდის ჭეოფის თერგის ხეობის მცხოვრებნი

რკეთაგან ანდისის ქედი, მაშინ უფრო სარწმუნოდ უნდა ბე-  
 ჰეენოს ამორძლეების ცნობრება თურჯის ხეობაში.

ამნაირად, თუ ხდილეთ-აღმოსავლეთით მათ შორის მდებარე  
 ლეკები იყვნენ, მაშინ დასავლეთით ე. ი. ვახუთის მხრით და კან-  
 სუთურებით მთიანის თუშეთით კავკასის გადმოღმა მათ მე-  
 ზობლათ იქნებოდნენ გარჯარები. რომელთაც ადრით ქქონდათ  
 შაყხულობით მთაზედ წასვლა. ეს ასეც უნდა იყოს, რადგანაც  
 ამორძლეების შესობლება გარჯარები არიან გარჯაროები ანუ  
 გარჯარელები აღბანიაში მცხოვრებნი და თვით აღბანიელთ  
 ტომისანი, როგორც სწამს ეს აღბანიის მეისტორიოთაგან...

რაც შეეხება თვით აღბანიას, რომლის მოსამზღვრეთაც  
 სცხოვრებდნენ ამორძლები, უნდა ვსთქვათ, რომ სტრახონის  
 სიტყვით, აღბანია იყო პოდა ივერიის საზღვრიდგან დასავლე-  
 თით და თავებოდა კასპიის ანუ შოტის ზღვის ნაპირით აღ-  
 მოსავლეთით; სრდილოეთით საზღვრიდგან კავკასიას ქედი. რომ-  
 ლესაც აქედგან დაწვობილი პოდომდის ქვრახნის მთას უწოდებ-  
 ნენ; სამხრეთით იყო სომხეთი. აკანელების შემატანენი ვიდეც,  
 რომელთაც აღბანია აკანათ გადუყუთებიათ საკუთრათ აღბანიით  
 უწოდებენ შემოზღუდუას ადგადს — აღბანიით, მტკვრით, კას-  
 პიის ზღვით, და სამურით. როგორც სტრახონის შეხედულო-  
 ბით, ასე აკანელ მეისტორიეთ აღწერით აღბანის საზღვარში  
 შედის მთელი მარცხენა მხარე აღიზნის ველისა. მაშასადამე  
 არაიყრი არ უმდის იმ აზრს, რომ ამ მხრით კავკასის გად-  
 მოღმა გარჯარები ავნიშნოთ ამორძლეების შესობლათ. ამას  
 გარდა აღბანის ველის მცხოვრებნი, როცა სიცხე დადგება ხოლ-  
 მე ვაკეთ, მთლათ კავკასიის ქედს და იადანს მოკვირებთან ხო-  
 ლმე თავიანთ ცხრით და რქიანი საქონლით. ამ ნაირად, ჰეენის  
 აზრით ამორძლები უნდა მოიქებნენ თურჯის ხეობაში, მათს

მეზობლად აღმოსავლეთით უნდა იყვნენ — აქვეა ასევე დასავლეთით ქედს აქეთ გარგარიები ასე დასავლეთით აღაზნის მარცხენა ნაპირს მცხოვრებნი, შემდეგ ქვეით — აქვეა და აქვე კიდევ იკვრივდნა.

სტრანბონის და აგვანის შემოტანეთ სიტყვით აგვანია ან აღბანია დარუბანდის კართი უერთდებოდა ახლანდელს ვაკე და დასტანს. ამ გზით შემოდირდნენ აღბანიაში, ჩვენს ქვეყანაში და აქედან მცირე აზიაში და ევროპაში აზიის უბინაო ხალხები სხვათა შორის დღეს ცნობილია, რომ ამ გზით არა ერთხელ შემოვარდნიდან ჩვენს ქვეყანაში და შემდეგ აქედან ანატოლიაში ვაკეასიის სრდილობით მცხოვრებნი გუნება, ჭაზარები, ავარები, მონგოლები და სხვა. მას გარდა არის მოწმობები, რომ აღბანია და იკვრივდნა თუ დრო ხელს მისცემდა თვითონათნაც შედიოდნენ ამ კართი სეკითების, გუნების თუ ჭაზარების ქვეყანაში. უკლა ამ მიზეზებით მოსადიდნელია, რომ აგვანელებს და იკვრივებს უფრო კარგად სცოდნობათ ამ კალურის ხალხის ცხოვრება, ვინემ კლინთა შერდებს; აგრეთვე თუ სადმე სცხოვრებდნენ ამორბლები — მათი ბინა და განწყობილება. ეს ასეც არის: აღბანის შეისტორი — მოსეი კალან-კატვაცს აქვს იმისთანა ცნობები გუნების და ჭაზარების მინაურ ცხოვრებაზედ, რომლებზედაც ვახანტიელებს არა შეუხასათ რა. მოსე კალან-კატვაცი არა თვით აგვანელი, მცხოვრებია VII სუფე. ამისთვის უფრო დიდ შიშენულობა უნდა მიეცეთ მის ნათქვამს მოსამზღვრე ამორბლებზედ. უაჭველია, თუ მან თავის აგვანის ისტორიაში მისე კრწელი ადგილი ვიქცა ვაკეასის ხალხების აქრას, თარიოდ კალმის მოსმას არც მოსამზღვრე ამორბლებისთვის დაიბურებდა თუ რომ ისინი მართლა სცხოვრებდნენ სადმე აღბანიის ახლო



სამწუხაროდ, უკვლავ ხეწი წხრევა აკვანის <sup>მეტროპოლიტი</sup> ამ მიზნით ამოდ უნდა ჩაითვალოს, რადგანაც მას <sup>მეტროპოლიტი</sup> სიტყვაც არსად დაუბრავს ამორძლებზედ. ეს კიდევ <sup>მეტროპოლიტი</sup> შეიძლება ვინმე სთქოს, რომ ან განძრავ და ან დავიწყებით და არ გოდნით ჭქმის ეს მ. კ., მაგრამ საკვირველი ის არის, რომ არც სხვა აკვანის შწერლები ასახელებენ მათ ცხოვრებას. რაც შეეხება ხეწის ქართლის ცხოვრებას, მას თუმიცა მოჭედას მათს ცხოვრებაზედ ცნობები. მაგრამ, ხეწის მანც ვერ შეგვიძლიან ის ცნობები ნამდვილ ცნობებზედ ვაღვიაროთ, რადგანაც ქართლის ცხოვრება არის შედგენილი თუ გადაკეთებული შეთხრობით სავსეში და მოსალოდნელია, რომ ამორძლებზედ ცნობები ბერძნების ნაწერებიდან იყონ კადმოღებული და ხართული. მათ უფრო სხანს ეს, რომ თითქმის არც ერთი შესანიშნავი გარეგანად არ მოაძოვება სტრაბონის ამორძლების, ქართლის ცხოვრების და რუს. ნესტორის შემატახეს შორის.

ეს სიტყვის ამოუღებლობა მათზედ ადვილობრივი შწერლებისა გვიძედას, თუ სრულიად არ გვარწმუნებს მასში, რომ მოთხრობა ამორძლებზედ არის ბერძნების ფანტაზიის დგაწლი. მაგრამ საქმე იმაშია, თუ რამ გამოაჩენა ბერძნების მიერ ამ გვარს შეგდომას? შეიძლება, მცირედიც არის ეუმოვნოთ ამ გვარს მათს შეგდომას ისეთივე ხარხული, როგორიც ედო ამერიკის ამორძლების მოთხრობის შედგენას? ხეწი მასუბი არის — შეიძლება. აქაც ისევე ის მიზეზი უნდა მოჭმედებდეს, რომელიც მოჭმედებდა ამერიკაში, ე. ი. კაცების ქალებათ მოხვეწება. რომ ეს ასე იყო, ამის საბუთების მოგვანა ბევრი ვი არ შეგვიძლიან, უწევსეთ ცოტა ოდენს მაგალითებს; ბევრის მოგვანაზედ ვი ზოდიშს მოვითხოვთ შეითხველთან, რადგანაც ჯერეთ ძრეულ

ამორძლები და ამორძლები წიგნებისათვის და ამორძლების სიტყვა

ძველ დროს შეეხება ეს ამბავი და ისტორიას მცირედ მოემო-  
კება, და მუორეც ხეხვ ან კართ განუითარებულა ამ საქმეში.

ხეხია მაგალითუბა შეეხებათ გუნებს, აჭარღლებს, ხაზარებს,  
და მონგოლებს. თუ ვატყულებმა ივილონის მცხოვრებნი სის-  
ვარტან კაცებათ ხათვალეს; თუ ხეგრება ევროპიულებს ზირ-  
ველად თეთრა მაიმუნება დაუძახეს; თუ კობხელებს ახგლიან-  
ნის თეთრა ვიღება ძაღლის კბილებათ მოეჩვენათ და სხ. ერ-  
თი სიტყვით, თუ ამისთანა მცირედი გარჩევა კაცის გარეგნო-  
ბაში იწვევს ამისთანა შედგომას, რა გრძობა უნდა დაუბანათ  
აზიის მონგოლის ტომის ხალხს, როცა ისინი შევიფიანენ ევ-  
როპაში? აი რას ამბობს რომის მწერალი — ამიან მარცელინი:  
„სიმხუფე და სიბრძნე გუნებისა გადაემატება სუველას, რაც კა-  
შეგვიძლიან წარმოვიფიანათ მხეცური და მქეიხარა. მხვილ-  
უმწვილებს რეინათ უდალკენ ებებს, რომ წვერი არ ამოუფი-  
დეთ; ამისთვის სიბერემდის აქეთ მოტელებილი პტყელი  
ნიკაპი. წასხმულა ტანა დიდრონის ხელ-ფეხით და თავი სა-  
შინელ სახეს აძლევს. უფრო აფვილათ შეიძლება ისინი თრფე-  
მხეცებათ წავთვალათ ან ხის სართებათ, ვინემ ადამიანებათ.  
(ეს შეეხება 375 წ. Historie Armen I 1. et. 10).

შეაქვს ხაფეზის გოთების მწერალი იორანხდი აშნარადკე  
აგვიწერს გუნებს და სხვათა შორის მეთხველის ეურადლებას  
აქვეს გუნების წვერის უქონლობაზედ.

ახლა მონგოლები ავიდოთ და ვნახოთ, იმათ რაღა შთა-  
ბეჭდილება დასტოვეს ამ ხალხებზედ, რომლებსაც ესენი ესტუ-  
მნენ. ზირველად მონგოლები შემოცვიანენ 1220 წ. აღბანია-  
ში და გასწევიტეს საქართველოდგან მიტყეებულა უარი კატმა-  
ნის მინდორზედ. აი რას ამბობს აგვანის მწერალი — ძაღა-  
თავის მონგოლების ისტორიაში მე-7 გვერდზედ: „ეს ზირვე-



და თათრები დამიანებს სრულიად არ ჰქვანდნენ; იმათი მკვ-  
დულობა ეკლავურსედ უსამძღვლესი იყო; თავები ჰქონდათ ისე  
დიდები, როგორც კამბეჩებს; თვალები, როგორც ჩინელების  
ცხვირი მოკლე კატასავით; საუკეთესო წამოტახილება ბაღე-  
ბივით. წვერები სრულიად არ ჰქონდათ. ხმა გამკმირავი,  
ფარეს არწივისა“. მეორე მწერალი ამავე საუკუნისა — გიორგიოზ  
ასე ამბობს: „იმათი სასე ვოფოხეთური იყო და კაცს თავს  
ზარს სცემდა. იმათ არ ჰქონდათ წვერ-სულვაში. (იქვე  
შენიშვნა). სტეფანე ორბელიანი ამბობს იმათ ზარის სასე ისე-  
თავე ტიტველი აქეთ როგორც დედაკაცებს. (იქვე შუ-10 შენ)  
ხო კიდევ ჰზარებულ ცნობა: „ჰზარების წინამძღოლმა დღევ-  
ბუხაჯანმა — რომელნიც სცხოვრებდნენ სრდილოეთ კავკასის ფერ-  
დოკებზედ (ჰზარები) — შეჭრისა ეველ თავისი ჰვეშერდომები:  
თემები, ხაღები, ზარის შთის, ჰაღაჭის თუ უდაბნოს მცხოვ-  
რებნი, თავის მზარსკენი და დალალის მქონენი და გამოუძებ  
ხაღაშქროთ. არავის შეკდლო იმის ვარის დათვლა. ზირველად  
დაეცა დარუხანდის ციხეს ხაღას; რომელიც კავკასის და ზღვის  
შუა იყო ამართული და საკვირველი კედლები ამ სიმაგრისა  
ბრამდის დაარღვია: უმსკაცისო, შესაზიზღი, ზირ-გაბტველებუ-  
ლი; უწამწამო, დედა-კაცის შეხედულობის მქონე და გა-  
წეწილი თმებისა დეფუხაჯანის ურდო ეპკერა შუბინებულს —  
ხაღსს და სულ ამოულიტა“. (Heteria Arvanj — 104).

ეველ ამ მაკალითებიდან სჩანს, რომ წვერ-უღვაშის უ-  
ქონლობას დიდს უურადლებას ატყუდნენ, როგორც გადმოღმა  
კავკასიელნი ისე ევროპაელნი. 2) — უწვერ-უღვაშო, გრძელ-  
თმიანი მტრის ურდო შესაძლო იყო შეზობულ ხაღსსაც კი  
მოსხვენებოდა დედა-კაცების ვარათ.

მოვიყვანოთ კიდევ მაკალითები, თუ რა უურადლებას იწ-

კვდა კაცების მიერ დიდა თმუბას ტარება. უარ-მუნებანი ავარელინი, რომელიც VII ს. გამოჩნდნენ ვიზანტიის სარდლად იყვნენ შემოვიდნენ იმავე თვისებით, რომელიც იმდროს ყველა ტომებს საშუალო შივისას და განსაკუთრებით ტურანულთ: თმები ჰქონდათ ჩამოშვებულები, რომლებიც ზოგჯერ იყვნენ გადაბმული (Historia Armeniae t. I st. 398), ავარლები ატარებდნენ გრძელ თმებს, ამოხს სხვა მწერალი. 559 წ. უარ-მუნების წარმომადგენლები შევიდნენ ვიზანტიის სარდლში ნებაართვის სათხოვნელათ შავის ზღვის პირას დასახლებულნი იყვნენ. ამ ამბავმა საშინელი არეულობა მოახდინა ქალაქში. მაყურებლებით ქუჩები, პანები და ტანჯრები გაიშლია; ტანისამოსი და ენა ამითი გუნური იყო, მაგრამ შესჯდულობა სულ სხვა ნაირი იყო — ამოხს თეთრყანე. იმათმა დალაღებით დაწნულმა გრძელმა თმებმა ყველანი მოიყვანა განცვიფრებაში (იქვე ატ. ისტ.). ჰზარებიც აწვადნენ დალაღებათ გრძელ თმებს, რისთვისაც ვიზანტიის იმპერატორებმა უძახდნენ მათ დალაღიანებად. (Historia Arb. 110).

ამ ნაირად, კერძობილებს აკვირვებდად ორი გარკვენი თვისება ელფორ საღებებისა: 1, წვერულაქმის უქონლობა, რომელიც მაინდამო საუკეთესო მამშვენებელ თვისებათ და კაცის ქალივგან გამარჯვებულიებით; 2, — გრძელი თმები, დაწნული დალაღებით, რომელიც უნდა ყოფილიყვნენ მარტო ქალის მამშვენებელ და გამარჯვებულით და აქ ეი უკუღმა იყო. თუ ამას დაუმატოთ შესამერ, რომლებსედაც უწებებს პიკრინგი. ე. ი. + გამარჯველი ნიშანი მოხვალის ტომის ხალხებისა არის ორივეს სქესის დედა-კაცურა მოყვანილობა, — თვალ-სახინო გარწევა არ მოიძოვება ორ სქეს შუა არც ტანის მოსუფლობით და არც ტანისამოსით, ასე რომ, უცხო კაცს გა-





უჭირდება კარხოსი კაცი ჭაღიდგან.<sup>4</sup> (იხილეთ მახტანის წიგნი. Amazony 181 სტ.) ხეც მივიღებთ უკულ იმ ნაშენებს, რომლებსაც წყალობითაც ესმანიელნი მოსტუყუდნენ. ამჟამად კაცები ამორძღვებით მივიდეს.

ამ მაგალითების შემდეგ იმედი მაქვს მკითხველი დამუთანხმოს იმ აზრში, თომ მოთხრობა კავკასის ამორძღვებზედ არის იმ გვარადვე შემდგარი, როგორც შესდგა ამერიკაში, იმ დროს როცა კავკასის იერდოები და მათზედ მცხოვრებნი არ იყვნენ რიგიანათ გაცნობილნი ელახებისკან, — იმ დროს, როცა კავკასზედ უკლაფერი, ჭორი და შართალი, ჭეშმარიტებით იყო მიღებული ბერძნებისკან, რომ ეს ასე იყო ცხადაა ბერძნობის აწერიდგან სკიფიასა (წ. 4. თ. 29), სადაც ის უოკულ გვარ ქმნილებებს იხსენიებს. ვისაც თვალი უდევნებია ჭორების მოგზაურობისათვის ერთი ადგილიდგან მუორებზედ, მათს თანდისთან გაზრდისთვის და ჭეშმარიტების სახით გამოსვლასზედ ბოლოს, ამას მეთანი შეუძლიან კარგათ აღსნახს თუ როგორ შეიძლებადა გუნების, ჭაზარების, ხვარელების და მოხგოლების მხასველებს გამოგონათ ზღაპარი ამორძღვებზედ და შემდეგ ბეერის მოგზაურობისა როგორ მიეღოს ჭეშმარიტების სახე ამ ზღაპარს. თუმც ბეერი მაგალითების მოყვანა შეიძლება ტყუილის სინამდვილეთ გადაჭრეაზედ, მაგრამ საჭიროდ არა ვთვლით, რადგანაც უკვლამ იცის, რომ ზღაპარში გამოგონილი ტყუილი მკვდარი ადგომ გუყიანაში დამტკიცდება, რომ გახეთში სწერია ესა და ეს კაცი ცნობებზედ და ამასა და ამას ღამაჩაკოსო, ხეში თვალითაც ვხახო. თუმც ეს მაგალითები ხემის აზრით საკმობა ამ გვარის დასკებისათვის, მაგრამ კიდევ მოვიყვან ერთს მაგალითს, რომელიც არ ვიცი რისთვის გამოიშეია თავის მოკლე შედგენილს ქართლის ცხოვ-

რებაშია შ. გვარამაძეს, როდესაც სხვა (გვ. 479) <sup>გადა</sup> გად-  
 ბიჯება მომშეისა აღმანიაში ვრცლათ აუწერია, <sup>სიხარის</sup> სიტუ-  
 კით მოხდა ომი რომაელებს და აღბანიელებს <sup>მოხარის</sup> რომელ-  
 შიაც მომშეიმ გაიმარჯვა. რომის მხედრებმა შენიშნეს შუომარ  
 მტრებში ბევრი დედაკაცები. შემდეგ ომის გათავებისა, ცხო-  
 ბის მოუყარე რომაელებმა მოინდომეს შეტეობა თუ ვინ თევენ  
 ესენი. დედა-კაცის ტანისამოსით კაცები თუ მართლა ქალები.  
 დედა-კაცის მკვდრების კროვას და დაუწვეს ხსრეკა, ცდილობდნენ  
 ეშინათ ვისიმე დედა-კაცის გვამი, მაგრამ ვერ იბოვეს ვერც  
 ერთი. სამაგიეროდ, სახეს მათ ამახონების ჩაჩქნები და ფეს-  
 სანმელები ბლამით. *Исторія осетинъ ст. 20 ПѢВЪ.*) თუ,  
 სახეში მივიღებთ რომ აღბანიელები, ჭარბები და მოსამზღვრე  
 თეშები ბევრჯელ ერთით მოქმედებდნენ, მაშინ ცხადთ დაინა-  
 საკით, ვინ უნდა უოთვილიყვნენ მოჩვენებული დედა-კაცები აღ-  
 ბანიელების ვარში. ეჭვი არ უნდა გვეჩინდეს, რომ რომის მხე-  
 დრობამ უწვერულვა მო, კრძელთმანნი და დედა-კაცების მსგავსი  
 ტანით თუ ტანისამოსით კაკასიის წრდილოეთის ფერდობის  
 მცხოვრებნი მიიღო დედა-კაცებათ და ამისთვისაც კარც ერთი  
 დედა-კაცის გვამი ვერ იპოვა, როცა ახლო განხრია.

შემდეგ ამ სიარის ახსნისა მე შელოდება ერთი საბუთიან  
 კითხვა და თუ ამ კითხვაზედაც მასუხი მივეცით, მაშინ საქმე ჩემს  
 სასარგებლოთ უნდა გათავდეს შუონი და სვენც კალამს ხელი უმოთ-  
 აი ეს კითხვა. თქვენი მოუვანიდი ცნობები გუნებზედ, ჭარბი-  
 ზედ, ავარებზედ თუ მონკოლებზედ ეყუთენიან ქრ. შ. აქეთ  
 საუკუნეებს, მაშინ, როდესაც მოთხრობა ამორძლებზედ ქრისტ-  
 წის დროს უნდა ეყუთებოდეს; მაშასადამე, ან თქვენი ცნობები  
 სულ უშინიშენელათ უნდა ჩაითვადნენ ან არა და ცოტაც არის



მათი ცხოვრების ნაშნები კავკასის გადაღმა იმ დროსაც უნდა  
 ამოეთათ, როცა ზღაპარი იხადებოდა?  
 თუმცა ამ კითხვის უმასხობა მაინც-და-მაინც არ არსებობს  
 ზემო მოუყანიდეს ახსნას, რადგანაც ვერ ერთი, რომ ძალიან  
 ძველ დროს შეესება საქმე და შესაძლოა ისტორიას ან შეესა-  
 ხოს ცნობა (მაგალითები ბეურია); მეორე — შესაძლოა, რაც  
 დღეს ისტორიამ არ უჩივს, ის ხვალ შეიტყოს. ამის მაგა-  
 ლითს გვიჩვენებს ახალი თეორია ცხოველებს მოდგმისუფ. ეს  
 თეორია სინამდვილის დასამტკიცებლათ ისე არაფერში სარკი-  
 რიბდება, როგორც ბალეონტოლოგიურ ნაშთებში, მაგრამ ამ  
 ნაირი ნაშთები ძალიან ცოტა მოიპოვებოდა და ბევრს ეჭვი  
 შეჰქონდა თეორიის დედა აზრსუფ. მაგრამ ეს ხაკლი თანდას-  
 თან შორდება, რა მეცნაურება წინ მიდის.); შესამეც. — ჩვენ უფ-  
 რთ ვგვიღობდით გვიჩვენებინა გ'ნა, რომლითაც უყარო უნდა  
 მოვსძებნოთ ჭეშმარიტება, ვინემ თვით ჭეშმარიტება, შეიძლე-  
 ბა ჭეშმარიტებას ვერ ვუღირსეთ, შეიძლება არც გუნებს,  
 არც ჭაზარებს, არც აუარულებს და არც მონგოლებს ან  
 მიყნათ ბერძნებისთვის მასალა ამ გვარის ზღაპრისთვის,  
 შეიძლება ერთ დროს გამოაჩინოს ისტორიამ, რომ  
 ჩვენს ხალხსუფ უფლიათ ნახვენებს ხადსებს უწინარეს სხვა ხადსს  
 და იმათ მიუყნათ შემთხვევა ზღაპრის შესადგინათ. მოსალოდ-  
 ნელია ეს ვუღლა. მაგრამ არის მაინც ცნობები, რომ კავკასის  
 გადაღმა უცხოურათ ნახვენებს ხადსებს იმ დროსაც თუ უწინ  
 არა, როცა ზღაპარი შემდგარა. ჭაზარებსუფ ცნობები ვიზან-  
 ტიაელებს აქვთ მე VII ს. ამის წინ არ მიდის მათი ცნობები;  
 მაშინ როდესაც აგვანის მემატიანებისა შეესება 123—213 ქ.  
 წ. (M. K. Исторія Арваніи кн. II ст. 65.) ვივიკნ სენ-მარ-  
 ტინის აზრით კერძოდოცს უნდა სცოდნოდა ჭაზარები (ჩა.



Амаз. Вейденбаума. ст. 293). მახამში ნახევრები ქაზარები დატემა სპარსეთის საზღვარზედ 450 წ. წინ (Historia Armeniae. ст. 321). ამას გარდა, არის ცნობები, რომ ძველ დროში ერთის სახელით, მაკ. ქაზარებად იხს., როგორც თავით ქაზარები ისემათის მოდგმის სხვა ხალხებიც.

სვენ გავთავით ვეელა ცნობები, რაც ვი ვეკონდა ხელი ამ მოთხრობის შესახებ, და ახლა შეგვიძლიან მოვიყვანოთ მოკლეთ ის, რაც ვსთქვით.

გარდმოცემა სვენებურ ამორძლებზედ უნდა ნათვალის ზღაპრით, რადგანაც: 1, ადგილობრივი უძველესნი მწერლები ვერ იცნობენ ამ სათვარ ღუდა-კაცების სახელმწიფოს, რომელიც მათ გვერთ არის ნახევრები სხვებისაგან, 2) არცა რა ზეპირ გარდმოცემა რამე არის კავკასიელებში ამის თანაზუდ შესახელი, თუმცა ვერ იყო შესახელითა რამე ამისთანა; 3, შირველად მას იხსენიებს სტრაბონი, ისიც ეჭვით, „ამობენო“. ეტუობა მას ეს ცნობა საეჭვოდ მანხნდა და თავის მხრით ვერ ბუდავდა ეთქო „მართალით“. 4, შემდეგი ცნობები ვაზანტელების და ადგილობრივნი გადამახინჯებულ-გადმომახინჯებული აწერია სტრაბონისა. არც ერთი ახალი, ფასის დასაჯები ცნობა არ მოამთვება მათს ნაწერებში; 5, არც ერთი მწერალი არ ამტყვიებს, რომ მან თავის თვადით ნახა ეს ქალები, ვეელა სხვის ნახაზზედ აფუძნებს თავის ნაწერს. 6, სხვა ქვეყნებშიაც ესევე გარდმოცემა ზღაპარი გამოდგა. 7, ამასვე ამტყვიებს ის

საყოველთაო ცნობილი ფაქტი, რომ ვველა ზღაპარით ეროვნებს შორის, რომელთაც უფხოვრიათ ან ცხოვრებენ დედამიწის სურგზე, დაწყებული ამ დროდღან, როცა კაცობრიობის რუსების მეტი სხვა გვარი სასოკადო ცხოვრება არ იყო და ხვეწის დროის განათლებულ სასოკადოებამდის, ხვეწ კხედათ ერთს და იმავეს: დედა-კაცების დამორჩილების მიმა-კაცებისაგან. არც ერთი პრინციპი ისე სუსხიანათ არ არის გატარებული კაცობრიობის წარსულ ცხოვრებაში, როგორც კაცების უფლება დედაკაცებზედ. რაც ბევრს დროს ავიღებთ მით უფრო მომეტებულს ძალაშია ეს პრინციპი. ძველ კაცს მუდამ თავისი აზრადი და ცხენი უფრო ძვირ-ფასს აზრდით მიაჩნია, ვინემ ცოლი. შეიძლება ვინმე დასამტკიცებლათ, რომ ამორძლებს სახელმწიფო შესაძლოა, მომიყვანოს დალომიელის გუადის დედაკაცების ვარი. თუმცა შესაძლოა ეს მართალი იყოს, მაგრამ მაინც ძნელია ამით ამორძლებს სახელმწიფოს დამყარება; რადგანაც აქ სხანს საშინელი დასაგვრ და დამორჩილება გრცობის მიერ დედაკაცებისა, მაშინ, როდესაც ამორძლებს სამიფოსათვის სჭირთა უკუღმა იყოს, ე. ი. ქალები უნდა სუბანიდეს კაცებს. 8, ხვეწებური ამორძლებს ზღაპარს უდევს ისევე ის ხარხული, რომელიც ედო ამერიკისას, ე. ი. კაცების ქალებათ მიღება; ამას შესაძლოთ ჭხდიან ზემომოყვანილი სურათები კავკასის კელურას ხაღისას; 9, რაღაც გაუგებარის მიხეზით უხედებთ ძველ მწერლებს ამორძლებზედ ლაპარაკი ერთათ კავკასიის კელურ ხაღისებთან; ეს ვარემოება ცოტათიც არის გვიწუნებს, რომ მთიული კელური ხაღა ვიზანტიელებს ესწავნებოდით ამორძლებათ, ასე მოსდის პროკოპის, მარცელინს, ზონარსურგს და სხ. 10, კავკასის კაღთებში შემწეველს კელურთ



ხალხების უფიქროსობას ისკუთვება, როგორც ამოწმდებისა,  
 შიშუტყვის მოშენება, შიშუდ წასვლა, შიშუ-მუშაობა, ტან-  
 სცმული, ხადრობა, შხედრობა და სხ.

0. 6-ლ.

1883 წ. თებ. 12 დღ.



ქართული  
ნაციონალური  
ბიბლიოთეკა

საქართველოს კომუნისტური პარტია

ცენტრალური

იმერთა მეფის სოლომონ I საფლავზედ. დაწერილი

ამის ავი კაცი ვიყავ — ტყე არ ვის ვაუფინუო,  
 უვიდი წლის ხმელი მამალი ხეს შვესვი და ვაუფლეო,  
 მწყემსი ვასუქე, ვალადე, ხეროს ჭკუ დეკადნუო,  
 ოსმალთ ჭვეუნები წავართვი, მათგან ხარავი ავიდე —  
 ამა საქმისა მომქმედმან ცხრა ადგი ტილო წავიდე.



(ჩვენ ოჯახზედ)

შეითხველსაც ეგოდინება, რომ ჩვენი მწერლობა მეტად გულ-გრილად ეპყრობა სოციალთა კითხვებს და, სხვათა შორის, საზოგადოებაზედ, იშვიათათ შეხედებით ბაასს რომელსამე სოციალოგიურს კითხვაზედ, და ისიც შემოსიხვევით, გაკვრით, უნებურად. საზოგადოება ბევრს რასმე კითხულობს, მაგრამ ესა-ზოგადოებაზე“ კი ან სულ არას კითხულობს, ან ძალიან ნაკლებს. ეს, რასაკვირველია, მეტად მასწრალებელია მწერლობისათვის. ერთკვარია, ცალმხრევი მინაარსი მწერლობისა უკარგავს ამ უკანასკნელს ძალას, ფრთებს ჰკვეცავს მას, უმცირებს სარბიელს. იქმნება, სხვათა შორის, ჩვენი მწერლობის ამ გვარ მიმართულებაში მოიბოკებოდაც ის უძღურება, უნაყოფობა, რომელიც ჩვენდა საშწუხაროდ, ასე ცხადს მოკლესას შეადგენს. მართლაც, რამდენი რამე იბეჭდება ჩვენ ჟურნალ-გაზეთებში პოლიტიკაზე, სახელმწიფო კაცებზე, ისტორიაზე და სხ -- და აბა მაკალითი მიჩვენეთ, რომ დაბეჭდილიყვეს რამე სოციალოგიურ მეცნიერებაზე კერძოში ასე არ ესმის მწერლობას თავის მოვალეობა. იქ ყველა მეცნიერებას, აგრეთვე საზოგადოებრივსა ჟეროვანო უურადღება აქვს მიქცეული, ასე რომ იჭურია აზროვნობა ჭარბონიულად მოძრაობს, ამისთვისაც არის, რომ იქ საზოგადოებრივი წარმატება კი არ მიდის, თითქმის შირბის. ჩვენში?





მა რა ითქმის კარგი ხეენ მწერლობაზედ! ეს უკანასკნელი უფრო უმანყო და ღამის კითხვებს ეწეობა. ადვილთ თვალსადაც ხეენ მწერლობას და გაოცდებით — თუ საიდან და რისთვის გამოიხდებოდა მან აწინდელი თვისი დასითიანი არისტოკრატიული (თუ შეიძლება ასე ვსთქვათ) მიმართულება. გნებავთ მაკალითი. ან მაკალითიც. რუსეთში და ევროპაში ათასობით იბეჭდებოდა თხზულებები ოჯახის დარღვევაზე, როსკიბობაზე, საზოგადოებრივი მატადოცა (ერთი შტოა საზოგადოებრივის სწავლის) უოველმხრივ შეიმუშავეს. ხეენ კი ექიმომდე სამარცხენოდ მიგვაჩნია როსკიბობაზე სუა და თუ მის ბესასებ დახწრე რამე, იქნება მონასტრშიაღ ცაგზავსონ ცოდვების მოსახანაიებლად და უოველიყე ეს მამის, როდესაც ხეენში როსკიბობა ვრცელდება და საზოგადოების სიმართლეს არღვევს, მოდიციის არსიკები მასაღებით საესე არიან და ხეენ კი უბრალო სტატისტიკური ცნობებიც არ მოკვეებოვება. რა ექიმობა უნდა გაუწიოს მწერლობამ საზოგადოებას. რა გზით და რომელი ძალით უნდა განუერთოს მან იგი სენიღვას, ავთიმოციობიღვან.

არც ხეენ წაუბიღწათ შეითხველების არისტოკრატიულ გეზოს. დიტერატურულ მადას. ხეენ სხვა მხრივ მოველამარკებით მათ ოჯახისა დარღვევაზე. ამას იმიტომ კი არა, ვითომ „იმედს“ სურვილი ჰქონდეს საზოგადო ეყების სმას მიჰქვეეს. დმერთმა დაისხნას იმედი: ამ ცოდვისაგან. დიტერატურული ტაქტი, დაქიანობა, მიღებული მიმართულებისადმი გუნდრუვის კმევა, ავტორიტეტების წინაშე მუხლის მოდრეკა და მათი უსწორ-მასწოროდ ქება (აბა დააკვირდი, შეითხველო, რანაირად დამცირდა ხეენი კრიტიკა, რა იაუად ისეიღება დიტერატურული რწმენა, რანაირი შეგობრობაა და რა აქებათა ქება იბეჭდება ხეენ გაზეთებში) დაწერილნი არ იქმნებან იმედისა

დროში, თუმცა „იმედი“ დიდს პატივს სცემს აწინდელ ავტორიტებს, სკანდალური აქტის მათი არა მცირე მხარსენებლობა. ჩვენი ასაკ-განდობის ერთმა დასამა მწერლობაში განსაზღვრულად „ლიტერატურული ოპორტიუნისმი“ და მიწერა სხვა მწერლობითს უამბობს, ლიტერატურული კერძების დიდებას. სადაღ მოთხოვნიან 60 წ. წ. კარდამოცემანი წმინდა ხელოვნება მოეზიანა გადაჭრულს, მღეუ გადმოსთარგმანს კავალის ესტეტიკასა...

ჩვენ დროს ოჯახი ირღვევა; მღელ საზოგადოებაში ამის მიზეზი არას განცხრობა, პუნი, სიმდიდრით გაუმადლობა, დაბად ხალხში — სიღატაკე. ასე აწეობს ღუი პღანი ერთს თავის ბაწაწა თხზულებას. „ფოლ-ქმრის გაურაზუ“ (O разводъ) თუ ღუი პღანის ქვეუბანში ოჯახი ირღვევა; ჩვენში ხომ ძირიანად დამსობილი უნდა იყვეს. ძირთღაც, კაცი რომ დააკვირდეს ჩვენი აწინდელი ოჯახის მღეომარეობას, მის მინაგან ძღვას და სიგოცხლეს, აღვიღად შენიშნავს თუ ძირიანად დამსობას არა, დასწეულებას მაინღ. ამ სიმწუხარო მოკლენას ჩვენში სხვა მიზეზები წინაუღღვიან. ეკრობაში კიღეუ სხვანი, მაგროამ საზოგადო მიზეზებიღ მოთხოვნიან. მკითხველმა უნდა იგოდეს, რომ ყოველ ხალხის ცხოვრებაში ასეთს თუ ისეთს საზოგადოებრულს მოკლენას კარდა განსაგუთრებითი მიზეზებისა, საზოგადო მიზეზებიღ მოეზოვებიან. სწორედ ეს უნდა ითქვას ოჯახის დარღვევაზედღ.

ღიად, ჩვენი ოჯახი ირღვევა. იგი აღარ წარმოადგენს მრთულს და საღს სწეულს, როგორღ ყოფიღა უწინდელ დროში. ამითი ჩვენ არ, კვინდა გუნდრეგია უემითი ძველ ოჯახს, არა, ძველი ჩვენი ოჯახი, როგორღ უვეღა ხალხის ოჯახი ძველ დროში, ბეკრად დამახინჯებული იყო, ბეკრად სთარგუნავდა გა-

ნის პიროვნებას, თავისუფლებას, ღირსებას, დიდი ხარხარისობა მოიპოვებოდა იმ ოჯახში, მაგრამ ყოველსავე ამასთან მას ბევრი სახარკებლო და შესანიშნავი თავისებავებები ჰქონდა. მხოლოდ ამ გარემოებით აღსწვება ის ჭკმაბრიტება, რომ შეეძლო ოჯახი უზრდოდა სამშობლოს თავგანწირულ მამულის შეიღებს, რომელთაც საქართველო დაიგვეს. ახალი ოჯახი კი ურდის მართო უძლიურს და დაერღობილ პირებს, რომელთაც — კეთილ საქმეს ვინ იტყვის! — უმანგო ოცნებაც რაიმე კეთილზე ვასჭირებიათ. და ყოველივე ეს იმიტომ უფრო საუფრადღებოა, რომ აწინდელი ჩვენი ოჯახის შინაარსი უფრო ჭკმაბრილია, მასში, შედარებით ძველი ოჯახის შინაარსთან, დამორებით დიდი განათლება სუფევს, — მასთანადაც, უფრო წარკვი გავლენაც უნდა ჰქონდეს; მაგრამ არ არის ასრე. რა არის ამ მოვლენის მიზეზი? რისათვის არის, რომ აწინდელი ახალ-გაზდა ქართველი, აღჭურვილი ახალი კვროპიული მეცნიერებით, მოკლებულია თანოსნობას არამცოთუ საზოგადო საქმისათვის, თვით საკუთარი კერძო საქმისათვისაც და თავის ცხვირის იქით გულანას ჭბედავს? მეორეს მხრით — რა მიზეზი იყო, რომ ძველი საქართველოს ახალ-გაზდა დამორებით უფრო უმეცარი, დესმორტურ ოჯახში აღზდილი კვლესიურ წიგნებზე და უმეტესად სპოლასტიკაზე, ვიდრემდისინ აწინდელი ხასიათის მეცნიერებაზე, სამაგალითო მუშაკი და მოღვაწე პირი იყო? უღონობა ჩვენი შეზღობისა ნებას არ გვაძლევს ვრცლად ვუჩვენოთ მკითხველებს ყოველგვარი მიზეზი ამ სამწუხარო მოვლენისა. ჩვენ ზოგიერთა მიზეზებს დავასახელებთ.

პირველ შემხედვით ამ მოვლენას მკითხველი აღსწვება მართო აწინდელი ჩვენი შეუსაფერო განათლებით ჭ იფიქრებს, რომ თუ ახლანდელი ქართველი ახალ-გაზდა ასე უძლიერი და სუსტი არსე-

ხა, ამის მიზეზი ის კახელით, რომ განათლება ხელისუფლებას  
 ადავს არ არის აღმოცენილი. ამ აზრში არ არის მთლად  
 სრული ჭეშმარიტება. სრულიად მართალია, რომ განათლება  
 ძალას ჰკარგავს, როდესაც ნამდვილ ნიადაგზე არ არის დამუ-  
 რებული, მაგრამ მართა ეს მიზეზი დაბოლოებით მოკლენს  
 არა ხსნის. საქმე იმაშია, რომ, რომელიც ცნებათ მოკლენს  
 ადრით, მას მართა ერთი მიზეზით ვერ აღსნიოთ. საზოგადო-  
 ბრივი სხეული შეტად რთულია, მისა შინაგანი სიფარგხლე და-  
 ფუნქციონალი მრავალ ძალაზე; ერთი მოკლენა ამ სხეულისა შე-  
 რატონთან თრგანიულად არის გადაბმული, შეკვშირებული. ამის-  
 თვის ერთი მიზეზი არ გამოდგება მოკლენის ასახსნელად.  
 რომ უოკელივე ეს მართალია, სჩანს, სხვათამორის, ამ ფეკ-  
 ტიდვან, რომ ესლაც ბევრი მოიბოგება ხვენ სამშობლოში ისე-  
 თი თჯახსია. სლაც სწავლა-განათლება შეკლებურს გზას ადგია,  
 მაგრამ თჯახებიდვან კი სულ სხვა გამოდინ. მაშასადამე აწინდე-  
 ლი ხვენი განათლება შეიძლება ერთი მიზეზთაგანი იყავს და  
 სხვა არაიყრი. ხვენი აზრით, უმთავრესი მიზეზი უნდა მო-  
 იძებნოს თვით თჯახის ბუნებაში, მის არსებაში, მართლდს ამ-  
 სობს ღუი-ბღანი, რომ თჯახის აკებულება მიემსგავსება სა-  
 ხელმწიფოს აკებულებასს, ბოლოს რაც სახელმწიფოს ეხართება,  
 ის თჯახსია: ერთიაც და შეორება, მოუძღურებული კარ-  
 ღება . . . უწინდელი მშობლიური თჯახი ირეკვ და ამ  
 ბრძოლის გამო ვერ ასრულებს თვის დანიშნულებას. თჯახი-  
 სათვის სწორთა ერთობა. . . როდესაც ამ ძალას, რომელიმე  
 კარემობათა გამო, ზედ ერთვის სხვა ძალა, . . . . .  
 მაშინ თჯახის ერთობა იკარგება, და, როდესაც  
 თჯახს ერთობა აკლდება, მაშინ კიდევ თვით თჯა-



ხი საღი სხეული აღარ არის. საქმე იმაშია, ჩემო შეიძლება, რომ ეველა ხალხის ოჯახის, იურიდიული თუ სხვა კატორი კომპლექსა აღმოცენილია ხალხისხურ ნადავზედ და ამჟამად მათარება ოჯახისა მამინ შეიძლება, როდესაც ის (ოჯახი) შობილურ ნადავს არა სტოკებს, ესე იგი წინ მიდის თავისი ინტერესის ძალით, ეტანება წარმატებას თავის გუთიღისათვის. შეიძლება ერთი ხალხის ოჯახში სხვა ხალხის ოჯახის ზოგიერთმა ელემენტებმა ადგილი დაიჭირონ, მაგრამ ამ შემთხვევაში სჭიარია, რომ ოჯახში ფექტუალ თავის ნადავი არ დატარგოს ე. ი. არ აუგვიოს იმ გზას, რომელსაც ეს წარმატებაში მიტყავს. თუ აუტყია, მამინ თვით აკბულება დაიფუქება. ოჯახიც დაუძღურდება.

ჩვენში ოჯახის დარღვევა უფრო დიდს წოდებას ეტეობა. ისე უოფილა სხვაგანაც. მართალია, გლეხის ოჯახშიც არა ტრიალებს ძველებური სხეობრივი ძალა, რომელმაც აქამომდე დაიცვა ეს ბევრად შესანიშნავი ჩენი ერთი მუცა — ხალხი, მაგრამ, რაც უნდა იეკეს გლეხ — კაცობის ოჯახს ისე არ ეტეობა დარღვევა, როგორც მაღალი წოდების ოჯახებს. სხვათა შორის, ამ მოკლენის მიხეზი იქმნება ის უოკლად ცნობილი კარემოებაც იეკეს, რომ დაბალი ხალხი უფრო ჩვეულებრივი ხასიათისაა და უფრო წინააღმდეგობას უწევს კარეგანს მოკლენათა ძალებს, ვიდრემდისინ მაღალი წოდება. ბევრი ფაქტების მოგვანა შეიძლება ისტორიიდან იმ აზრის დასამტკიცებლად, რომ მაღალ წოდებაში უფრო დიდია მიდრეკილება სხვა ხალხის ჩვეულებების მიბძვისადმი, ვიდრემდისინ დაბალ წოდებაში.

სწორედ, ოჯახის დარღვევა უფრო მაღალ წოდებას ეტეობა. უცხო ელემენტების ქვეშ ჩაყარდნის შემდეგ, ჩვენმა მაღალმა წოდებამ ბირკლადეუ კანათლების კარეგნობას მიტმართა. ევრო-

მიუღი განათლება წამოსწყევდა და განაუთარებდა. ხეზე უჯახს, მაგრამ უბედურებაც ის იყო, რომ ნამდვილი ევროპული განათლება გონიერულად არ შეითვისეს და შინაარსს კარგვლობა ამჟობისეს, აზრს — ფორმას. განათლებაც, ხეობა შეთანხმდა, ერთ-მინა მახვილია. შეიძლება ამ მახვილით, თუ ის გონიერულად არ მოიხმარე, თითონ შენვე დაიჭრა შენა თავი. აი მაგალითიც. აწინდელ ევროპაში შუა წოდებას, კერძო წოდებულ ბურჟუაზიას, დაარსა ბურთი და მოუღანია. რისთვის? თქვენც დამეთანხმებით იმაზე, რომ ამის უმთავრესი მიზეზი ისიც იყო, რომ არასტოკრატიაში გზა აუქცია ნამდვილი განათლებას და ამ უკანასკნელს ამჟობის კარგვლობა. ახა დააკვირდი დასავლეთ ევროპას. იქ უმატესად შუა წოდებებიდან გამოდიან წარჩინებული კაცები, და ეს იმიტომ, რომ შუა წოდებამ კარგად შეიგნო თუ სად არის ძალი და ღონე. იმ დროს, როდესაც არასტოკრატია ასე გულმოდგინეთ სწავლობს „ზრდილობის კოდექსს, ბურჟუაზია იწადება ნამდვილ განათლებას — ვიდრემ დიდი სიმდიდრე და ბუკრი თავისუფალი დრო იმასაც არ წაიფდენენ არასტოკრატების გზებისაკენ. არასტოკრატია? ვინ არ იცის, რომ მისი განათლება შედარებით უფრო სუსტი და უღონოა. გგონებ თითონ რომელა მაგალითი რომ უზენათ შეთანხმდეს ურიტო არ იქნება.

ჩვენშიც მაღალია წოდებამ განათლების კარგვლობა კადმურთა და შეიქმნა მიზეზი იმ არეულ — დარეულობისა ოჯახში... და ამ განათლების კარგვლობას წინაუძღოდა განათლებული ცხოვრების კარგვლობის შეთვისება, „ზრდილობის კოდექსისა,“ ჩვენშიც, როგორც სხვაგან, მაგ., ევროპაში კერძო წოდებული კორპორა შეიქმნა ცხოვრების ბურჟუაზ და ამ ბურჟუაზ ამენდა ის დასათიანი და კლასური შენობა, რომე დასაც განათლებული ოჯახი ეწოდების და სადაც მუტად ცოტ



ჭაერმა დაუნდობელი კრიტიკისთვის, ყოველად შეუწინაურებელი ანალიზისათვის. ეს ეტიკეტი გონებას ასუსტებს, აზროვნებას აწვრილმანებს, გრძნობებს ანღუნებს და სტეპობას. ჩვენი მაღალი წოდებისათვის ის მით უფრო მანებებელი გამოდგა, რომ წინადაცხობება მარტივი იყო, არისტოკრატის სხვა საქმეები ჭკონდა და ეტიკეტისთვის არ ეკვდა. სოციალთა მკითხველი გაიკვირვებს ჩვენ აზრს. არა, ჩემო ბატონებო, თვით დასაკლეთ ევროპაში უკეთესი მწერალნი არისტოკრატის დაუძღურებს, სხვათა შორის, ამ მოსკოთ ღსნიან, რომ არისტოკრატამ თავის სთავგანებლათ აგვიან ზრდილობის კოდექსით, ეტიკეტი. აწინდელი ევროპის მაღალი წოდების გონებითი სიჭკლეკე, სისუსტე უნდა აღსინას ამ კოდექსის განვლენით. წაიკითხეთ მაგ. მიქენიერი ენციკლოპედურა თსზულება ედვარ კინესი „ახალი სული“ (ფრანგიზულ ენაზე) და დაინახეთ — თუ რა შედეგები მოსდევს ზრდილობის კოდექსს. და მართლაც, რა არის მინაზრსი ამ კოდექსისა? ღაზთთანხი კარკენობა, უნისობის კილო, უფრო ფორმა ვიდრე მდისინ გონიერული აზრი. კანა ამისთანა ჭაერში გონიერულად აღიზრდება სხეობრივი არსება?

რასაკვირველია, მკითხველი ისე არ გაიგებს ჩვენ აზრს, ვითომ ჩვენ ბერეუაზული წყობილება და ღტოღვილება ყოველმ ხრივ მოგვწონდეს; ჩვენა გვაჭეს ღაშპარავი მარტო ერთ მხარეზე. ეგრეთვე, რაც შეეხება ჩვენს ღაშპარავს არისტოკრატიაზე იმედი გვაჭეს, რომ ამის ისრე არ გაიგებს მკითხველი, ვითომც სიჭკროთ არ იყავს ზრდილობა, კარკენობა, კილო გარკვანი ცხოვრებისა. არა, ყოველივე ეს სიჭკროთა და ჩვენც, შიკრისა არ იყავს, ვერ გავვიტია რისთვის უკვირდა რუსისოს, როდესაც იმის წინ გრძნობა ფრწხილებს ისუფთაებდა, რადგანაც:

И можно быть дѣльными людьми

И думать о красѣ вещей,

მაგრამ ვნება და ზარალი მაშინ არის, როცა მთელი ცხოვრება მარტო ეტიკეტზე და კარკას ზრდილობაზე აშენებულია, როცა უოკელივე ეს აღვიარებულა ცხოვრების ღვა — მარტოა...

იმის შემდეგ, როდესაც ჩვენ წინაშეთა აიღეს თავზედ ხელი და სთქვეს, ჩვენ თავს ჩვენვედარ მოუვლითო, ჩვენი მაღალი წოდება მიეშურა კერძე წოდებულ განათლებულ ცხოვრებას მისი „გვერებით“, აბალებით“, „ტანტებით“ და სხვა და სხვა... აი სწორედ მაშინ შეიძლება სიმტკიცე ჩვენი ოჯახებისა. წინადა, ჩემო შვითხველო, როგორც ზემოთ ესთქვათ, ჩვენ მაღალ — წოდებას დრო აღარ ქჭონდა აწინდელი განათლებული ცხოვრებისათვისა. მას ვისერზე აწვა აღარ, კარეშე მტერი, სახელმწიფო საქმეები, და ამისათვის ვიდევ ტვინის მუშაობა იყო საჭირო. საქმეს ცოდნა უნდოდა და ამ უკანასკნელს ვიდევ აღზდა, მოშზადება. ამისათვის ოჯახის უმთავრესი დანიშნულობა მაშინ სხვა იყო. მისდა საკეთილოთ საჭირო იყო, რომ ოჯახისაგ და ქვეყანისაგ დირსეული დამცველი და მეთაოსსე ქულოლოდა, და ვიდევ ზრდიდა ამგვარ შეილებსა. შემდეგში, როდესაც ახალი მთავრობა შემოვიდა და მტერი აღარ აწეხებდა მშვიდობა ჩამოვარდა კარეშე მტერთაგან, უსაქმოდ დარჩა, მან ხელი მიჭყო მთლად განათლებულ ცხოვრებას, ესე იგი დროების კატარებას. განჭქრნენ ის შირობები, რომელთა დახმარებით ასმარეზზე გამოდიოდნენ ჭაბუა ორბელიანები, სოდომან ლეონიძეები, მოედანი დარჩათ ბაღეტიშვიტრებს, შლეიფებს, კლუბების ამოდლანებს, კერობის განათლების მაიმუნებს. ეს მაღალი წოდება უსაქმოდ დარჩა სწორედ იმ დროს, როდესაც



მთელი რუსეთის არისტოკრატია თავიანთ სტეპად განათლების კარგეობას. მაშინდელი დაუვიწყარი დრო ის დრო იყო, როდესაც საფრანგეთის კარგეობის განათლებამ რუსეთში... ამისათვის ჩვენი ძალადი წოდების ძალა და ღონე გამოიბრუნა კარგეობის განათლების მიღებაში.

ჩვენ ოჯახში დაარსდნენ უხადი სტიქიონებია. უჩინდელი ფორმულა ჩვენა, რომელიც შედეგი იყო წინანდელი ცხოვრებისა, ნაიფუშა და მთელი სამიულობელი დამჭირა პირადმა სარკულობამ. „მე“ გაღმერთდა, ტადარი ავეო. საკვარველი მუუდროება და მშვიდობიანობა ჩამოყარდა, აზროვნება თითქო განჭქრა, გონებით მუშაობა მოიშალა ამ სამოც ოთხმოცი წლის განმავლობაში . . .

საკვარველი არუელ — დარეულობა დაარსდა ოჯახში. მამა, მამა არ არის, დედა — დედა, შვილი — შვილი. არავითარი წყობილება, არა ვითარი დისციპლინა არ არის აქა, არა ვითარი წესობრივი განვლენა, არავითარი საზოგადო ლტოლვილება არ იხელება, რასაც წინანდელი ოჯახი არ იყო მოკლებული. მართალია, არც მაშინ იყო დახმული „მე“ (ან ვი როგორ შეიძლება, რომ ის როდისმე იყოს დახმული), მაგრამ მაინც ჩვენსა კვარსა საშატოთ ადგილი თვით ეგოიზმი, თავის შესარსით უფერული არ იყო, როგორც ასლა. ეგოიზმს ეტეობა ეფროვნება. საფართოვე. იქმნება სწითლით რომ გუქებნათ, მაშინაც ძლიერ გუბოვნით ძველ საქართველოში ღუარსაბ თათქარიძე. უოკელ შემთხვევაში ამ სუსტს და ჭლექიან არსებას დამორებით სკობიან ენერგიული ძველი ბაშიუზუვი, თუნდ ამიღახვარი ანდუყაფარ, („თამარ დახენელი“)... ეს უკანასკნელი ტირანი იმით მაინც იყო კარგი, რომ ენერგიას იხენდა... უემოდ მოხსენებული მოკლენის მიზეზი, კარდა პოლიტიკური ვარქმოებისა, ისიც იყო,

რომ ჩვენს ძველ ოჯახში მკვიდრად ქმონდა ოჯახი მოკიდებული წესს, დისციპლინას, მართალია, ეს წესი ბევრად დესპოტიურია იყო, მაგრამ მაინც დიდი სიკეთე მოჰქონდა. — თითქმის ეს წესი წარმოსდგებოდა მაშინდელი გარემოებისაგან. როდესაც რომელიმე შვეიცრის გარემოება ემხოდა, ოჯახის წესიც იცვლება. ძველი რომის ოჯახს რომ დაეკვირდეთ, განწყობრდებით: ოჯახის წესობილება სთრფუნავდა კაცის ბუნებას, მაგრამ სტიპიონებია, გრაქებია, კატონებია არ აქვდა . . . მაშინ ოჯახიც მოუძღვრდა, ამგვარ შვილებს იტალია ძვირადღა თუ ზრდიდა. საყვარელი ეს არის, რომ ყოველივე ეს მოხდა მაშინ, როდესაც საოჯახო კანონებია უფრო ჭეშმარიტნი იყვნენ, ვიდრე მდისის უწინ. შეათხველი, კკონებ, იმ უმეტრებას არ შემწამებს, ვითომც ჩვენ ოჯახის დარღვევას მარტო ამ მიზეზით ვლსნიდეთ, არა, სხვა მიზეზებიც არიან.

უწინდელი წესის ადგილი ჩვენი მადლი წოდების ოჯახში დაიჭირა იმ წესმა, რომელსაც რუსულად კრეკიან «кодексъ житейской мудрости». ეს კოდექსია ითხოვს სრულს დამორჩილებას ცალკე მირისას იმ ძალისადმი, რომელსაც საზოგადოების სუას, აზრს უწოდებენ. სრული მონა უნდა იყუე ამ აზრისა, თორემ გიყს დაგარქმევენ. ეს რომ თაყიდეგან ატვილდეს, საჭიროა ჯამაზობა, საზოგადო ოჯახის ხმის მიდევნა. ამისათვისაც ხშირია, რომ აწინდელი ახალგაზდა ბრწინვალე კვამი, კარეგანის მხრით, ვითომ განვიითარებული, მინაგანის მხრით წარმოადგენს იმ ქლეკიანია აზრებისას, რომელნიც უხვად მოიძოვებთან ნახევენეს კოდექსში: უკვლა იმას მისდევს, რისაც ბძანებს ის კოდექსია, და რას ბძანებს იგი, ეს რომ კარგად უნდა იცოდეს შეითხველმა.

რას სწავლობენ აწინდელი ქალბატონები...

«Французскіе романы вамъ помогутъ,  
И верхнія выводить потки,  
Къ военнымъ людьямъ такъ и льнуть,  
А потому что патриотки!»

ყოველივე ეს ნეტარება და ბედნიერება კანონიერი ნაყოფია შემოდ ხახვენები სიბრძნის ყოფიერებისა.

აღვთ, თუ გნებავთ, ესტეტიკური მხარე ჩვენს ოჯახისა. სრულს ტექნიკურებს აღვიარებს ეინე თავის ახალ სუფშია, რომ ცხოველებმა და ფრინველებმა ძლიერ ავიბეს კაცებს ესტეტიკაშია. მართლაც, რა მოხერხება ზ ესტეტიკური ღირსება სჭირდება თუნდა მამალ — ბუღბულს დედალი — ბუღბულის საყვარულის შოგნისათვის? რა ხელფინებაა სჭირაო! მშეებარად სწერს ამბე ეინე. ჩვენს ოჯახის სულ განიდევნა ნიჭი, გრძნობა. ცოლ-ქმრობა გაჭრობათ გარდაიქცა. უწინდელი თავადობა „ღირსებას“ მანც აფასებდა. ესლა ღირსების ადგილი ანტარებამ დაიჭირა. შვითხელი ნუ იფიქრებს, ვითომ ჩვენ თანხუგრძნობით უწინდელს კასტიურს ოჯახს, არა, ჩვენ ღრმად ვართ დარწმუნებული, რომ ოჯახი მოშორებული უნდა იყოს უწინდელს, წოდებრივ ხასიათს, რადეკანაც მხოლოდ მამის შესრულებს ის თავის დანიშნულებას, მხოლოდ მამის მოტივენს ხელში ერთობას, ძმობას. ჩვენ მხოლოდ იმას ვამბობთ, რომ წინად ოჯახს წოდებრივი მრინცადი მანც მოეპოებოდა; ახლავესეც გამოეცალა მას და დარჩა ხელცარიელი, მოშორებული წნეობრივ საფუძველს...

გლეხ-კაცის ოჯახიც შეირყა; ეს ცხადია, ეინე ეი ჩვენ ცხოვრებას სწავლობს. ბეკლებური დიდი ოჯახი, სადაც ქართულ ძმობის, ერთობის გაკეთილებს სწავლობდა, ესლა ფიქციით შეიქნა. აწინდელი გლეხის ოჯახი სწორედ რომ მიეროსკობი-

ული ერთეულია უწინდელ მრავალ—წევრთან ოჯახთან შედარებით: მას მასთან ველან თავსდება, რძალი რძალთან, შეილი მამასთან... სამდვილი ბიბლიური კოდოლის სურათი ტექსტით. უწინ, ხემა შეითხველო, ოჯახი იყო თითქმის ერთად ერთი დაწესებულება, სადაც კაცი იზრდებოდა მამულისათვის, და ოჯახისათვის. მაშინ ოჯახი სკოლა იყო, სკოლა პრაქტიკული, სადაც უფროსი მასწავლებელი იყო უმცროსისა, ან შეისწავწავლეთ ხეხი ისტორია. იქ ღიაინასკოთ, რომ თითქმის ყველა უკვანა და გამოხენილი ქართველი ყოველთვის ოჯახში სწავლობდა ამისთვისაც საქართველოს ცოტა მოეპოება თეორეტიკები და ასე უხვად მოქმედი პირები. „შველ საქართველოში, კვანებ ძნელად იპოვნით ისეთს პირს,“ რომელიც მარტო თეორიას გამოხადგომოდეს და ცხოვრება კერძზე მიედოს. გლეხ-კაცის ოჯახიც სკოლა იყო და ეს სკოლა მათ უფრო კარგათ ასრულებდა თავის დანიშნულებას, რომ ოჯახი მრავალი წევრებიდან შესდგებოდა.

ზოგიერთი კატეგორიებს, რომელთაც დიბერალობა თვალში უძვეთ და არა თავში, ჭკობით, რომ მრავალ სულის ოჯახში კაცი თავისუფლებას ვერ მოუღობს. აი რას ამბნებს ყოვლად დიბერალური „შრომა“: „მრავალ სულის ოჯახში ოჯახის წევრი ვერ მოუღობს თავისუფლებას და ამიტომ კადის ოჯახიდან და ცალკე ესახლება“ (შრომა, № 7, 1883 წ.) საკვირველი ღოდოცა! უარსტოტელიდან დაწვობილი აქამომდე სულ იმას ამბობენ, რომ კაცი საზოგადოებრივი ცხოველია, იმის ზნეობრივი თავისუფლება მარტო საზოგადოებაში იზრდება და „შრომა“ კი სულ სხვას დადადებს. მაშ სად, თუ არ დადს ოჯახში, შეუძლიან რიგისს კაცს შეისწავლოს გაკვეთილება საზოგადოებრივი ცხოვრებისა? სად უნდა გააწერათნას, ზნეობა-



თი აღიზარდოს კაცი, თუ არ ისეთ ოჯახში, სადაც ის უფრო  
 წამს თავის მკაცრს კაცებს ქმედებს? ხუ თუ თქვენ უფრო-  
 კოდ დაწინაურებულნი დაბერადები, გვინათ, რად მისი მკაც-  
 რი თავისუფლებას მაშინ მოუღობს, როდესაც ის, გავსკავის  
 უბნდგეილისაჲთა, გამოქცეულ კლდეში სცხოვრობს? თავისუ-  
 ფლებს მაშინ არის გონიერულად განწყობული, როდესაც ერთს  
 კაცს, თავის თავისუფლებასთან, სხვების თავისუფლებაც ესმის,  
 მის აღიარებს და უფრო ემორჩილება. ამ მხეობრივ საფუძველ-  
 ზე ამოყვანილია კაცთა შორის უოკლეტური კავშირი — ოჯახი,  
 სახელმწიფო და სხ. ამას ამბობს თვით პოლიტიკური მეცნიე-  
 რებაც. მაშა სადამე, მრავალ სულანი ოჯახი და ოჯახის უფროსი  
 კაცის თავისუფლებას არ უშლის, არ სთარტუნავს; არა თუ არ  
 უშლის და არ თარტუნავს, არამედ უფრო დიდს სარბიელს უბ-  
 ნავს თავისუფლებას... თავისუფლებას ავიროებს ოჯახის წევრ-  
 ბის რთოდენობა კი არა („მრავალ სულან ოჯახი“), ოჯახის ში-  
 ნავანი აკებულება, მისი იურიდიული და მხეობრივი სული, მი-  
 მართულება. სადაც მაშა სრლესტოს «Домострой»-ის აზრები  
 სუეკვენ, იქ თუნდაც ოჯახში ორი სული იყეს, (ცოლ-ქმა-  
 რი), მაინც კაცი თავისუფალი არა ოდეს არ იქმნება...  
 კლებს — კაცობის ოჯახი წვრილმანდება — ამის მიზეზი სრუ-  
 ლებითაც არ არის ის კარკმობა, ვითომც მრავალი სულან  
 ოჯახში კაცი თავისუფლებას ვერ მოუღობს. არა, ამის მიზეზი  
 კახლავთ ის, რომ წინაჲ მჴიდრო კავშირი იყო ოჯახის და  
 მოკლი ხალხის წეობილების შორის და ახლა კი ეს კავშირი  
 მოისმია. მართლად შენიშნა აშრომაში, რომ „არც კანონს მოს-  
 წონდა ოჯახის გაყოფა. მეყუე გაყოფაში, კანონის ძალით, მოე-  
 ცედ ნაწილს იღებდა და ვახტანგ მეყუე კი იმას სცდილობდა,  
 რომ ოჯახი არ გაყოფილიყო. რისთვის? მისთვის, რომ ოჯა-



ქართული ზიგლიოთეკა 1883 წ. № I

(ყოველთვიური გამოცემა, ფასი 6 მ. ქუთაისი).

ზეენ მივიღეთ ქუთათური ქალების, თეურა გამოცემის პირველი წიგნი. ეს პირველი წიგნი არის კარგა მოზრდილი და კვლევი წიგნი; ასე, რომ, იმედათ, ვისაც წავითხვა ეზარება, იმას სტოლზედ დასადებად მაინც მოეწონება და ამ მიზნით იყიდის.

ზეენ სასეში არა გააქვს ამ ხანად წიგნის დაწვრილებით განხილვა. ჟერ-ჟერობით ზეენი კალია — მურად მივკვებნეთ იმ ქალებს, რომელნიც გუბარდებიან კელიან გზაზედ მხარ და-მხარ სიარულს. ან კი როგორ არ უნდა გვიხაროდეს, როდესაც ვტყობილობთ და ვაწმუნდებით, რომ ქუთათურ ქალებს მაინც უგმით ღმერთი უსაქმობისა და ტყუილად უბრალოდ ცხოვრებისა, და ბუკსა სვემენ: აღარ გვინდა ძილი, ახლა გვინდა წიგნი. გაუმარჯოს თქვენს დრომას! გაუმარჯოს! თქვენი მიზანი — ყითხვის სურვილი გააგრძელოთ სასოცადოებაში — ერთად წმიდაა, მტირე და ცხადი; აგრეთვე, ამ მიზნის მისაღწევად თქვენი გამოცემა არამც თუ უსარგებლო არ იქნება, სამაგიეროდ დიდს სარგებლობასაც მოუტანს.

ვიმედოვნებთ, ის სასოცადოება, რომელსაც ჟერ ყითხვის სურვილი არ გატლებიება (იქნება ვინმე იტყვიულობდეს?) და რო-

მღის წინაგ ბოდიშს იხდის რედაქცია, იხვენი გამოცემა ესდო  
 თუ უნაკლულო არ არის, შემდეგისათვის ყველაფერს აღარ  
 იყოხოსა, უუურაღღებოთ არ დასტოვებს ამ გამოცემას და ჩულის  
 მოწერით თუ კალმით დაქმნარება. თვით წინასიტყვაობა ისე-  
 თის სიტყვით და თავმდაბლობით არის დაწერილი, რომ თით-  
 ქო რედაქციას სწამდეს ჩვენებურის ანდაზის — (გველსა სურვილით  
 ამოიყვანს ეს ტეტილაჲ მოუბარია) — სიძაბრთღე. უამისოდ რე-  
 დაქციის ტყუბა ბოდიში: „ჩვენი გამოცემა უსარგებლო არ იქ-  
 ნება, შემდეგში ეს ხელეუღვანებს აღარ იქნებაო“ ამ საზოგა-  
 დოების წინ, სადაც წიგნი იტემა არა იმისთვის, რომ სწავლა  
 მოჭეინოს, არამედ — გითხვის სურვილი გააგრძელოს, უადგი-  
 ლოდ ჩაითვლება. მაგრამ ამას თავი დავანებოთ.

წიგნი შესდგება სამის მოთხრობისაგან: 1) მამულის სა-  
 მკალითო შვილი; 2) ხეთი წელი ამხანაის მოხანტერმა და  
 3) აკლდამება. ეს უკანასკნელი მოთხრობა ვერ არ არის დას-  
 რულეზული.

ჩვენ ეს სახელები ამოწერეთ, მაგრამ ვამბობთ ვა — უფ-  
 რთ არ დაუფიქროთ წიგნისთვის სურვილი საზოგადოებას? მართ-  
 ლაც რას იტყვიან ჩვენი ქალები და ვაყები — რა დროს მამულის-  
 შვილობა და სიუყარულია, როცა ერთმანეთივ ვერ შეგვიყვარებათ?  
 მერე მამულიშვილი რა ისეთი გვარია, რომ იმათზედ მოთხრობა  
 დაგიწრითო და ქალაღდი გაკათეულებითო? ან ვის ემონასტრება,  
 როცა ვანდ-ბუღბუღის მაისი დგება და გეხერება უოვედს სადა-  
 მოუბზედ იმართება? — არა, შენგან არ მიყვირს, მოხანტერის ხსე-  
 ნება მაძინ, როცა ჩვენი მაკარუნივ ვა იქაღვან გამობობიან და  
 გეხერებს თუ არა, იმაზედ მეტს მაინც მართავენ? ან აკლდამე-  
 ში ვის რა დაწრომიან? ქართულად მაინც ეთქოთ, „აკლდორადო-  
 ვო, კვრობო, კრუეოკო, როტონდო“ — შეიძლება და წიგნით-





ხე ვასმე, ვნასოთ. მართლა ისეა აწერილი უკვლავუნა, როგორც  
 ხევენ ვაქცევით ხოლმე თუ არა, ესაა კი უკვლავუნა, ესაა ცხო-  
 ბალობენ, რას ნიშნავს აქედამა, ტყეია ნაკრავებოვით ვარბან  
 და გაიძახიან: „ჩვენ დიდი ხანია დავკამთხვიანეთ, ხევენმა მავს-  
 თანა ავთომეოფობსს კვლად ამოვითო.“

ახლა, რა მამულის სიყვარულს უყითხავს მამულაშვილი!  
 რთხი შვილი რა გვეანდეს, რთხივე მამულს უნდა უმსხვერმ-  
 ლოვო, მივსურნიც უნდა უარტყო, თუ მასში შენი მტარვალის  
 სისხლი სდგება; შენი რთელით და შრომით მონაკები სარ-  
 ხოც, თუ შეხს მამულს არ გამოადგება, უმფობესია დასწო და  
 მტერი კი არ გაახაროვო; სარხო კი არა, შენი მკვდრებიც არ  
 უნდა დასტოვო დატყვევებულს მამა-მამის საფლავში, რომ მათ-  
 ზე მოსულმა ბაღანმა მტრის თვალი არ გაახაროსო; შენც,  
 სანამ მირმა სული გიდება, უნდა მტრად იყო მტრისათ თით-  
 ქო ეს სავმარისია არ იყო, მამულიშვილი იძახის — მკვდრებსაც  
 უნდა დაკვდრიდე მტრის კების ნებისად არ გაუხედონ მოზარდ  
 თაობას გულმაო. აი, ამისთვის მოგასსენებთ — შესამდგომო შვი-  
 თბელები გადევ დაუფთხოთ ბიბლიოთეკას. რა ეთქვათ უკვლავ  
 ეს უნდა მოაქმედოთ, თუ თქვენს მიფრუნს ანუ სატრფოს ხე-  
 ფათი მოედისო, — ქო, შეიძლებაოდა. თუ არა და სიადგან სე-  
 დოა, წმინდაო სებაო. სად ხეენი ვარა, ვარინეა, ვარინეა, ან სე-  
 და, ნსტინეა ნსტინეა და სად მამულის შვილობა!

**ზ**ადეთ თუხდ ხუთია წელი ისძახიის მონასტერში“. ეთომ რა  
 უნდა ეთქვათ ამით ქრთათურ ქალებს? იქნება უნდა ვსვენებინათ,  
 რომ ადა გენია აკენტი ხუთია წელით უყვარდაო? — ამ სიყვა-  
 რულის გამო ადამ კარმედიტის დედათ მონასტერში ტყვედ  
 დაქვოვო? — მან მიიღო ეოკვლეკარი შევიწროება, დასტოვა თა-  
 ვისი ძვირფასი წიგნები, ტანისამოსი, ენა, რეული; მიიღო

მოწილების და მონოზნობის ანაფორა, მაგრამ გენია აკენენტ-  
 ტი კი მაინც გულისგან არ განიშორა და რასაც წამს შეიძლო  
 შეძლება გაქცევისა — მაშინათვე გაიქცა და მივიწვს ზეგან-  
 ზედო? ან იქნება კერძო აკენენტის უფროსობა და თავის შენს-  
 ვა ხუთი წლის განმავლობაში (თუძე კი მას დოქტორების  
 მოწილობით არწმუნებდა ადამს შემდღობაში და ბოლოს მისი  
 სსენება სრულიადც მოსძეს ქვეყანაზედ, უნდოდით ეხვევებინათ  
 ქუთათურ ქალებს ზვენი ღურჯ სათვალუბიანი ემაწვილებისათვის?  
 თუ ეს ჭქონდათ სახეში, სწორედ ცალისწამება სდომებით და  
 და თქვენ, ემაწვილ-განებო, არ შეგ შეეწინათ მოთმენა, ნორიც  
 კი მთელს წელს სძლებს მიწაში და თქვენ, ემაწვილებო, ხუთ-  
 ვერ როგორ არ აღემატებით ამ მცენარეს, რომ სატრფოს  
 სურათი ხუთ წელს გუღს დაიმარხოთ. მაგრამ, ეს ოხერი ჩე-  
 ნი ანდაზა ასალ-ახალი ხილი სუასიანო, თითქო მიმტყვიებს,  
 რომ ოდესმე ჩვენში ახალ-ახალი სატრფოები უძებნათ, შე  
 მგონია არც ერთი ამათ-განი არ ჭქონიანთ სახეში თარგზნის  
 დროს ქუთათურ ქალებს, იმით უნდოდით გგონებ, ეხვევებინათ,  
 რომ მონასტერში მოძღვრობენ უმეტესად მოსუფი სულელი  
 ბერებო, ეს ბერები გგონებენ სულელურ სასჯელებს და მოუ-  
 ლობენ იმისთანა ჭვეიანებსაც, რომ სთანხმდებიან ამ სასჯელე-  
 ბის მიღებაზედო; წმიდანებთანაც ითვლებიან მონასტრებში გან-  
 სჯუთრებით ის მიწინო, ვისაც თვალეში ელანდებათ, თავის-  
 თავად გვეგებადს რასმე ბოდავენ და ბუღბუტობედენ. ამ შემ-  
 დილების გარდა სხვეიც აქ ისე არიან დადუნებულნი გონებით.  
 რომ თუ არ თავის ცოდვეაზედ, სსვაზედ კერაფერზედ დაფიჭ-  
 რდებაინო; ერთი სიტყვით, მგონი უნდა ეთქოთ — მონასტერში  
 თუ არ ჭვეა თხელი და სიცოცხლის მტერი არიან შეგო. ეგ  
 შეიძლება, მაგრამ მაგასაც სწორედ ვერ მივიღებთ: ჩვენ ვხე-



დავით დღეს მონასტრებში ისრეთს წინამძღვრებს, რომელნიც  
 ანათორას ქვეშ აწევიან იმ საქმეებს, რომლებიც კაცობრივად უნდა  
 დაიძალევა ფრანკს და მუნდირს ქვეშ, და სუ თვქნეს—მონასტრის  
 გმირები ვიზუდში საკლები ტვინისანი არიან—თუმც ეს ოხერა  
 შესხივრება ვი თითქოს არღვევს ამ გვარს დასკვნას ამ ფაქტე-  
 ბით:

ერთმა იდიოტმა გემი გააკეთა; მეორემ, — მიღობნები  
 მოიგო, შესამუმ თინბაზობა გასწია; მეოთხემ... იეოს, დარჩეს!  
 არც შეეხება შესამე მოთბრობას, აქედღამებია სწორე  
 მოგახსენოთ მშვევიერია, ეს არის მხოლოდ სადარდელი, რომ  
 ჩვენს [ჩვენი] დროში მცირედს ვიძიებთ ზნეკრატისთანა  
 უმწვილს კაცებს, რომლებიც მზად იყვნენ საჭირო დროს  
 თავი დასდონ ჭკმარიტებისათვის; კარც ლუგინასთანა დედს,  
 ვინც დღე მუდამ ღოცულობდეს, შამის ძღვიერი სული  
 შვილზედ გადმოსულიყოს, შვილსაც მიეღოს გვირგვინი წამე-  
 ბისა ჭკმარიტებისათვის; არც კასიანისთანა მასწავლებელს; არც  
 აგნესასთანა თავადის ქალს, რომ მუშა მშათ მიანხდეს და მო-  
 ახლე დათ; არც სირასთანა ქალს, ვისაც შინაგანი გრძნობა  
 აზიზდეს ყოველ-გვარს საზიზდარს მოქმედებას და სულმოგ-  
 ლეობას, ავრთვე ამულებელს ფარისევლობას და ზირმოთხეო-  
 ბას; არც სებასტიანისთანა მხედარს და არც ბრმა ცინილიასთან-  
 ნა მთხოვარს, ლეთის მადლით თუ ეშმაკის წყალობით დღეს  
 ქვეყანაზე ბლომად ეძიებთ გორჯინასთანა და უმტყინე დათეთსე,  
 კეთილშობილთ მოსწავლე უმწვილებს; გადპურისთანა ნაკითხს  
 პროფესორებს, მაგრამ საოცრად მოსაწყენთ და ტუფაღად მო-  
 ლაუბეთ; ფაბიასთანა მდადრებს, რომლებსაც აფქრად არ მოს-  
 დით, რომ შათვან ერთ კანშიმზედ დასარტულს ფულს შეეძლო  
 მოუღოს წლის განმავლობაში ერთი ღარიბის თუქისის კაჭკა-  
 გ



გებლად ცხოვრება; ფაბრიკისათვის ქალებს, ვისაც სიმდიდრე, სი-  
ღამისე, გვარიშვილობა შეუყავს მარტობათ იმ დროს სიღატაკისათვის,  
რომ ვაჭრის თავისთვის და თავის სიამოვნებისთვის არაფერი უარს  
არ უნდა უთხრას თავისთვის. — ვისაც ღარიბი და ტანჯული კბრა-  
ლებათ, როგორც დაჭრილი შეეფრება; იმავით აგრესიასთან  
და კრასიასთან ფარისეულებს, — ეფროსისესთან გონება დას-  
შულებს, რისკამოც დასაღი ვაჭრის მსუფლობა შემდიდის ბოდა-  
ვად მიაჩნიათ; დას, იმავით უკვდა ამას და იმავით იმეტომ,  
რომ ჩვენმა ბუნებამ იმდენი უყიშობა შეიძინა; იმდენ ხაირი  
სიწამხდრის წყალი დაღია, იმდენხაირი უყანონო შოთხოვნილე-  
ბა გაჩინა, იმდენად წახდა და გადაჯიშდა რომ თითქმის უსწრო  
ცხოველებად გადაკვაჭდა სოციერთი კაცი.

დასასრულ იმედი გაქვს ქეთათურა ქალები უფრო მეტს  
უყრადლებას მიაქცივენ უცხოელ სიტყვის ხმარებას და შემდეგ-  
ში ამისთანა სიტყვის ხმარებას და აუხსნელობას უკლებენ:  
კნტუნიაზში, შელახილია, კონომია, აკტორიტეტი, ბუნტი,  
კაბინეტი, რაკობა, სტატუა, ფრემონია, ეპიტეზია, სკან-  
დალი და სხვ.

კეთილის მოსურნე

22 აპრილი 1883 წ.



ქართული  
ნაციონალური  
ბიბლიოთეკა

## მუშა ხალხი საქართველოში.

(გაგრაქლება\*).

ჩვენ არ ვიცი, თუ როგორ ვრცელდება აქ სტალინი-  
ზმი, სად ჭკონდათ ქარხნები, იყო ან კი ამ გვარ ხელოსანთ  
ქარხნები, ან რა ფასათ ჭეიდნენ თავიანთ ნაწარმოებს, ან სა-  
ხელმწიფო ხარჯათ რას იხდიდნენ ან ხოთების გამო და ან რა  
გვარს მდგომარეობაში იყვნენ, როგორც თავიანთს ხელოსან-  
ობაში, აგრეთვე შინაგან და გარეგან ცხოვრებაში. თუმცა ჩვენ  
ამაებზედ არა ვიცი, მაგრამ ვსჯი არ უნდა გვჭკინდეს ამის  
შესახებ, რომ ისინი ცოტათ შინაგ ხეირობის მდგომარეობაში  
არ უოფილაყვნენ, ვიდრე მაშინდელი საქართველოს მდგომარეობა და  
დატოვი მონა მოსამსახურე მუშა ხალხი. ეს დამტკიცება მკე-  
შოთ, სადაც ჩვენ შევხებით საქართველოში მუშოებს და ძველადვე  
გავრცელებულს ღურგლებს, ხუროებს, რომელზედაც საქართვე-  
ლოს ისტორიულს გუგარ-სიგულებში გაგრიით შინაგ მოძებ-  
ნება რამე ცნობები. ჩვენ მოვიყვანთ რამდენსამე ცნობებს, რომ-  
ლებიც ბუკრს სხვა და-სხვა ხელოსნების დირსებასა და მნიშვნე-  
ლობას გამოაჩენენ საქართველოს ერისა და ისტორიის წინაშე  
დასაწერ და გამოსაყენებელ მასალიათ. ამის გამო, ჩვენ ვტო-  
ვებთ აქ წარსულზე დამარჯესა და ესწრთ აწყო მუშების მდგო-  
მარეობაზე, თუმცა ვსჯრდა რომ ვერ წინანდელი გაგვიცნო.

\*) იხილეთ „ბიბლიო“ 1983 წ. № 11.



როგორც დაუკვირდით და გაიკეთო, სტალინის ხელობა ერთობ მძიმე და აუტანელი ხელობაა. თუ ვინმე სტალინი არ არის, ან სრუდის აგებულობისა და განსწავლვის დადგენის კერძოებს ამ ხელობაში და მალე დასწუღდება. რადგანაც მუდმივ დაუღალავს და კარდამეტებულს შრომას თხოულობს ეს ხელობა. ამ აზრისათვის არიან კერძობის და რუსის შერალი მისი დღითაც სტალინის შესახებ, მაგრამ ისე თვის გამოკვლევით არა-არა აქვს ნათქვამი, როგორც სხვა-და-სხვა წიგნებიდან ამოკრებილი ცნობები. აქ არ შეიძლება არ მოვიხსენიოთ ისიც, რომ ის ცნობები, რომლებიც მოყვანილ არიან რუსის შერლებისაგან და განსაკუთრებით მიხაილოვისა და ჭოლოდაროვისაგან, ისინი კერძობის შემსებში მომხდარა. ჩვენშიაც ის ცნობები და მოკლენანი ბევრით არ განსხვავდებიან და თუ განსხვავდებიან რითმე. ეს მაეწერება აქაური ბუნების თვისებასა, მათს განსხვავებით ბუნებრივს შარეებსა, ამას ნათლად განარჩევენ ისინი, ვინც თვინიკვრით და ბუნების შეცნობებს მისდევენ. ამას დამტკიცება არ უნდა. რადგანაც მრავლთაც დამტკიცებს\*). კარდამეტებული ხერხის წყაჩაღე, შემართაზე, როდესაც ვლადებს დაუღალავად და მოუსვენრად აწვდის აქით იქით გარანდვის დროს, როდესაც ხელი რანდა ხელში უყვია და სილის, გარდა ამისა მრავალი ვიდევ ისეთი შრომანი, რომლის წყაღობითაც ამ ხელობაში მყოფი მუშა-კაცი ერთობ მალე ღუნდება და სწუღდება. როგორც აგებულობით, აგრეთვე თვინიკვრის ძალით. ამათს სამუშაო ქარხანაში კაცი რომ შეე-

\*) «Положение рабочего класса въ Россіи.— Михайлова, 1869 года.»



დეს და დაგვირდეს მუშების სახეს, ის მაშინათვე ნაღათ/მე-  
ნიშნავს: რომ ხელისნ მუშას იქ მუშაობა ერთობ უჭირ-  
დეს, უჭირს იმიტომ, რადგანაც იმას არა აქვს მძღვენი ძალი  
და ღონე, რამდენსაც იმ ხელობის საქმის გამოსაყვანი მუშაობა-  
თხოვლობს. ხშირად, როდესაც ეს მათთან მივსულვარ და  
მისაუბრია, შემოუნივლიათ თავიანთ ავთ-მყოფობასუდ და ათას  
ნაირ სხვა-და სხვა სატყვერებსე. განსაკუთრებით მტარე წლო-  
ვანთ მაგირდებს და სუსტის აკებულებასს ხომ შეტის, განუ-  
ხრამელის შრომისაგან გული უცრუვდებათ, და ხშირად ხელო-  
ბასაც სტოკებენ და მით ვერ სატკებდობენ. თუმცა სატყვეარი  
და ამ გვრები ამ ხელობის მუშებში ხშირია, თუმცა ბევრნიც  
დიდს უბედურებაში ვარდებიან ხოლმე, მაგრამ მაინც მით ესე-  
ნი ვერ ჰგონობენ, რომ ისინი გარდამეტებულს შრომისაგან  
სხეულდებიან და არა იმ ცრუმორწმუნოებებისაგან, რომლებსაც  
მით შეითხავები აკონებენ, რომ თქვენ ამა და ამა ხატისაგან  
ხართ ავად გამსდარიო! მე ხშირად მინახავს ისეთი ხელოსანი,  
ახალგაზდა ცაცია, რომელიც, მიმტენარებულაი, გაუვითლებულაი,  
თვალე ნაკარდნილი, დაღონებულის სახით და დადარდა-  
ნებულის გუდით უოფილა. რასაკვირველია, რომ უველა ამის  
მიზეზები მათი დაუღალავი შრომა და უწყალო სიღატაკე.

უემოდ მოგახსენეთ, რომ სტადრების ხელოსნები ამ უ-  
კანასკნელ დროს ერთობ გამრავლდნენ მეთქი. დიას, გამრავლ-  
დნენ და გამრავლდებიან კიდევ, მაგრამ მათს გამრავლებას  
ისეთი ცუდი ნიშნები ატყვება, რაისაკამო უმეობესია რომ  
უოველივე დაშთეს ისე, როგორც უოფილა აქამდის. მათს გამ-  
რავლებასთან ზოგიერთი სასიკეთო მხარეებიც რომ მრავლდუ-  
ბოდნენ, მაშინ იქნება მხოლოდ სინატრელი და სასიამოვნო.



რადგანაც ბერს მუშას მოყვინდება თვალსუფილ ცრემლითა, უ-  
მისოთ კი არაფერი.

საკვირველი მუშა ხალხია საქართველოში მუშები ხალხი ესენი  
ჭკუდვენ, რომ სტაღრის სელობის მუშებს ამ უყანასუნელს დროს  
მაზანდა ერთობ დაეკათ, სედევენ ამას, მაგრამ ისინი შინც ამ  
შელობას უოვედთენს მატევითი ისხენიებენ და კაცისთვის ძეარ  
ფასათ სთვლიან. სტაღარი თუნდ შთელი თვეების განმავ-  
კალობაშიაც რომ ცუდად დადიოდეს, მას შინც თავ-მომწონეთ  
შინანია თაყის-თავი, და რომ ჭკითხოს ვინმე, ვინა ხარ—ან  
ცუდათ რად დადიხარო ის თამამათ მოგიტეხსთ: მე „სტაღარი  
კახდავარ, მაგრამ უსაქმობის გამო ცუდათ დაედიუარო.“

—ა—ბე

(გაგრძელება იქნება)